

Rytmi yhdistää ja erottaa

Etnografia maailmanperintökohde Verlan paikallisyhteisön kanssa

Paavo Jordman

Pro gradu –tutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, etnologia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Kulttuurien tutkimuksen tutkinto-ohjelma, etnologia

Paavo Jordman

Rytmi yhdistää ja erottaa

Sivumäärät: 88 sivua, 1 liitesivu

Tutkielma käsittelee vuotuisia ja päivittäisiä rytmejä, joita maailmanperintökohde Verlan paikallisyhteisön arkeen on kuulunut vuosina 1993–2025. Se keskittyy etenkin luonnon, liikkuvuuden, työn ja yhdistystoiminnan rytmeihin. Rytmien merkitystä yhteisön arjelle tulkitaan kysymällä, miten rytmit yhdistävät ja erottavat toimijoita ja ajanjaksoja Verlassa.

Tutkimuskysymyksiin vastataan etnografisella tutkimusasetelmalla, jossa tutkija luo tietoa yhdessä tutkittavien kanssa. Asetelmaa perustellaan pyrkimyksellä laajentaa toimijoiden joukkoa, joiden lähtökohdista tutkimus Suomen maailmanperintökohteista tapahtuu. Pyrkimys yhdistetään Unescon ja Euroopan neuvoston kulttuuriperintösopimusten painotuksiin sekä Karen Baradin näkemykseen etiikasta ja tieteenfilosofiasta.

Kirjoittaja on tehnyt Verlassa etnografisia kenttätöitä vuosina 2024–2025. Kenttätöissä hän osallistui Verlan Seudun Kyläyhdistys ry:n tapahtumiin ja teki 16 haastattelua kylän asuinrakennusten käyttäjien kanssa. Lisäksi hän hyödyntää aineistoina kyläyhdistyksen historiikkeja ja Kuusankosken lukion opiskelijoiden tekemiä haastatteluja. Hän lukee aineistoja sekä monialaista tutkimuskirjallisuutta ristiin ja luo niiden avulla etnografisen kertomuksen. Kertomus yhdistää eri ilmaisumuotoja kuten realistista tyyliä, fiktiota ja visuaalisia osia.

Tutkielman perusteella rytmisesti toistuva toiminta luo toimijoiden välille yhteisyyttä ja ajanjaksojen välille jatkuvuutta, mutta samalla se tuottaa ajallisia ja sosiaalisia eroja. Rytmisyyden vaikutukset yhteenkietoutuvat toisiinsa siten, että vastakkaisilta vaikuttavat ilmiöt muodostavat yhdessä arjen ajallista säännönmukaisuutta.

Tutkimustulokset haastavat historiallisen painotuksen, johon kerronta Verlan maailmanperinnöstä on perustunut. Kirjoittaja ehdottaa, että Verlan toimintaa voisi kehittää mahdollistamalla ihmisille erilaisia rooleja kylän perintöprosesseissa. Samalla hän kutsuu Unescon, UPM:n ja muut instituutiot jatkamaan yhteistä vastuunottoa siitä, millaista kerronta Verlasta on tulevaisuudessa.

Avainsanat: aika, arki, etnografia, kylät, paikallisyhteisöt, maailmanperintökohteet, Verla, vuorokausirytm, kalendaariperinne, aineeton kulttuuriperintö

Sisällys

1 Johdanto Verlan aikaan	4
Mökkikyläni kesät, syksyt ja Talvet	4
Tutkimuskysymykset, sidosryhmät ja tutkielman rakenne	5
Verlan kerrottu menneisyys tehdaskylästä maailmanperinnöksi	6
Paikallisyhteisö kulttuuriperinnön määrittelijänä	9
Aika etnologiassa ja etnologia ajassa	11
2 Viitekehyksenä ajan ja tiedon muotoutuminen	15
Todellisuuden yhteismuotoutuminen	15
Rytmi musiikissa, arjessa ja tutkimuksessa	17
Etnografia tiedon muotoutumisen tapana	20
Etnografi erittelemässä tutkimusetiikkaa	23
3 Yksi tutkimusprosessi, monta aineistoa ja menetelmää	26
Kenttä arkistokansiossa	26
Kenttä Verlassa	29
Kenttä ikuistettuna	33
Kenttä kertomuksena	36
4 Arkea osana vuotuis- ja vuorokausirytmeyttä	40
Luonnon rytmit	40
Liikkuvuuden rytmit	48
Kesälauantaina	53
5 Rytmit ajallisina ja sosiaalisina erontekoina	58
Työaika etätyössä, liikkuvassa työssä ja Verlan Sahalla	58
Juhannus ja Elliween: kaksi vuotuisjuhlaa	60
Milloin toripöydän saa paljastaa?	64
6 Johtopäätöksenä yhdistävät ja erottavat rytmit	68
Lähteet	73
Tutkimusaineisto	73
Kirjallisuus	75
Liitteet	89
Verlan kartta	89

1 Johdanto Verlan aikaan

Mökkikyläni kesät, syksyt ja Talvet¹

Avaan ulko-oven ja astun askeleen. Jalanjälkieni rytmi mökkipihan hangessa toistuu, muttei pysy muuttumattomana. Sen sijaan olen kävellyt eri tavoin eri hetkinä. Aamuisin olen rientänyt huussiin, paluumatkalla taas kantanut polttopuita liiteristä vakaalla askelluksella. Olen jättänyt jälkeni Verlaan, ja Verla on jättänyt jälkensä minuun.

Verla on kerran ollut kalastajien, vesillä liikkujien ja rajanylittäjien maisemaa. Sittenmin se on ollut tehdaskylä, lomakylä ja museokylä. (Ahvenisto 2008, 13–16, 57–59; @verlanseutu 2025.) Minulle se on ollut näyttämö lapsuuteni sukujouluille ja kesäisille seikkailuretkille piilossa aikuisten katseilta (ks. Piippumuistoja 2024). Se on paikka, jossa ylläpitää ja luoda muistoja.

Kun kävelen lumisessa Verlassa, moni muisto tuntuu minusta haikealta. Se, että tätini kaakeliuunin piipusta on noussut yksi Valkealan puoleisen kylän ainoista savuista. Se, ettei laskiaisriehaa ole järjestetty enää vuosiin. Se, ettei vastaani kävele tänään kukaan.

Kylätien hiljaisuudesta huolimatta arvaan, etten ole sittenkään yksin; lumi vain peittää menneisyyden jalanjäljet. On kuin tutkimuksessani olisivat läsnä paitsi Verlan talvet, myös Talvet. Ensinnäkin professori Ilmar Talve ulotti kaltaisteni turkulaisten etnologien kiinnostuksen aikanaan tehdaskyliin (Hieta ja Ruotsala 2008, 104). Kymi-yhtiön tiedotuspäällikkö Veikko Talvi taas mahdollisti Verlan tehtaan museoinnin jälkipolville (Niinikoski 2022, 6–7), myös meille Kymi-yhtiöläisten lastenlapsille.

Vaikka Verlan tehdas on museoitu, aika Verlassa on tuskin pysähtynyt. Tehtaan tuote on vain vaihtunut pahviarkeista pääsylipuiksi ja puuraaka-aineen kulku tehtaan huoneesta toiseen korvautunut asiakkaiden virralla. Verla on kääntänyt uuden sivun.

¹ Luku on autofiktiivinen, mutta olen kirjoittanut sen yhdessä aineistoni, tutkimussuunnitelmieni, tutkimuskirjallisuuden ja muistojeni kanssa.

Verlan kylä ansaitsisi niin monta sivua, etteivät ne mahtuisi graduuni. Verla on nimittäin visainen tutkimuskenttä, joka ei taivu yksinkertaistuksiin. Pohdin, voisiko Verlan moninaisuutta siis ymmärtää paremmin, ja voisiko olla jälkiteollisen Verlan aika päästä tutkimuksen valokeilaan.

Katson mökkipihan mäntyjen välistä siroavaa keskitalven valoa, ja päätän vastata itselleni myöntävästi. Kyllä, nyt on Verlan aika.

Tutkimuskysymykset, sidosryhmät ja tutkielman rakenne

Tämä opinnäytetyö on etnografinen tutkimus ajallisesta säännönmukaisuudesta maailmanperintökohde Verlan paikallisyhteisön arjessa. Opinnäytetyö vastaa kahteen tutkimuskysymykseen: miten toiminta osana luonnon ja liikkuvuuden vuotuis- ja vuorokausirytmijä ensinnäkin yhdisti tutkimuksen osallistujia vuosina 1993–2025? Entä miten nämä rytmit tuottivat eroja ajanjaksojen ja toimijoiden välille Verlassa? Käytän kysymyksiin vastaamisessa tapausesimerkkeinä kyläyhdistyksen tapahtumien aloitusaikoja, kahta vuotuisjuhlaa sekä työajan muodostumista kolmessa ammatissa.

Opinnäytetyö pyrkii vaikuttamaan kolmeen viiteryhmään, jotka hahmottelen luvun 1 alaluvuissa. Laajennan ensinnäkin kulttuuriperintöalan instituutioiden historiallista kerrontaa maailmanperintökohde Verlasta (s. 6) luomalla toiseksi tietoa yhdessä Verlan nykyisen paikallisyhteisön kanssa (s. 9). Kolmanneksi osallistun etnologien tutkimuskeskusteluihin ajasta (s. 11) yhdistämällä ja erottamalla ajanjaksoja rytmin käsitteen avulla.

Taustoitan rytmin käsitettä luvussa 2 osana teoriaa tiedon, todellisuuden ja eettisyyden yhteismuotoutumisesta etnografisessa tutkimuksessa. Luvussa 3 taas kerron käyttämistäni aineistoista, kuten kyläyhdistyksen historiikeista, sekä menetelmistä, kuten haastatteluista ja osallistuvasta havainnoinnista. Vastaan tutkimuskysymyksiin käsittelyluvuissa 4 ja 5. Lopulta luvussa 6 kiedon työn tulokset yhteenvedoksi siitä, millainen merkitys rytmisyydellä on Verlan paikallisyhteisön arjelle. Lisäksi arvioin tulosten soveltamismahdollisuuksia siihen, miten kulttuuriperintöprosesseja voi kehittää niin Verlassa kuin muuallakin.

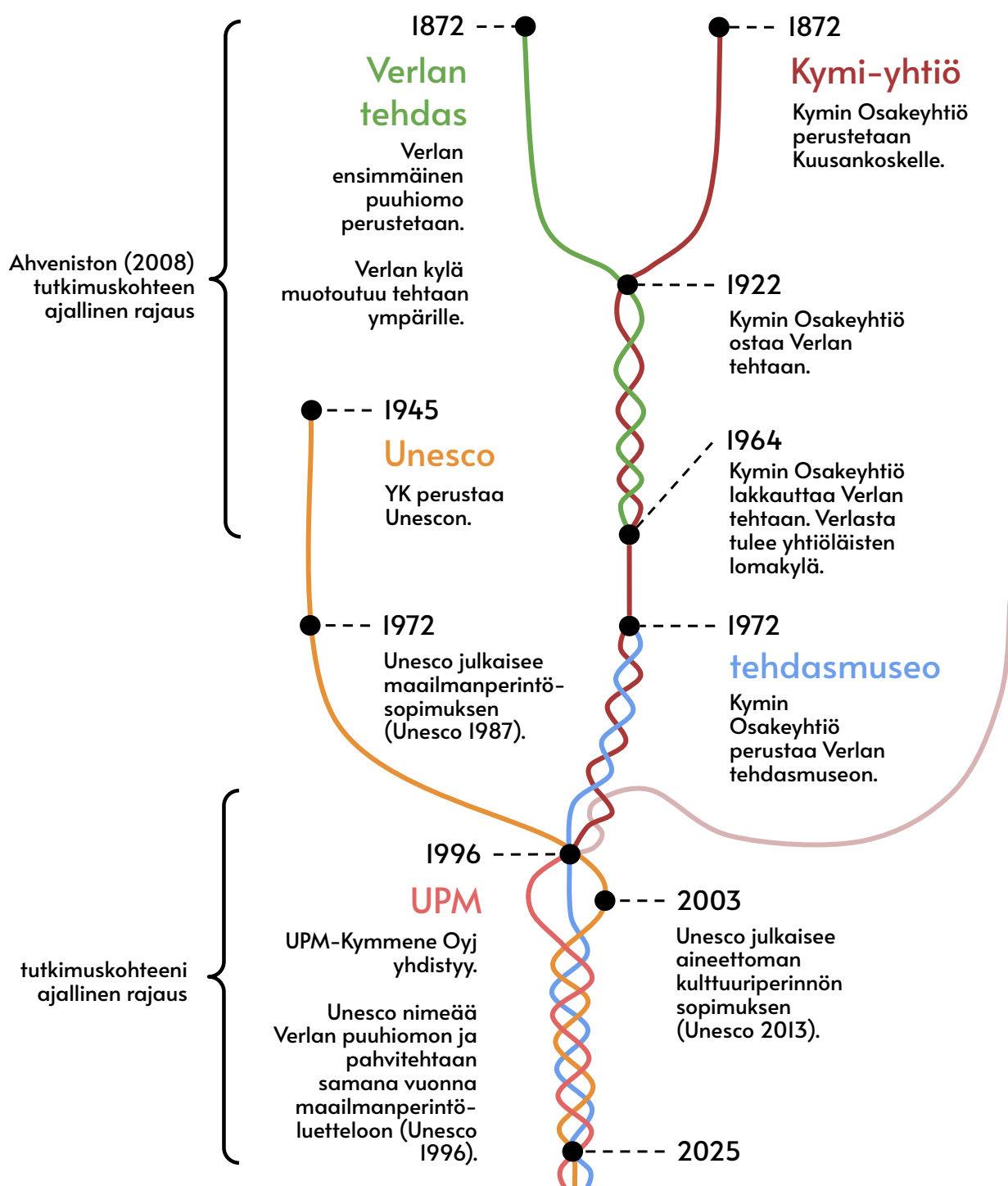
Verlan kerrottu menneisyys tehdaskylästä maailmanperinnöksi

Verla on kylä, joka sijaitsee Kouvolan kaupungin pohjoisosassa, entisten Jaalan ja Valkealan kuntien rajalla. Kylän väkiluku oli Tilastokeskuksen (2024) väestöuutuuaineiston perusteella noin 30–40 henkilöä vuonna 2024. Kylä muotoutui 1870-luvulta alkaen teollisuusyhdyskunnaksi *Verlan puuhiomon ja pahvitehtaan* ympärille. Tehdasalueen omistus on välittynyt metsäteollisuusyhtiö UPM-Kymmene Oyj:lle eli UPM:lle, joka ylläpitää siellä ammatillisesti toimivaa *Verlan tehdasmuseota* (UPM Verlan tehdasmuseo 2019, 9). Unesco (1996) on puolestaan nimennyt tehtaan maailmanperintöluettelonsa. Nimeämistä selittää se (Smith 2006, 95–102), että tehtaan rakennukset ja niitä ympäröivä asuinalue edustavat Unescolle 1800–1900-lukujen vaihteen länsimaista kulttuuria.

Unescon ja UPM:n kaltaiset instituutiot muodostavat tutkimuksen ensimmäisen viiteryhmän. Instituutiot ovat luoneet Verlasta vaihtelevia kertomuksia, joita kuitenkin yhdistää samankaltainen tapa rajata Verlan kulttuuriperintöä ajallisesti ja alueellisesti. Arvioin, että nämä viralliset kerrontatavat ovat rakentuneet suhteessa Verlan perintöprosessin kontekstiin, instituutioiden tarpeisiin ja toisiinsa (ks. seuraava sivu). Kertomukset eivät ole kuitenkaan tulleet päätökseen, sillä kerronta kulttuureista jättää ja luo väistämättä aukkoja (ks. Geertz 1973; ks. Clifford 1986). Pyrin siksi laajentamaan institutionaalista kerrontaa Verlasta ja ehdottamaan instituutioille tapoja, joilla kertomuksia voi jatkaa tulevaisuudessa.

Institutionaalinen kerronta Verlasta on kiinnittynyt kylän teolliseen menneisyyteen, rakennettuun ympäristöön, matkailuun ja instituutioiden toimintaan. Verlan tehdas on nimetty muun muassa ”eläväksi teollisuusmuseoksi” (Suomen Kuvalehti 1953), ”kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi teollisuusympäristöksi” (Putkonen 1988), ”teollisuusmuistomerkiksi” (Niinikoski 2001), ”maisemanähtävyydeksi” (Museovirasto 2009) ja ”teolliseksi kulttuuriperinnöksi” (Majuri 2022, 41). Muodostan oman näkemykseni Verlan kulttuuriperinnön ja matkailun suhteesta tutkielman luvussa 4.

Verlan tehdasmuseon kerrontaan on lisäksi kuulunut käsitys kylän menneisyydestä muuttumattomana ja kiistattomana (Ahvenisto 2002, 78, 323). Instituutioiden tavat jäsentää kylän menneisyyttä ovat kuitenkin itsessään muuttuneet perintöprosessin aikana, sillä eri inventoinnit ja suojelupäätökset (esim. Museovirasto 2009; Ympäristöministeriö 2016) ovat rajanneet eri tavoin sitä, mitkä kylän rakennuksista ovat merkittäviä tai suojeltavia. Käsitykset Verlan kulttuuriperinnöstä ovat siten jatkuvassa muutoksessa.

Perintöprosessi. Kuvio on yleistyseni prosessista, jossa Verlan puuhiomosta ja pahvitehtaasta on muodostunut eri instituutioiden tunnustama maailmanperintökohde. Kuviota voi lukea sukupuun tapaan. Lähteyttämättömien vuosilukujen lähteenä on Ahvenisto (2008, 13, 16, 33, 354). Kuvaan ensinnäkin värillisillä viivoilla eri instituutioita ja niiden yhteenkietoutumista perintöprosessissa. Nimeämätön vaaleanpunainen viiva kuvion oikeassa reunassa esittää joukkoa yhdistyneitä metsäteollisuusyhtiöitä. Se on esimerkkinä osoittamassa, etten ole voinut yleistää kuvioon kaikkia prosessin osatoimijoita, sillä toimijat muodostuvat suhteessa toisiinsa ja lukemattomaan joukkoon muita osatoimintoja (ks. Barad 2007).

Kerronta Verlasta on arvioni mukaan kiinnittynyt menneisyyteen osin siksi, että se on vastannut instituutioiden tarpeisiin. Teollisuusperintökohteiden menneisyydestä kertominen ei nimittäin ole sattumanvaraista vaan voi palvella eri tarkoituksperiä kuten metsäteollisuusyhtiöiden liiketoimintaa (Grahni 2014, 251–254; ks. Birkeland 2015). Huomio pätee myös Verlan tehdasmuseoon (Ahvenisto 2008, 497). Esimerkiksi museon oppaiden kerronta tehtaan työläisistä voi luoda kuvaa UPM:n yrityshistoriasta ja vaikuttaa siten yrityksen julkisuuskuvaan (Sutela 2015, 25; ks. Sivula 2013, 185).

Lähestyn tehdasmuseon toimintaa siis kaupallisena ja ammatillisena kerrontana. Hahmotan, että myös Verlasta tehdyillä opinnäytetöillä on ollut viime vuosina sama lähtökohta. Moni opinnäytetyö on nimittäin ollut toimeksianto opiskelijalle, joka on suorittanut ammattiin valmistavia korkeakouluopintoja. Tutkielmien tavoitteisiin on kuulunut tehdasmuseon rakennusten suojelu ja hoito (ks. Lehtinen 2018, 30) sekä museon julkisuuskuva ja matkailijoille tarjottavien palvelujen kehittäminen (esim. Viitanen 2014).

Tutkielmani jatkaa ammatillista ja institutionaalista kerrontaa Verlasta. Ensinnäkin olen saanut sille Museo- ja kulttuuriperintöalan ammattiliitto MAL:in apurahan. Toiseksi olen kirjoittanut sen yliopistotutkintoani varten, ja kolmanneksi se luo muiden tieteellisten tutkimusten tapaan kertomuksia tutkimuskohteestaan (ks. Atkinson 1990, 1–56).

Yliopistollinen kerronta Verlasta on painottunut tehdasmuseon ja Unescon kerronnan tapaan kylän teolliseen menneisyyteen 1870–1960-luvuilla. Kyse ei ole poikkeuksesta, vaan historiallinen tutkimusote on ollut aiemmin tyypillinen ainakin etnologiselle teollisuusyhdyksuntien tutkimukselle. Esimerkiksi Talven (1983) toimittamassa teoksessa opiskelijat tutkivat teollisuusyhdyksuntia historiallisesta lähtökohdasta. Talven oppilaalla Henri Nordbergilla (1974) oli vastaava lähtökohta, kun hän tutki pro gradussaan Verlan tehtaan työntekijöiden elinoloja vuosina 1882–1964.

Tapasin vuosina 2023–2024 kasvokkain useita Verlassa kenttätutkimusta tehneitä ja kuulin heidän tutkimuksistaan. Ensinnäkin Nordberg haastatteli vuosina 1972–1973 tehtaan entisiä työntekijöitä. Vaikka haastatteluiden aiheena oli menneisyys, Nordberg sivusi niissä silloista nykyhetkeä sekä valokuvasi Verlan asukkaita ja rakennuksia. Valokuvat on arkistoitu Turun yliopiston etnologian oppiaineen TYKL-kokoelmaan (TYKL/vk/16746–16762). Inkeri Ahvenisto (2002; 2008) jatkoi muistitietohaastatteluja vuosina 1997–2005 ja tutki kattavasti tehdasyhdyksunnan kulttuurihistoriaa. Vaikka hänenkin tutkimuskohteensa rajoittui 1960-luvulle, hän eritteli myös sanomalehtien kerrontatapoja Verlasta ja nostalgiaa, jota kylän

menneisyyteen kohdistuu (Ahvenisto 2002, 48–81, 323–328). Kuusankosken lukio puolestaan toteutti kesällä 2024 Verlan talot -kenttätöprojektin, jota kuvaan luvussa 3. Pro graduni on ensimmäinen akateeminen julkaisu, joka hyödyntää projektissa luotua muistitietoaineistoa.

Verla on ainut Suomessa sijaitseva, asuttu maailmanperintökohde, jonka 1960-luvun jälkeistä paikallisyhteisöä ei ole tutkittu korkeakoulujen tai muistiorganisaatioiden julkaisuissa.

Ensinnäkin Korkearannikon ja Merenkurkun saariston arjesta on kirjoitettu ylipäätellen 1990-luvulla (Västerbottens museum 1997). Vanhan Rauman asukkaiden arkea, paikka- ja kulttuuriperintösuhdetta taas on tutkittu ainakin 2000-luvulta alkaen (esim. Haanpää, Puolamäki ja Karhunen 2019). Viime vuosina samankaltaista tutkimusta on tehty Elävä Suomenlinna -hankkeessa (esim. Huuskonen 2020; Latvala-Harvilahti 2020). Pyrin siis täyttämään ja paljastamaan tällä tutkielmalla aukkoja Suomen maailmanperintökohteiden tutkimuksessa.

Myös ulkomaisista maailmanperintökohteista on tehty etnografisia tutkimuksia. Ne toimivat sekä menetelmänä että kenttänä takia esimerkkeinä tutkimuskeskusteluista, joihin tämä tutkielma paikantuu. Istasse (2019) on tutkinut asukkaiden arkea ja suhdetta asuntoihinsa Marokossa sijaitsevassa Fezin kaupungissa; Vannini ja Vannini (esim. 2021) puolestaan elävän ja elottoman yhteenkietoutumista Kanadan luonnonperintökohteissa. Norjassa taas on tutkittu Rjukan-Notoddenin teollisen maailmanperinnön demokraattisuutta, paikallisyhteisön aktivismia ja kiistoja perinnöstä (esim. Birkeland 2015).

Paikallisyhteisö kulttuuriperinnön määrittelijänä

Maailmanperintö ei pelkisty oppilaitosten, Unescon tai UPM:n kaltaisten instituutioiden kerrontaan (ks. Smith 2006, 100–101). Sen sijaan kulttuuriperinnön prosesseihin voi osallistua paitsi suuria instituutioita, myös muita toimijoita. Institutionaalisille perintöprosesseille on lisäksi ominaista, että toimijoiden näkemykset kulttuuriperinnöstä ovat keskenään erilaisia. (Mt., 35–42, 80–83.) Esimerkiksi museo-oppaiden ja asiakkaiden väliset kiistat voivat kokemukseni perusteella rakentaa Verlan kulttuuriperintöä.²

² Osallistuin 30.7.2022 Verlan tehdasmuseon opastetulle kierrokselle. Kun kierros päättyi, minulle tuntematon asiakas haastoi oppaan tekemät valinnat. Esimerkki vastaa Smithin (2006) käsitystä, jonka mukaan eri toimijat muodostavat kulttuuriperintöä yhdessä.

Kulttuuriperinnön moninaisuus toimii kehyksenä tärkeimmälle sidosryhmälleni eli tutkimuksen osallistujille. Koska Verlan tehdasmuseon ja Unescon kerronta luo vain osan Verlan kulttuuriperinnöstä, tavoitteeni on laajentaa niiden toimijoiden joukkoa, joiden lähtökohdista tutkielmani ja muu institutionaalinen kerronta Verlasta tapahtuu. En kuitenkaan halua määritellä tutkimuksen osallistujien kulttuuriperintöä heidän puolestaan. Sen sijaan tuen heitä siinä, että he voivat antaa arkselle toiminnalleen itse merkityksiä Verlan kulttuuriperintönä.

Kulttuuriperintöä on jaoteltu neljään, keskenään yhteenkietoutuneeseen tasoon: ylikansalliseen, kansalliseen, paikalliseen ja yksilölliseen.³ Jaottelen Verlan toimijoita niiden toiminta-alueen perusteella näihin ryhmiin. UPM Verlan tehdasmuseo (2019, 10–13) mainitsee ylikansallisista toimijoista muun muassa UPM:n itsensä ja asiantuntijajärjestö ICOMOSin; kansallisista puolestaan Museoviraston. Kansallisen ja paikallisen tason väliin taas sijoittuu alueellisia toimijoita kuten Kymenlaakson museo ja Kouvolan kaupunki.

Tämän tutkielman osallistajat ovat Verlan paikallisia ja yksilöllisiä toimijoita, joiden toimintaa pidän epävirallisena kerrontana Verlan kulttuuriperinnöstä. Toimijoista keskeisimmässä roolissa tutkimuksessa on *Verlan Seudun Kyläyhdistys ry*, jonka perustamisvuosi 1993 muodostaa tutkimuksen ajallisen rajauksen. Olen rajannut tutkimukseni noin 30 vuoden ajanjaksoon, sillä se vastaa perinteistä sukupolven määritelmää ja mahdollistaa tutkimuksen osallistujille omaelämäkerrallisen kerronnan (Hodges 2006, 263).

Muita paikallisia ja yksilöllisiä toimijoita edustavat Verlan maailmanperintökohteen ja sen suoja-alueen asuinrakennusten käyttäjät sekä vuodesta 1984 toiminut yritys *Verlan Saha Ky*. Olen kuitenkin rajannut näkökulmani vain osaan Verlan paikallisista toimijoista, sillä ainakin Verlan ravintolat, kaupat, matkailuyritykset, UPM:n varaumökkien käyttäjät ja vuodesta 2022 toiminut yhdistys Verlan Tapahtumat ry. jäävät kerronnassani sivurooliin. Lisäksi en tavoittanut kaikkia asuinrakennusten käyttäjiä tutkimusta varten.

Kutsun Verlan paikallisten ja yksilöllisten toimijoiden moninaista joukkoa kylän *paikallisyhteisöksi*. Verlan paikallisyhteisö muodostui nähdäkseni yhdessä tehtaan kanssa. Ahvenisto (2002, 294–298) jaottelee Verlan tehdaskylän yhteisöä osin keskenään risteäviin osatekijöihin, kuten tehtaan työläisiin perheineen sekä maantieteellisesti rajattuun kylään

³ Jaottelu on Timothyilta (1997, 752). Hovi (2014, 24) on soveltanut jaottelua Unescon ja muihin kulttuuriperinnön instituutioihin. Sovellan käsitteiden käännoksissä Hovin opetusnäytettä 13.5.2024.

vaikutusalueineen. Kyläläisten asumismuoto vaihteli tehdaskylän eri osissa: Valkealan puoleisen kylän asukkaat asuivat tehtaan vuokra-asunnoissa, Jaalan puolella taas yleensä omistusasunnoissa (mt., 322). Kun Kymi-yhtiö lakkautti Verlan tehtaan, se purki Valkealan puolen silloiset vuokrasopimukset, kun taas Jaalan puolella moni jäi asumaan aiempaan asuntoonsa (Ahvenisto 2008, 94). Kylän asuinrakennusten nykyiset käyttäjät ovat aineistoni perusteella sittemmin niin perineet, ostaneet, vuokranneet kuin uudisrakentaneetkin Verlan rakennuksia.

Tapani tehdä tutkimusta yhdessä Verlan paikallisyhteisön kanssa palautuu Euroopan neuvoston (2018) Faron sopimukseen ja Unescon (2013) aineettoman kulttuuriperinnön sopimukseen. Sopimukset eivät jatka kaikkia Unescon (1987) aiemman maailmanperintösopimuksen painotuksia. Sen sijaan ne korostavat eri yhteisöiden osallisuutta perintöprosesseissa ja mahdollisuutta määritellä arvokkaaksi kokemaansa kulttuuria perinnöksi joko omaehtoisesti tai yhdessä toistensa kanssa. (Mäkelä ja Valo 2025, 33–39.) Kulttuuriperintöön osallistuvat yhteisöt voivat olla moninaisia: esimerkiksi sukuja, yhdistyksiä, oppilaitoksia tai metsäteollisuusyhtiöitä. Tällaisilla *perintöyhteisöillä* on mahdollisuus ylläpitää ja välittää perintöään paitsi jokapäiväisessä arjessa, myös tapahtumien, median ja hankkeiden avulla. (Marsio 2025, 84; ks. Karhunkorva ja Paaskoski 2025, 278.)

Verlan paikallisyhteisön toimijat ylläpitävät ja välittävät kulttuuriaan useilla tavoilla, joista tutkin tässä tutkielmassa vuotuis- ja vuorokausirytmeyttä kuten paikallisten arkielämää ja kyläyhdistyksen tapahtumia. Lisäksi kyläyhdistys on muun muassa osallistunut eri hankkeisiin sekä julkaissut kyläkirjoja (Verlan seudun kyläyhdistys ry. 2012; 2015), historiikkeja, seinäkalentereita ja blogikirjoituksia (esim. blogi A–C). Käytän osaa julkaisuista aineistoina tutkimuskohteeni ymmärtämisessä, ja kuvaan historiikkeja tarkemmin luvussa 3.

Aika etnologiassa ja etnologia ajassa

Tutkielmani kolmas sidosryhmä ovat etnologit eli kansatieteilijät⁴, sillä osallistun tutkielmani aihevalinnalla etnologisiin keskusteluihin ajasta. Ajallisuus on ollut pitkään etnologisen tutkimuksen keskeinen ulottuvuus, vaikka sen merkitykset ovat itsessään muuttuneet ajassa.

⁴ Käytän alani nimenä myös takautuvasti *etnologiaa* enkä *kansatiedettä*. Kun taas haluan korostaa aiemman kansatieteen ja nykyetnologian eroa, kiinnitän alan nimen sijaan huomiota tutkimuskohteisiin.

Etnologisella ajan tutkimuksella on kuitenkin arvioni perusteella omia erityispiirteitään, vaikka sen lähtökohdat ovat osin yhteisiä monien muiden ihmistieteiden kanssa.

Etnologian alaa on toisinaan jäsennetty ajallisuuden avulla. Suorasanaisesti näin tekee Erixon (1958, 38), jonka mukaan ”aika, alue ja sosiaalinen jakautuminen muodostavat etnologian kolme ulottuvaisuutta” tutkimuskohteiden vertailuun. Jaottelu on ollut turkulaisessa etnologiassa ilmeisesti niin vakiintunut, että Ruotsala (2014, 6) viittaa alan ”kolmeen dimensioon” kuitenkin täsmentämättä niiden sisältöä. Ajasta on paikoin tullut etnologeille itsestäänselvä ja näkymätön aihepiiri.

Toinen piilevä tapa paikantaa etnologiaa ajallisuuden avulla on tutkimuksen kohdistaminen arjen elämismailmaan. *Arjen* merkitykset niin yleiskielessä (Kotimaisten kielten keskus 2024) kuin tutkimuksessakin viittaavat aikaan: arkipäivät tekevät eron juhla-, pyhä- tai paastopäiviin (Vilkuna 1989); arkielämä puolestaan on jokapäiväiseksi, rutiininomaiseksi ja siten rytmiseksi koettua elämää (Knuuttila 2014, 265–266). Lähestyn tässä tutkielmassa arkielämää sen ajallisen säännönmukaisuuden lähtökohdasta. Luen arjen ilmiöihin niin arki- kuin juhlapäivät ja niin jokapäiväisen kuin jokavuotisen elämismailman.

Yleistän, että etnologista ajan tutkimusta luonnehtivat arjen käsitteen lisäksi pitkät ajanjaksot (ks. Bratanić 1979, 105–107), yhteydet ajanjaksojen välillä (esim. Lehtonen 2016, 37–38) ja näiden yhteyksien monisuuntaisuus (ks. Sääskilahti 2011, 90). Ajanjaksojen yhdistäminen palautuu nähdäkseni 1900-luvun tutkimusperinteeseen. Etnologit tutkivat 1900-luvulla maaseudun *kansankulttuuria*, joka hahmotettiin suomalaisissa julkaisuissa yleensä aineelliseksi ja menneisyyteen kuuluvaksi (Sääskilahti 1997, 90–92). Vaikka tutkimuskohde on siirtynyt nykyisyyttä kohti, sen voi hahmottaa yhä ”laajennetuksi nykyisyydeksi” (Ruotsala 2009, 183–184, 189).

Kansankulttuurin tutkimuksella oli monien ihmistieteiden tapaan kahtalainen suhde ajalliseen muutokseen: tutkijat pitivät tutkimuskohteensa menneisyyttä usein muuttumattomana, nykyisyyttä taas muutoksen lähteenä. Tutkimushetken kehityskulkuja kuten kaupungistumista edeltänyt kulttuuri edusti siis staattista tilaa, jonka tutkija saattoi pelastaa tai lunastaa kenttätutkimuksella. (Sääskilahti 1997, 94.) Ehkäisen virhetulkintoja tutkimuskohteeni staattisuudesta seuraavassa luvussa. Hahmotan kulttuurin Cliffordin (1986) tapaan prosessimaisena ilmiönä, joka muotoutuu tutkimuksen aikana tutkijan ja kentän välillä.

Tunnistan toisaalta, että monet painotukseni ja samalla tutkimuksen marginaaleihin jättämäni aiheet ovat yhteisiä kansankulttuurin tutkimuksen kanssa. Siksi en hylkää 1900-luvun etnologista perinnettä vaan kehitän sitä edelleen. Ensinnäkin kenttätutkimus maailmanperintökohteeksi nimitystä kylästä muistuttaa minua ulkoisesti kansankulttuurin pelastustutkimuksista. Toiseksi kiinnostukseni ajallisuuteen on yhteinen kansankulttuuria tutkineen etnologi Kustaa Vilkunan kanssa. Vaikka Vilkunan kirjoituksiin on kohdistettava erityistä lähdekritiikkiä⁵, pidän niitä merkittävinä alani kehitykselle. Käytän siksi Vilkunan teoksia seuraavaksi esimerkkeinä etnologisesta ajan tutkimuksesta.

Vilkunan ajallinen tutkimusote oli kokonaisvaltainen. Hänen tutkimuksessaan korostui kansankulttuurin rytmisyys ja muuttumattomuus: elämä eteni ”jouluista jouluihin, keuhdosta hautaan” siten, että ”siinä toistuvat samat piirteet” (Vilkuna 1969, 8–9). Moni hänen tutkimuksensa keskittyi kalendaariperinteisiin eli esimerkiksi vuoden tai viikon ajanjaksoihin (Vilkuna 1989; 1992). Toisaalta Vilkuna (1946) tutki myös maaseudun työjuhlia ajallisesta lähtökohdasta. Hän tulkitsi päivänkulun herättämiä kokemuksia ja tunteita (mt., 7–8) sekä työlaulujen rytmin merkitystä työn mielekkyydelle (mt., 189–191). Kansankulttuurin ajallinen ulottuvuus kattoi siis niin ylisukupolviset, kalendaariset kuin lyhyemmätkin ajanjaksot.

Vilkunan aikakäsitystä voi toisaalta kritisoida paitsi staattisuudesta, myös vastakkainasettelujen korostamisesta. Ilomäki (2001, 24) huomaa, että Vilkuna jakoi vuoden kahteen puoliskoon.⁶ Lisäksi Vilkuna korosti päivän ja kesän merkitystä kansankulttuurille yöhön ja talveen nähden (mts.).⁷ Historiantutkijat ovat kuitenkin sittemmin pitäneet tieteen käsitystä talven toissijaisuudesta vääristyneenä (esim. Wickman 2018, 13). Haastan tällaisia vääristymiä ja ajallisia vastakkainasetteluja seuraavassa luvussa.

Näen, että etnologiset keskustelut ajasta ovat moninaistuneet Suomessa viime vuosikymmeninä. Tämän osoittaa ensinnäkin se, että Turun yliopiston etnologian oppiaineessa on tutkittu monia ajallisia tutkimuskohteita. Niistä yhteisiä tutkielmani kanssa ovat etenkin ajanjaksojen yhteydet (esim. Lehtonen 2016) sekä toistuvuus ja sattuma (Hieta 2010). Tutkielmani kiinnittyy lisäksi ajan tutkimukseen, jota on tehty muiden suomenkielisten

⁵ Vilkunan tutkimus oli osa aikansa poliittista kontekstia kuten Suomen kansallisidentiteetin vahvistamista (Herlin 1997). Kansallisesti suuntautunut tutkimus kuitenkin kärjistyi toisessa maailmansodassa näennäistieteeksi, kun Vilkuna osallistui etnologisiin keskusteluihin Suur-Suomesta (Lukander, käsikirjoitus).

⁶ Vilkuna, Kustaa. 1961. Wochenrechnung und Teilung des Jahres in zwei oder vier Teile. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 34: 43–83.

⁷ Vilkuna, Kustaa. 1969. *Finnisches Brauchtum in Jahreslauf*. Helsinki: SKS. Ilomäki (2001, 24) viittaa teoksen sivuille 16–17.

etnologian oppituolien alaisuudessa Helsingissä ja Jyväskylässä. Pidän erityisesti Uusitalon (2020, 7) käsitystä kylistä ”ajallisissa rytmeissä vaihtelevina muodostelmina” yhteisenä teoreettisen viitekehykseni kanssa. Lisäksi palautan monet arjen rytmit Sääskilahden (2000) tapaan taivaankappaleiden liikkeisiin kuten auringonvalon vaihteluihin. Kaiken kaikkiaan koen korostavani muiden suomalaisten nykyetnologien tapaan aiempaa enemmän rytmeissä tapahtuvia vaihteluita.

Paikannan nykyetnologian osaksi ihmistieteellistä ajan tutkimusta, jota on tehty monilla aloilla ainakin 1990-luvulta alkaen (Hassan 2010). Ensinnäkin Eviatar Zerubavel (esim. 1985) on nimennyt tutkimuksensa kellon ja kalenterin rytmeistä ’ajan sosiologiaksi’, joskin hänen lähtökohtansa poikkeaa etnologian aineellisesta ja ajanjaksoja yhdistelevästä perinteestä. Alfred Gell (2001) on puolestaan eritellyt ’ajan antropologian’ moninaista oppihistoriaa, mutta päätynyt yleistykseen ajankulun kokemuksen yleisinhimillisyydestä (mt., 315). Vaikka yleistys saattaa perustua pyrkimykseen välttää tutkijalle vieraiden aikakäsitysten eksotisointia (Postill 2002), nykyetnologille sama yleistys voi vaikuttaa vieraalta (ks. Damsholt 2020, 139).

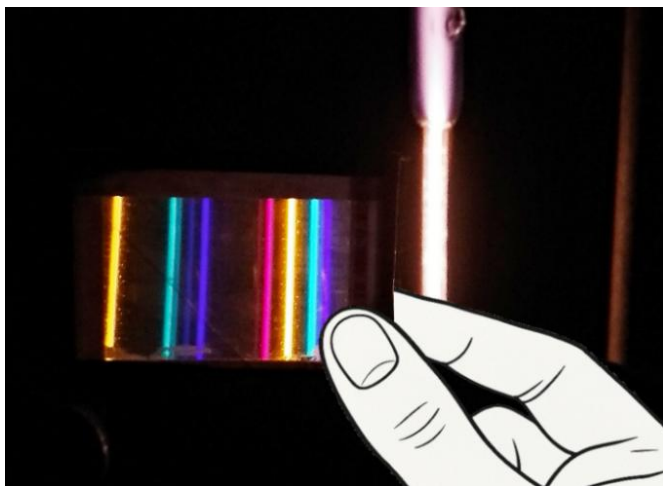
Monialainen kiinnostukseni ajallisuuteen on muodostunut perustutkinto-opintojeni aikana. Tutkinto-ohjelmani henkilökunnasta ainakin uskontotieteilijät ovat yleistajuistaneet aikakäsityksiä ja ajankulun kokemusta koskevaa nykytutkimusta (esim. Kamppinen, Opas ja Rönkä 2021). Heistä Matti Kamppinen luennoi ajallisuudesta perusopinnoissani vuonna 2019, mikä loi perustan kiinnostukselleni. Huomioni tarkentui arjen rytmeihin, kun luin maantieteen sivuaineopinnoissa rytmianalyysistä (Sui ja DeLyser 2012). Jatkoin perehtymistä vuotuisrytmeihin osallistumalla kurssille, jolla maisemantutkija Simo Laakkonen pilotoi tutkimusaihettaan ”talven historiaa” (Turun yliopisto n.d.). Jatkan eri alojen yhdistämistä Baradin (2007) ja Lefebvren (2004) suositttelemaan tapaan tämän tutkielman teoreettisessa ja metodologisessa viitekehyksessä, jonka muodostan seuraavassa pääluvussa.

2 Viitekehyksenä ajan ja tiedon muotoutuminen

Todellisuuden yhteismuotoutuminen

Oletan tässä tutkielmassa, että asioita ei ole sellaisenaan olemassa. Haastan siis käsitystä ‘asiasta sinänsä’ (saks. ”das Ding an sich”; Kant 1953) ja samalla etnologista perinnettä, joka keskittyi esineiden luokitteluun (ks. Sääskilahti 1997, 49–50). Perustan oletukseni sosiologi Henri Lefebvren (2004, 5–18) esittämään ‘asian kritiikkiin’ (ransk. ”critique de la chose”), jota posthumanisti Karen Baradin (2007) teoria tukee.

Barad (2007) kutsuu todellisuuskäsitystään *toimijuusrealismiksi*. Käsityksen mukaan todellisuus ei koostu itsenäisistä asioista, vaan ilmiöt muotoutuvat toimintojen suhteista (mt., 93, 139–140). Ilmiöiden näennäisesti itsenäiset osatoiminnot ensinnäkin *yhteenkietoutuvat* toisiinsa (engl. ”entangle”; mt., 308–309). Yhteenkietoutuminen samalla muodostaa osansa, eli ilmiöt *yhteismuotoutuvat* (”intra-act”; mt., 128). Eräs esimerkki yhteismuotoutumisesta on valon sironta eli diffraktio (mt., 75–85; ks. kuva alla). Diffraktion kaltaiset eli *diffraktiiviset* ilmiöt voivat jaotella ja merkityksellistää toimintaa erilaisiksi, tilannekohtaisiksi ja alati muuttuviksi osiksi kuten esineiksi, ihmisiksi tai ajanjaksoiksi (mt., 72, 156–161, 381–383).⁸

Diffraktio. Valokuvassa on tulkintani mukaan koeasetelma, jonka osatoimintoja ovat muun muassa kaasupurkauslampun valo sekä diffraktiohilan ja ihmisen toiminta. Olen luonut ChatGPT:lla (2025) piirroksen kädestä ja lisännyt sen kuvaan korostaakseni asetelman osia. Koe saa valon siroamaan niin, että aallonpituudet näkyvät eri värisinä viivoina. Tutkimus siis muuttaa valon koostumusta ja jaottelee sitä osiin. Tämän ja alkuperäisen kuvan (Das 2019) lisenssi on *Creative Commons Nimeä-JaaSamoin 4.0*.

⁸ Tukeudun käsitteiden käännöksissä lähtökohtaisesti Annette Arlanderin tapaan suomentaa Baradia (2019). Käytän kuitenkin itse muodostamaani *osatoiminnon* käsitettä väljästi 'intra-aktion' käännöksenä. Tiedostan, että käännös poikkeaa osin Baradin tavasta teoretisoida yhteismuotoutumista antiessentialistisesti eli Lefebvren (2004) 'asian kritiikin' tapaan. Monet Baradin käsitteet ovat lisäksi yhteisiä toisen posthumanistin Donna Harawayn (esim. 1997) kanssa. Yhteyksistä ja eroista huolimatta pidän tieteenfilosofiaani Baradin kaltaisena.

Pidän toimijuusrealismia etnologeille, etnografeille ja ajan tutkijoille sopivana ajattelun, kirjoittamisen ja toiminnan tapana. Käytän ensinnäkin diffraktiota myöhemmin etnografisen tutkimusetiikan vertauskuvana. Lisäksi pidän toimijuusrealismia tapana luoda yhteistä tietoa, purkaa ajatusvinoumia, yhdistää tutkimuserinteitä ja määritellä käsitteitä.

Käsitykseni tieteellisen tiedon muotoutumisesta on Baradin tapaan realistinen mutta kriittinen. Tutkimuksessa on siis mielestäni mahdollista luoda totuudellista ja yhteistä tosin väistämättä osittaista ja tilannesidonnaista tietoa. Jotta tällaisen tiedon luominen olisi mahdollista, tutkijana minun on kuitenkin tiedostettava realismin kritiikin (ks. Davies 1998, 5–25), kriittisen teorian eri suuntausten (ks. Barad 2007, 26) sekä tutkimuksen osallistujien välisten valtasuhteiden (ks. Heikkilä 2023, 152–157) osoittamat reunaehdot yhdessä tietämiselle. Yhdessä tietäminen voi olla reunaehtojensa takia ”hapuilevaa työstämistä”, mutta se on sittenkin mahdollista (Vuori ja Järviluoma 2022).

Käytän ilmiöiden yhteismuotoutumista tapana purkaa minun ja muun tiedeyhteisön ajatusvinoumia asioiden välisistä vastakkainasetteluista. Esimerkiksi 1900-luvun strukturalistinen teoria korosti kaksinapaisia vastakkainasetteluita inhimillisen ajattelun perustana. Jopa binäärisiä sukupuolirooleja selitettiin kulttuurin ja luonnon vastakkainasettelulla. (Hylland Eriksen 2015, 25, 164–165.) Strukturalismin kehittäjiin kuului antropologi Claude Lévi-Strauss (esim. 1958), jonka väitettä ajattelun universaaleista vastakohtapareista (ransk. ”les oppositions binaires”) on kuitenkin kritisoitu mielivaltaiseksi (esim. Makarius 1970).

Baradin (2007, 26, 34–35) todellisuuskäsitys haastaa luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelun, sillä käsitys on *sosiomateriaalinen*: siinä todellisuuden aineelliset ja sosiaaliset osatoiminnot muodostavat toisensa. Kiedon sosiomateriaalisuuden avulla yhteen etnologian aineellisen painotuksen ja nykyetnografian perinteen, joka keskittyy sosiaalisesti tuotettuihin merkityksiin.⁹ Etnografisesta perinteestä osin poiketen en siis tutki yksinomaan ihmisten kulttuurisia jäsennyksiä. Sen sijaan keskityn tutkimuksen osallistujien, minun ja sosiomateriaalisen kontekstimme välisiin suhteisiin.

Sovellan sosiomateriaalisuutta tavassani määritellä tutkimuksen keskeisiä käsitteitä kuten aikaa ja *kulttuuriperintöä*. Siinä missä Unescon (2013) sopimus kutsuu kulttuuriperintöä

⁹ Esimerkiksi Geertzin (1973) näkemys etnografiasta merkitysten kuvauksena on nykyään laajasti tunnustettu (Susen 2024).

”aineettomaksi”, hahmotan monet perintöyhteisöt monilajisiksi ja niiden perinnön sosiomateriaaliseksi (Enqvist 2024, 366). Aineellista ja aineetonta perintöä ei tarvitse erottaa toisistaan, sillä aineelliset muutokset vaikuttavat siihen, että ilmiöt saavat merkityksiä perintönä (Immonen 2012). Siksi myös ei-inhimilliset rytmit kuten puun kasvu (ks. kuva alla) tai teollisuusympäristön ikääntyminen voivat vaikuttaa perinnönmuodostukseen (Lambrechts ym. 2025; ks. Willim 2008, 66–71).

Puuhun piirtynyt perintö. Puun vuosirenkaat ovat esimerkki siitä, miten aineelliset muutokset toimivat historiantuottamisen tapana (Barad 2007, 180–181). Vuosirenkaat perustuvat rytmisesti vaihteleviin eroihin puun kasvuolosuhteissa. Vuosirenkaita tutkimalla voi siksi selvittää ilmaston, metsätaloustöiden tai ihmisväestön määrän vuotuisia vaihteluita (Edvardsson ym. 2021, 2). Kuva on Verlan seuratalon seinällä olevasta, kehystetystä teoksesta (valok. 5.7.24). Olen käsitellyt kuvaa irrottamalla teoksen taustastaan.

Hahmotan myös *ajan* suhteellisena ilmiönä, joka muotoutuu niin sosiaalisista kuin aineellisista toiminnoista: ”aika on yhtä aikaa subjektiivinen tuntemus, kulttuurinen konventio, aivojen ja sydämen sykettä ja yhteiskunnan sekä koko kosmoksen rytmiä” (Jakonen ja Kamppinen 2017, 153). Toiminnot eivät kuitenkaan tapahdu ajassa (vrt. Gell 2001, 315–316). Sen sijaan ne itse luovat ajallisuuden ja kietovat yhteen menneisyyden ja tulevaisuuden kaltaiset ajanjaksot (Barad 2007, 179–182, 315–317). Puran tulevaisuuden ja menneisyyden sekä toiston ja muutoksen kaltaisia ajallisia vastakkainasetteluita seuraavassa alaluvussa rytmin vertauskuvan avulla.

Rytmi musiikissa, arjessa ja tutkimuksessa

Perinnäistavat sitä ja perinnäistavat tätä - kun on puhe niistä, niin jadesta ja silkistäkö silloin vain puhutaan? Musiikki sitä ja musiikki tätä - kun on puhe siitä, niin kelloista ja rummuistako silloin vain puhutaan?¹⁰

¹⁰ Mestari Kongin keskustelut XVII:11. Suomentanut Kallio (2014).

Tutkimus syntyy asetelmissa, joiden osatoimintoja ovat myös puhunnan tavat (Barad 2007, 141–148, 167–169). Yksi etnografiselle puhunnalle tyypillisistä tavoista merkitysten luomiseen on vertauskuva, jossa kokonaisuutta jäsennetään osiensa avulla (Atkinson 1990, 51–53). Esimerkiksi musiikin merkitykset eivät pelkisty rumpujen lyönteihin tai kellojen helähdyksiin vaan syntyvät äänten rooleista osana arjen kokonaisuutta. Kun siis käytän tässä luvussa Lefebvren (esim. 2004) tapaan musiikin käsitteitä kuten rytmiä ja skaalaa, käytän niitä elämismailman vertauskuvina. Musiikin käsitteet ovat mielestäni toimivia vertauskuvia, sillä musiikki on sekä ajallista että tilallista, sosiaalista että aineellista, kehollista että mielellistä (ks. Schütz 1951; ks. Kontturi ja Tiainen 2024, 101–105). Esitän siksi, että musiikin vertauskuvien avulla voi yhdistää ja kehittää etnologian eri ulottuvuuksia.

Jäsennän vertauskuvien avulla arjen *ajallista säännönmukaisuutta* (engl. ”temporal regularity”; Zerubavel 1985) eli sitä, milloin, missä järjestyksessä, kuinka pitkään ja kuinka usein ilmiöt toistuvat arjessa (mt., 1–12, 42). Ajallisella säännönmukaisuudella on perustavanlaatuinen merkitys kulttuurille, koska sillä on kyky yhdistää ihmisiä. Kyky on mahdollinen, sillä toiminnan toistaminen samantahtisesti ja osallistujien ennakoimassa järjestyksessä mahdollistaa monet ihmisten väliset ilmiöt. Tällaisia ilmiöitä voivat olla esimerkiksi musiikki, tanssi, seksi ja uskonnolliset rituaalit. (Mt., 4–5, 65.) Ajallinen säännönmukaisuus voi näin toimia perustana sekä yhteiselle toiminnan käsikirjoitukselle että sosiaaliselle järjestymiselle (mt., 49–50, 65–69; ks. Werner ja Schoepfle 1987, 109–123). Hahmotan, että säännönmukaisuus mahdollistaa siksi kokemuksen ihmisten välisestä yhteydestä, jota kutsun Ahveniston (2008, 16–20) tapaan *yhteisyydeksi*.

Ajallinen säännönmukaisuus voi luoda yhteisyyden ohella *jatkuvuutta*, kun yksittäiset tapahtumat järjestyvät sarjaksi toisiinsa liittyviä toistoja. Järjestyminen voi perustua arkiseen toimintaan kuten kerrontaan. Esimerkiksi jouluksi nimetyn vuotuisjuhlan voi tuottaa ”samaksi kertomalla sen samaksi” kuin menneinä ja tulevinä vuosina toistuvat joulut. (Sääskilahti 2011, 115–116.)

Toisaalta jatkuvuuden ei tarvitse tarkoittaa muuttumattomuutta, ”tylsyyttä” tai ihmisten passiivisuutta (Felski 1999, 29; vrt. Junkala ja Sääskilahti 1999, 17). Sen sijaan ajallinen säännönmukaisuus on itsessään muutoksessa ja toimii muutoksen lähteenä. Esimerkiksi kellon aikayksiköt eivät ole muuttumattomia taustavaikuttimia vaan historiallisesti muotoutuvaa toimintaa (Glennie ja Thrift 2009). Vuotuisjuhlien rytmit taas voivat virkistää ihmistä (Vilkuna 1946); palaaminen kalastamaan tutulle apajalle voi puolestaan muodostaa

kulttuuriperintöä (Smith 2006, 1–2). Jäsennän seuraavaksi rytmin käsitteen avulla sitä, miten ajallinen säännönmukaisuus ja ihmisten toiminta muuttavat toinen toisiaan.

Rytmi tarkoittaa musiikin osien toistuvuutta muttei muuttumattomuutta, sillä toistojen nopeus, säännönmukaisuus tai merkitys voivat vaihdella. Rytmit eivät lisäksi ole koskaan riippumattomia toisistaan. Sen sijaan ne perustuvat aiemmin kuultujen toistojen muistamiseen ja seuraavien ennakointiin, siis yhteyksiin ajanjaksojen välillä. (Lefebvre 2004, 10, 89; Tarasti 1989, 118–123.) Jos taas muusikko toimiikin odotusten vastaisesti ja muuttaa rytmiä, hän saattaa arvioni mukaan luoda muutoksia muiden soittoon. Rytmii siis sekä muuttuu että luo muutoksia (Lefebvre 2004, 6–8).

Kun rytmin käsittää elämismaailman osien vertauskuvaksi, se voi tarkoittaa paitsi rumpujen lyöntejä, myös sydämenlyöntejä, askeleiden kopinaa, kellojen tikitystä, horoskooppeja, ”päälliköitä, hallituksia tai presidenttejä” (Lefebvre 2004, 10, 90; ks. Siikala 1989, 227). Arki rakentuu siten erilaisista rytmeistä, jotka toistuvat eri pituisissa ajanjaksoissa eli *aikaskaaloissa* (Adam 1990, 82). Rytmii paitsi eroavat toisistaan, myös erottavat ajanjaksoja ja toimijoita toisistaan. Esimerkiksi pukeutuminen, meikkaus ja sängyn petaaminen voivat erottaa päivää ja yötä (Damsholt 2020, 142–143). Erilaiset työajat, vuotuisjuhlat tai kalenterit voivat puolestaan erottaa ammatteja, yhteiskuntaluokkia, aatteita tai etnisiä ryhmiä (Zerubavel 1985, 73–96, 149–166; Talve 1984).

Keskityn tässä tutkielmassa rytmeihin, jotka toistuvat vuoden tai vuorokauden skaaloissa. Monet suomalaiset etnologit ovat aiemmin kiinnittäneet huomiota etenkin *vuotuisrytmeihin*, sillä he ovat pitäneet niiden merkitystä suurena maaseudun kansankulttuurille. Toiset taas ovat pitäneet *vuorokausirytmiejä* merkittävämpinä ainakin kaupunkien ja teollisuusyhdyskuntien arjelle. (Esim. Räsänen ja Lehtonen 1977, 12.) Yhdistän tässä tutkielmassa sekä vuotuis- että vuorokausirytmiejä, jotta voin ohjata huomioni rytmisyyden ilmiöön, en yksittäisen aikaskaalan merkityksiin.

Rytmisyys on edellisten kappaleiden perusteella ilmiö, joka vaikuttaa kokonaisvaltaisesti arjen osatoimintoihin. Ensinnäkin rytmeillä on kyky sekä yhdistää että erottaa ihmisiä, sillä rytmii toimivat yhteisinä toiminnan käsikirjoituksina, jotka samalla eroavat eri ihmisryhmien välillä. Lisäksi rytmisyys kattaa erot ja yhteydet ajanjaksojen välillä. Ilmiöiden toistuminen luo ajanjaksojen välille jatkuvuutta, mutta samalla toistoissa tapahtuvat muutokset toimivat ajanjaksojen välisinä erontekoina (ks. Siikala 1989, 227). Käytän siksi rytmisyyden käsitettä tutkimuksen välineenä, jonka avulla tulkitse arjen osatoimintojen kuten toimijoiden ja

ajanjaksojen välisiä suhteita Verlassa. Havainnollistan rytmisyyden vaikutuksia arjen osatoimintoihin oheisella nelikentällä, jonka olen luonut tätä tutkielmaa varten.

Nelikenttä rytmisyyden vaikutuksista arjen osatoimintoihin.

	Yhdistävä vaikutus	Erottava vaikutus
Vaikutus toimijoihin	Yhteisyys	Sosiaaliset eronteot
Vaikutus ajanjaksoihin	Jatkuvuus	Ajalliset eronteot

Lefebvre (2004) on nimennyt rytmien käytön tutkimuksen välineenä *rytmianalyysiksi*. Se on hänen mukaansa empiiristä tutkimusta arjen yleismaailmallisista ja banaaleista piirteistä (mt., 25, 60). Analyysissa tutkija käyttää kehonsa ja aistiensa toimintaa muiden rytmien mittana. Hän kysyy, muodostavatko eri toimijoiden rytmit harmonisia kokonaisuuksia vai *rytmihäiriöitä*¹¹. (Mt., 16–21.) Lopulta rytmianalytikko yleistää rytmien vertailun tulkinnaiksi tutkimuskohteestaan (mt., 89–91). Hänen tapansa luoda tulkintoja tulisi kuitenkin olla luovan runollinen eikä jäykän tilastoiva (mt., 23–24). Vastaan näihin rytmianalyysin tavoitteisiin Ahon (2019) tapaan etnografisella tutkimusasetelmalla, jota erittelen seuraavassa alaluvussa.

Etnografia tiedon muotoutumisen tapana

Tämän tutkielman metodologia on etnografinen tapaustutkimus. Lähestyn *etnografiaa* (kreik. ”ethnos” ja ”graphia”, ’kirjoitus kansasta’) tutkimusprosessina, jossa ihmiset luovat yhdessä tietoa toisistaan, itsestään ja ilmiöistä, joiden osana he toimivat (ks. Davies 1998, 3–5, 199–201). Etnografinen tieto muotoutuu käsitykseni mukaan tutkijan, tutkimuksen muiden osallistujien ja heidän sosiomateriaalisen kontekstinsa välisessä pitkäaikaisessa vuoropuhelussa.

Etnografia on prosessi, jonka aikana tieto tutkimuskohteesta rakentuu aiemman tiedon varaan (Heikkilä 2023, 68). Prosessiin on liitetty varsinkin aiemmin ihanne pitkäaikaisesta kenttätöystä ja tiedon hitaasta muotoutumisesta (ks. O’Dell ja Willim 2016, 49–50). Pitkä tutkimusaika luo tällöin muutoksia niin tutkimuksen kenttään kuin tutkijoihinkin, mikä

¹¹ Lefebvre käyttää rytmihäiriöstä ranskankielistä käsitettä ”a-rythmie” ja rytmien harmoniasta käsitettä ”eurythmie”. Suomennokset ovat Aholta (2019).

mahdollistaa tulkintojen ja tutkimuskysymysten kehittymisen (Davies 1998, 173–177). Esimerkiksi omat tutkimuskysymykseni keskittyivät aluksi rytmien kuvailuun, mutta tarkentuivat kenttätöideni aikana ajanjaksojen ja toimijoiden välisten suhteiden tulkintaan.

Etnografinen tieto *paikantuu* (Heikkilä 2023, 139) tutkimusprosessin ajalliseen, tilalliseen ja sosiaaliseen kontekstiin eli tutkimuksenteon hetkiin, paikkoihin ja ihmisten väliseen toimintaan (Van Maanen 2011, 221). Perinteinen paikka etnografiselle tutkimukselle on sen fyysinen kenttä. Etnografi elää tyypillisesti kentällä samaan tapaan tutkimuksen muiden osallistujien kanssa ja voi siten esittää näkemyksiä, joita vain kentällä ollut kykenee esittämään. (Van Maanen 1988, 2; Geertz 1988, 4–5.) Kuvaan siksi elämäni kentällä kattavasti seuraavassa pääluvussa.

Etnografinen tieto ja tutkimusteksti on myös ajallisesti paikantunutta (ks. kuva alla). Kentällä ja tutkijalla on nimittäin omat historiansa, jotka vaikuttavat tutkimukseen. Tutkimus vaikuttaa puolestaan kentän ja tutkijan tulevaisuuteen. (Davies 1998, 160.) Kolmanneksi tutkimuksen nykyhetki vaikuttaa tulkintoihin muista ajanjaksoista. Esimerkiksi tutkimuksen osallistujan muistelukerronta menneisyydestä muodostuu osana tutkimustilannetta, kertojan elämäntilannetta ja tutkimushetken julkista keskustelua (Apo 1995, 182–184). Yksi haastateltavani kertoi siksi Verlan lintukannan muutoksesta katsellessaan ikkunasta lintuja.

kaunokirjallisuus:

luku 1 luku 2

etnografian perinne:

Partituuri. Vertaan kuvassa etnografista tutkimustekstiä nuottiviivastojen kokonaisuuteen eli partituuriin. Partituuria voi lukea kahdessa suunnassa: ensinnäkin vasemmalta oikealle eli menneisyydestä tulevaisuutta kohti, toiseksi allekkain eli edeten samanaikaisesta osatoiminnosta toiseen (Lévi-Strauss 1958, 234). Etnografioille tyypillinen tapa jäsentää ajallisuutta on kuin partituurin lukemista allekkain, sillä etnografioissa samanaikaiset ilmiöt järjestetään peräkkäisiin lukuihin (Atkinson 1990, 126). Kaunokirjallinen teksti sen sijaan etenee ajassa luku luvulta. Yhdistän tässä tutkielmassa piirteitä molemmista genreistä.

Etnografian sosiaalinen konteksti on moniulotteinen. Etnografiat paikantuvat ensinnäkin osaksi tieteen instituutioita ja etnografisen kirjoittamisen perinnettä (Clifford 1986, 6).

Etnografinen teksti mahdollistaa siten vuoropuhelun lukijoiden ja tiedeyhteisön kanssa. Kun tutkija kirjoittaa tekstiä, hän puolestaan käy kuin äänetöntä keskustelua aineistonsa ja kokemustensa kanssa. (Crapanzano 1990, 284–290.) Ennen kaikkea hän käy kuitenkin vuoropuhelua tutkimuksen muiden osallistujien kanssa.

Etnografinen kenttätö on luonteeltaan dialogista, eli tutkimuksen osallistujat muodostavat siinä tietoa yhdessä (Crapanzano 1990). Etnografinen tieto palautuu siksi osallistujien kehoihin ja niiden toimintaan kuten aistimuksiin, tunteisiin ja muistoihin. (Pink 2008, 183, 193.) Tutkijan ohella haastateltavat osallistuvat ympäristönsä havainnoimiseen, minkä huomioon, kun pyysin haastateltaviani sanoittamaan kotinsa äänimaisemaa. Koska etnografisen tiedon tuottamiseen osallistuu useita henkilöitä, tutkimusprosessia voi mielestäni verrata moniääniseen kuoroon ja tutkimustekstiä musiikkiesitykseen.

Etnografia mahdollistaa monimenetelmäisyyden (Heikkilä 2023, 107–108). Tutkimuksen osatoiminnot kuten tutkimuskysymysten asettaminen, kenttätö, analyysi ja kirjoittaminen kietoutuvat siksi yhteen ja muodostavat yhdessä tutkimustietoa. Vaikka toiminnot olisivat samanaikaisia, ne eivät ole harkitsemattomia vaan voivat jäsentyä linjakkaaksi kokonaisuudeksi. (Mt., 67–73.) Hyödynnän siksi tutkimuksessani useita eri aineistoja ja työskentelytapoja, joita kuvaan seuraavassa pääluvussa.

Etnografian monimenetelmäisyys perustuu ensinnäkin vuoropuheluun kenttätöön ja analyysin välillä. Kenttätöössäni eläydyin Verlan paikallisyhteisön arkeen ja pyrin näin saavuttamaan sisäpiiriläisen näkökulman. (Ks. Heikkilä 2023, 89, 181–187.) Analyysissä taas etäännyin kuin kentän ulkopuolelle abstrahoidakseni tulkintojani ja ”nähdäkseni metsän puilta” (ks. mt., 181; Davies 1998, 193–194).

Toiseksi etnografinen kirjoittaminen on monimenetelmäistä. Kirjoitin tutkimusprosessini aikana useita tekstilajeja kuten tutkimussuunnitelmia, kenttämuistiinpanoja, luetteloita ja ajatuskarttoja. Kirjoittaminen toimi minulle tapana niin hankkia, jäsentää, merkityksellistää kuin tarinallistaa tietoa. (Ks. Kouri ja Mahlamäki 2022.) Vaikka etnografi voi tuottaa monenlaisia tekstejä, varsinaisiksi ”etnografioiksi” kutsutaan yleistykseni perusteella ehyitä ja tekstimuodossa julkaistuja etnografisia kertomuksia (esim. Van Maanen 1988). Käsittelen seuraavassa alaluvussa tapoja arvioida sitä, kuinka hyvin tämä tutkielma ja muut etnografiset kertomukset onnistuvat tavoitteissaan.

Etnografi erittelemässä tutkimusetiikkaa

Vaikka etnografinen tutkimus on dialogista, vuoropuhelun osapuolet ovat epätasa-arvoisessa asemassa (Crapanzano 1990, 287). Tutkijana minulla on vuoropuhelussa ensisijainen rooli, sillä olen itse tutkimukseni tärkein väline (ks. Sotirin 1999). Tekemäni valinnat vaikuttavat niin tekstiini, lukijoihini, kenttään kuin yhteiskuntaankin. Etnografien valintoja on kuitenkin kritisoitu eri tieteenaloilla.¹² Siksi minun ja muiden etnografien tulee arvioida valintojemme oikeutusta ja kehittää tutkimusetiikkaamme (Ellis 2007). Käsittelen etnografian etiikkaa tässä alaluvussa laajasti, jotta tutkimukseni seurauksia voisi paremmin arvioida.

Tutkijan valintojen vaikutuksia on käsitteellistetty reflektion ja diffraktion vertauskuvien avulla. *Refleksiivisyyteen* liittyy käsitys tutkimustekstistä peilinä, joka välittää lukijalle kuvauksia tutkimuksesta. Reflektoin tutkielmani luvuissa 1 ja 3 esimerkiksi sitä, miten minä ja etnologian tieteenala vaikuttavat tutkimuskysymyksiini, aineistooni ja tulkintoihini Verlasta. Diffraktiivisuus sen sijaan painottaa sitä, miten muutan kenttääni, eri tieteenaloja ja muita ilmiöitä, joiden osana toimin. (Barad 2007, 86–94; ks. Davies 1998, 4–5.) Etnografista tutkimusasetelmaa voi silloin mielestäni verrata audiolaitteistoon, jonka avulla erittelen, yhdistelen, voimistan ja vaimennan moniäänistä todellisuutta. Tutkimukseni sidosryhmillä on puolestaan omia laitteistojaan, jotka reagoivat toimintaani. Yhdistän tutkielmassani diffraktiota ja reflektiota, mutta keskityn tässä alaluvussa kehittämään diffraktiivista etiikkaa etnografiassa.

Etnografia toimii diffraktion tapaan *eronteon* tapana eli voimistaa todellisuudessa ilmeneviä eroja: ”ethnographic writing about other cultures consists, like cultures themselves, in an exaggeration of differences” (Boon 1982, 26; ks. Barad 2007, 72). Etnografi esimerkiksi erottaa itsensä kentästään, mitä Heikkilä (2023, 145) kuvaa kentän ja tutkijuuden rakentumiseksi. Monet ihmistieteilijät erottivat aiemmin itsensä kentästä tutkimalla heille vieraita kulttuureja tai yhteiskuntaluokkia.¹² Sen sijaan tässä tutkielmassa käytän kirjallisia tyylikeinoja etäännyäkseen minulle tutusta kentästä, Verlasta (ks. Atkinson 1990, 157–174).

Tutkija voi jäsentää erontekojen avulla eroja oikean ja väärän välillä ja arvioida näin tutkimuksen eettisyyttä (ks. Vogel 2021, 60, 64). Erojen tekeminen on Baradin (2007, 391–

¹² Etnologiassa, folkloristiikassa ja antropologiassa: Sääskilähti 1997, 5–7, 60–61, 92–97. Sosiologiassa ja antropologiassa: Atkinson 1990, 29, 157. Teokset käsittelevät eurooppalaista ja yhdysvaltalaisista tutkimusta.

394) mukaan eettistä toimintaa, sillä se perustuu *vastuunottoon* omasta asemasta suhteessa muihin. Jos siis osaan erottaa itseni muista, en ole välinpitämätön; jos kykenen ottamaan vastuun tutkimukseni seurauksista, tutkimus ei ole samantekevää.

Olen ensinnäkin vastuussa tämän tutkimuksen tulkintatavoista ja vaikutuksista yhdessä tekstin lukijoiden kanssa. Etnografina tavoitteeni on luoda lukijassa uusia tulkintoja kentästä ja purkaa kenttään liittyviä ajatusvinoumia. Keskityn tutkielmassani purkamaan etenkin Verlan institutionaalisen kerronnan historiallista painotusta, jota kuvasin luvussa 1. Jotta voin onnistua tavoitteessani, tekstini pyrkii ylläpitämään lukijoiden luottamusta ja mielenkiintoa olemalla läpinäkyvää ja vakuuttavaa. (Ks. Atkinson 1990, 36, 163–165; ks. Heikkilä 2023, 28, 140; ks. Davis 1971.)

Samalla olen vastuussa kenttästäni. Haluan välittää Verlan paikallisyhteisöstä, sitoutua siihen sekä tuntea huolta ja toivoa sen tulevaisuudesta. (Ks. Schneider 2002, 470–474; ks. Ellis 2007; vrt. mt., 9–13.) Siksi aion jatkaa yhteydenpitoa kenttään tutkimuksen julkaisun jälkeen ja tehdä tekstissäni oikeutta tutkimuksen osallistujille. Tämä tarkoittaa esimerkiksi heidän yksityisyytensä kunnioittamista, eriävien näkemysten hienotunteista huomioimista sekä luottamuksellisten välien muodostamista heihin. (Ks. Heikkilä 2023, 12, 65, 146–147.) Sovin esimerkiksi tutkimuksen erään osallistujan kanssa, että lähetän tutkielman luonnoksen hänelle. Otin hänen sähköpostinsa huomioon tekstini viimeistelyssä (sähköposti 26.4.26).

Tutkija voi saavuttaa tutkimansa yhteisön luottamuksen Cohenin (2008, 214) mukaan silloin, kun hän kykenee suojelemaan yhteisön toimintaa ja keskustelemaan siitä yhteisön lähtökohdista. Lukijan ei esimerkiksi tulisi voida käyttää tutkimustuloksia yhteisöä vastaan (Hytönen-Ng 2016, 281). Hahmotan, että pyrkimykseni lähestyä Verlan paikallisyhteisöä sen omista lähtökohdista tarkoittaa ennen kaikkea yhteisön toiminnan puolustamista, ei sen muuttamista (vrt. mt., 287).

Pyrkimykseni asettua tutkittavien puolelle ei kuitenkaan tarkoita, että asettuisin muita vastaan (ks. Haraway 1997, 190–191). Kun esimerkiksi kirjoitan luvussa 5 Verlan tehdasmuseon toiminnasta aiempina juhannuksina, teen näkökulmavalinnan keskittyä paikallisyhteisön kokemuksiin, mutten pyri korostamaan vastakkainasetteluita. Sen sijaan tavoitteeni etnografina on toimia Van Maanenin (1988, xiii–xiv) sanoin kulttuurisen moninaisuuden äänenä alati yhdenmukaistuvassa maailmassa. Pyrin siis rytmianalyysin ja aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen tavoin vastavuoroiseen ymmärrykseen siitä, että erilaiset

toimijat voivat muodostaa yhdessä harmonisen kokonaisuuden (ks. Lefebvre 2004, 89, 97–100; ks. Soirila 2025, 73–76), myös maailmanperintökohteiden arjessa.

Todellisuus ei toisaalta ole koskaan täysin harmoninen. Hyveellinen etnografi saa siksi tuntea myös epäilystä ja kriittisyyttä niin itseään kuin muitakin kohtaan (Schneider 2002, 474). Kun esitän kritiikkiä, vältän kuitenkin toimijoiden leimaamista epäeettisiksi. Sen sijaan jäsenen Vogelin (2021) tapaan eroja eri toimintatapojen ja arvojen välillä esimerkiksi alaluvussa ”Milloin toripöydän saa paljastaa?”. Pysin osoittamaan, että epäeettiseltä vaikuttavakin toiminta voi perustua pyrkimykseen toimia oikein (ks. Ellis 2007, 26).

Etnografian pyrkimys toimia oikein ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hän osaisi aina tehdä niin. Tutkijan ja kentän väliset erot voivat siksi johtaa siihen, ettei tutkija osaa käyttäytyä kentällä muiden odottamalla tavalla (Atkinson 1990, 106–107). Esimerkiksi yksi Verlan kesätorin myyjä pahastui arvioni mukaan siitä, että halusin keskustella hänen kanssaan ilman aikomusta ostaa hänen tuotteitaan (päiväk. 29.6.24). Tutkijan kentällä tekemät väliintulot tai ”sosiaalisen todellisuuden häiritseminen” eivät kuitenkaan ole väistämättä epäeettistä toimintaa (Barad 2007, 394–396; vrt. Virtanen 1999, 295). Kun tutkija ottaa vastuun kentällä aiheuttamistaan muutoksista, väitän että hän voi sen sijaan lisätä luottamusta niin tutkimuksen osallistujien kuin lukijoidenkin kanssa (ks. Atkinson 1990, 109–110).

Olen eritellyt tässä alaluvussa tapoja arvioida tutkimukseni oikeutusta. Koska etnografinen tutkimus on usein perustaltaan eettistä, poliittista ja voi muistuttaa aktivismia tai hoivasuhdetta (Marcus 1995; Ellis 2007, 26), eettisintä tutkimusta ei suinkaan ole sellainen, joka jätetään kokonaan tekemättä (vrt. Hytönen-Ng 2016, 294). Sen sijaan eettinen etnografia perustuu kaipuuseen parempaa maailmaa kohtaan ja pyrkii muuttamaan maailmaa haluttuun suuntaan (Ellis 2007, 25; Schneider 2002, 470–471).

Vaikka tutkimukseni voi siis todella muuttaa maailmaa, minun on kuitenkin tiedostettava, ettei vaikutukseni voi ulottua koko maailmaan. Sen sijaan tutkimuksen vaikuttavuus ja ymmärrykseni kentästä perustuu tutkimuksen asetelmaan ja paikantuu tutkimusprosessin kontekstiin. (Barad 2007, 351–353.) Siinä missä etnografian tärkein hyve suhteessa sidosryhmiinsä on mielestäni vastuullisuus, suhteessa muuhun todellisuuteen tärkeintä on sittenkin vaatimattomuus (ks. Haraway 1997, 267–271; vrt. mt., 22–35).

3 Yksi tutkimusprosessi, monta aineistoa ja menetelmää

Kenttä arkistokansiossa

Etnografian *kenttää* on pidetty tutkimuskohteen jäsentymisenä, joka tapahtuu tutkimusprosessissa kolme kertaa: ensin havainnoinnissa, sitten kirjoittamisessa ja lopulta etnografisen kertomuksen tulkinnoissa (Atkinson 1992, 9). Palmu (2007, 138) on nimennyt tämän jäsentymisen fyysiseksi, kirjoitetuksi ja tekstuaaliseksi kentäksi. Kerron tässä pääluvussa tutkimusprosessistani näistä kolmesta lähtökohdasta. Aloitan tekstuaalisesta kentästä, jonka hahmotan Heikkilän (2023, 33) tapaan valitsemieni tutkimusaineistojen muodostamaksi kentäksi. Keskityn tässä alaluvussa muiden kirjoittamiin tekstilähteisiin, jotka olen valinnut osaksi tutkimusaineistoani.

Kun etnografi käyttää tekstuaalisia lähteitä, hänen tulisi käyttää lähdekritiikkiä sekä kiinnittää huomiota niin tekstin sisältöön, vuorovaikutukseen kuin kontekstiinkin. Lisäksi hänen tulisi reflektoida, mitä lähteitä hän valitsee aineistoksi ja miksi. (Davies 1998, 160–167.) Olen valinnut tämän tutkielman aineistoksi useita tekstuaalisia lähteitä, jotka luettelen lähdeluettelossa. Laajimpia ja eniten käyttämiäni lähteitä ovat Verlan kyläyhdistyksen kuusi historiikkia (hist. A–F) sekä Verlan talot -projektin haastatteluaineisto, joita tulkitsen tässä alaluvussa.

Tekstuaalinen kenttäni alkoi muodostua, kun kerroin tutkimuksestani verlalaiselle tädilleni ensi kertaa 2020-luvun alussa. Sain häneltä pian nipun historiikkeja, jotka kuvaavat kyläyhdistyksen toimintaa noin vuosina 1993–2022 (hist. A–E). Arvioin, että tätini siis halusi tukea tutkimustani tarjoamalla käyttööni aineistoa paikallisyhteisöstään. Valitsin historiikit aineistoksi, jotta voin lisätä tutkimukseni moniäänisyyttä, laajentaa sen aikaskaalaa ja hahmottaa yhteyksiä ja eroja ajanjaksojen välillä.

Kyläyhdistyksen historiikit ovat tietokoneella kirjoitettuja ja yhtä lukuun ottamatta (hist. F) paperille tulostettuja dokumentteja, joiden pituus vaihtelee yhdestä neljääntoista sivuun. Historiikkien laadintaan ovat osallistuneet ainakin Marja Huimala (hist. C) sekä Pirjo Puolakka ja Arja Sorvali (hist. F), mutta osa historiikeista on anonyymeja. Myös tekstilaji, tyyli ja rakenne vaihtelevat. Historiikeista neljä on suorasanaisesti kertovaa tekstiä, joista yksi on järjestetty kronologisesti (hist. B) ja muut temaattisesti (hist. A, C ja F). Loput taas on

kirjoitettu luettelomuotoon (hist. D ja E). Annan alla esimerkkejä siitä, miten eri historiikit kertovat samasta aiheesta, kyläyhdistyksen vastavuoroisista ryhmämatkoista.¹³

Vuosi 2009. [–] Syksyllä lokakuussa teimme vastavierailun kummikylään Suomenlinnaan, jossa meille oli järjestetty tutustuminen itse saareen kuin myös nukkemuseoon, olutpanimoon ja Suomen suurimpaan saunaan. (Hist. B, 10)

Matkat kotimaassa ja ulkomailla. Matkoja on tehty vuosien mittaan kotimaassa pitkin Suomea, kummikylä Suomenlinnassa on vierailtu useampaan otteeseen. Myös Tallinnassa ja Pärnussa on käyty muutamia kertoja. Pitemmät ulkomaanreissut ovat suuntautuneet tietenkin Verlaan, siis Italian Verlaan, Saksan Verlaan, ja kun kohtuullisen matkan päässä olevat Verlat loppuivat, keskityttiin maailmanperintökohteisiin [–]. (Hist. C, 3)

Vieraita:

- Suomenlinnalaiset 2008, 2011
- Italian verlalaiset 2001, 2002
- Kiodo News 2013 (Hist. E, 4)

Historiikkia on pidetty tekstilajina arkisena: Aution (2014, 47) tutkimat tilaushistorioitsijat kuvaavat sitä ”harrastelijamaiseksi”, ”kronikkamaiseksi” ja ”kevein menetelmin tehdyksi”. Vaikka tällaiset määreet kuvaavat aineistoani ainakin osittain, oma näkemykseni historiikeista on myönteisempi. Harrastajien paikallisella historiankirjoituksella on näet arvoa, jota vaikkapa akateeminen historiantutkimus ei voi yksin luoda (ks. Heimo 2010, 16–19).

Verlan kyläyhdistyksen historiikkien tapa jäsentää aikaa perustuu yhdistyksen vuotuisrytmiin. Ajan jäsentäminen on näkyvintä yhdistyksen toimintavuosien mukaan järjestetyssä historiikissa (hist. B), joskin tiedostamaton ajallisuus voi jäädä siitäkin piiloon (Kamppinen 2003, 61). Historiikin jäsentely yhdistyksen toimintavuosien mukaan osoittaa samalla, että kyläyhdistysten toiminta on vuosittainen (ks. Koskihaara 2023, 109) ja siten rytminen ilmiö.

Historiikkien julkaisun rytmi ei ole satunnainen. Sen sijaan useimmat historiikit on julkaistu yhdistyksen perustamisen juhluvuosina 2013, 2018 ja 2023. Yksi historiikeista esimerkiksi mainitsee, että se on laadittu yhdistyksen ”25-v juhlaan”, joka järjestettiin Verlan seuratalolla toukokuussa 2018 (hist. D). Historiikit siis erittelevät kyläyhdistyksen menneisyyttä ajanjaksoihin paitsi tekstisisältönsä, myös julkaisurytminsä avulla.

Kyläyhdistyksen julkaisuiden ohella käytän tutkimuksessani haastatteluaineistoa, joka luotiin *Verlan talot* -kenttätöyöprojektissa kesäkuussa 2024. Projektin toteutti Kuusankosken lukio

¹³ Olen muuttanut tämän sivun esimerkkien kirjain- ja aakkoslajeja. Lisäksi olen korjannut sanoja, joissa oli arvioni mukaan lyöntivirheitä. En ole kuitenkaan muuttanut kieliasua kuten sanamuotoja tai lauserakenteita.

osana Unesco-kouluverkoston toimintaa (Kouvolan kaupunki 2024). Kenttätöyöntekijöinä toimi neljä opiskelijaa, jotka muodostivat kaksi työparia. Työparit tekivät paikallisten kanssa haastatteluita siten, että yksi opiskelija esitti haastattelukysymyksiä ja toinen kirjoitti muistiinpanoja. Kirjoittamisen ohella opiskelijat äänittivät haastattelut, joskaan äänitteet eivät ole osa tämän tutkielman aineistoa. (Mp. 19.6.24.) Kultakin haastateltavalta pyydettiin lupa aineiston käyttöön jatkotutkimuksessa.

Sekä Kuusankosken lukion että minun kenttätöprojekteissa oli useita yhteisiä piirteitä. Ensinnäkin ne sijoittuivat osin samalle ajanjaksolle. Siksi tapasin projektin osallistujat kenttätöideni aikana kesäkuussa 2024. Toiseksi projektien tavoitteet olivat osin päällekkäisiä, vaikka tutkimuskohteiden aikaskaalat erosivatkin osin toisistaan. (Mp. 19.6.24.) Lukiolaisten tavoite nimittäin painottui omaa tutkimusintressiäni vanhemman muistitiedon tallentamiseen Verlan asukkaista, paikallisyhteisöstä ja Jaalan puoleisen kylän taloista (ks. Kouvolan kaupunki 2024). Vaikka kenttätöissämme oli varmasti tahatonta päällekkäisyyttä, en koe kumpiakaan projekteja tarpeettomiksi. Lisäksi en pidä Verlan paikallisyhteisöön viime vuosina kohdistunutta tutkimuspainetta sikäli kohtuuttomana kuin mistä Tutkimuseettinen neuvottelukunta eli TENK (2019, 13) varoittaa. Sen sijaan niin minun kuin Ahveniston (2008, 44–45) kokemukset puhuvat sen puolesta, että verlalaiset suhtautuvat yleensä arvostavasti omaan kyläänsä, tietämykseensä ja sen tutkimiseen.

Lukiolaisten kenttätöiden jälkeen heitä ohjannut opettaja lähetti minulle sähköpostitse opiskelijoiden muistiinpanot käytettäväksi tutkimuksessani. Valitsin toisen työparin muistiinpanot osaksi tutkimusaineistoani, jotta voisin taustoittaa omia tulkintojani ja tehdä aineistosta moniäänisempää. Viittaan aineistoon muistiinpanojen päivämäärillä ja opiskelijoiden nimillä, joiden käyttöön olen saanut heiltä luvan (Ahlbom ja Ylitalo 3.–28.6.24). Olen hyödyntänyt aineistona muistiinpanojen osia, jotka kuvaavat haastatteluiden pääkohtia. Esimerkiksi alla olevat muistiinpanot kuvaavat haastateltavien muistitietoa leikeistä ja peleistä Verlassa.

lapsena haettiin mestarin konttorilta tehtaalta massaa, joista tehtiin palloja ja leikittiin, tallin päädyssä vesiputki, josta tuli kuumaa vettä, joten sieltä suli lumet nopeammin, jolloin pääsi hyppimään ruutua (Ahlbom ja Ylitalo 4.6.24)

Verlan kiri, jäi vähiin heillä, koska 4 km matkaa kentälle, itse keksivät pelejä, esim. kena (palikka, päät niin että kun sitä iski päähän, kena hyppäsi pystyyn, kepillä lyötiin, saattoi mennä kymmeniä metrejä, pelattiin Verlan keskustassa ja joka paikassa) (Ahlbom ja Ylitalo 14.6.24)

Kenttä Verlassa

Fyysinen kenttäni sijoittuu Verlaan, sen lähipaikkakunnille ja muille paikallisyhteisön arjen tapahtumapaikoille. Olin kentällä Verlassa useita kertoja vuosina 2024–2025. Ensimmäinen ja samalla pisin kenttätöjäkseni 17.6–7.7.2024 kesti kolme viikkoa. Palasin Verlaan noin viikoksi lokakuussa 2024 ja kahdeksi viikoksi tammi-helmikuun vaihteessa 2025. Sittemmin olen käynyt Verlassa joitakin kertoja mutta ilman tavoitetta uuden aineiston luomiselle. Kenttätöjäkseni ajoitus ei ollut täysin sattumanvarainen (vrt. Heikkilä 2023, 128) vaan sitä ohjasi pyrkimykseni olla kentällä eri vuodenaikoina. Toisaalta lokakuun kenttätöjäksen ajoitus perustui sukulaisteni syyslomaan, eli kenttätöni edustivat ainakin osittain ”mahdollisuuksien puitteissa toimimista” (O’Dell ja Willim 2016, 51).

Yövyin kenttätöjaksolla yleensä sukuni mökillä noin kolmen kilometrin päässä Verlan tehdasmuseolta. En kulkenut joka päivä maailmanperintöalueelle, vaan vietin valtaosan ajastani mökillä ja Verlan ympäristössä: saunoin, sienestin, pilkoin polttopuita ja lämmitin pönttöuunia. Ajoittain olin mökillä yksin, kun taas toisinaan kanssani oli sukulaisiani tai ystäviäni. Aikani mökillä ja kentällä lomittuivat toisiinsa, sillä kirjoitin ylös keskusteluja, joita kävin sukulaisteni kanssa. En siis jättänyt mitään havaintojani tarkoituksellisesti tutkimuksen ulkopuolelle (vrt. Hytönen-Ng 2016, 282). Viittaani niihin kuitenkin tavalla, jolla pyrin huolehtimaan sukulaisteni yksityisyydestä.

Silloinkin kun olin yksin, elämäni kentällä kuului samankaltaisia rytmejä kuin paikallisilla. Kuljin esimerkiksi henkilöautolla asioimaan Jaalan kirkonkylään. Rytmiäni yhtäläisyydet ja erot mahdollistivat siksi kokemusteni vertailun tutkimuksen osallistujien elämismaailmaan (Lefebvre 2004). Arvioin, että elämäni kentällä muodostui siten kokonaisvaltaiseksi osaksi etnografisen tiedon tuottamista (ks. Clifford 1986, 14).

Vaikka Verla oli minulle tuttu paikka ennen tutkimuksen aloittamista, en tuntenut kentältä etukäteen kuin pari ihmistä, mikä on tyypillistä monille etnografeille (Van Maanen 1988, 2; vrt. Ellis 2007, 5). Olin siis Verlassa Ahveniston (2002, 51) tapaan sekä ulko- että sisäpuolinen. Toisaalta Ahvenistosta (mts.) poiketen en ollut ”tutkimuskohteeni suhteen [–] toisen käden tiedon varassa”, sillä tutkimuskohteeni kattaa toiminnan, johon osallistuin itse.

Kartutin tutkimuksen osallistujien joukkoa monin tavoin. Kun saavuin kentälle kesällä 2024, välitin tätini kautta viestin kyläyhdistykselle. Viestissä kerroin, että olen aloittamassa pro

gradu -tutkielman tekemisen Verlasta ja toivoin, että voisin tavata kyläyhdistysläisiä. Lisäksi sain paikallisten puhelinnumeroita Verlan talot -projektin osallistujilta. Talvella pyysin puolestaan verlalaisilta toistensa numeroita ja jaoin tiedotteita tutkimuksesta kylän postilaatikoihin. Otin siis yleensä itse yhteyttä paikallisiin. Toisaalta osa tutkimuksen osallistujista lähestyi minua kyläyhdistyksen tapahtumissa ja antoi minulle yhteystietonsa.

Osallistuin kenttätöjaksojen aikana kaikkiin sellaisiin kyläyhdistyksen tapahtumiin, joista sain paikallisilta tiedon ja joihin koin luontevaksi osallistua. Paitsi yleisötapahtumiin, osallistuin tätäni ansiosta myös joihinkin epämuodollisiin kokoontumisiin ja talkoiisiin. Osallistumiseni aste tapahtumissa oli korkea (ks. Ruotsala 2005, 59–60), sillä pyrin toimimaan samoin muiden osallistujien kanssa: siivosin toripöytiä, lauloin kansanlaulukirkossa Levonrannassa ja tanssin letkajenkkaa seuratalolla. Toisaalta osallistumiseni tavoite erosi muista, sillä kirjasin samalla havaintojani ja aloitin keskusteluja luodakseni tutkimusaineistoa. Tapani osallistua tapahtumiin oli kaiken kaikkiaan heittäytyvä ja muistutti siten ”syvähengailua” (Heikkilä 2023, 71; ks. Geertz 1998). Arvioin, että tällainen osallistumisen tapa oli minulle mahdollinen seurallisen luonteeni ansiosta.

Tapahtumien ohella oleskelin ja liikuin Verlan kylällä: kävelin, pyöräilin, autoilin ja istuin museoalueen pöydissä. Tällöin tapani oleskella Verlassa taas oli Pinkin (2008) tapaan hidas, paikkoihin virittäytyvä ja niissä läsnä oleva. Oleskeluni rytmi tosin muuttui nopeammaksi silloin, kun en kulkenut Verlassa yksin vaan läheisten seurassa.

Pidin kentällä katseeni laajana. Pyrin huomioimaan periaatteessa kaikki aistimukseni ja havainnoimaan koko tilannetta, jossa olin (ks. Culhane 2016, 49–51). Saatoinkin kuitenkin onnistua tavoitteessani vain osittain, sillä en hyödyntänyt kovin kokeilevia havainnointitapoja (vrt. mt., 52–57). Vaikka olin avoimin mielin, monet tekijät lisäksi vaikuttivat tekemiini havaintoihin. Ensinnäkin etnologian tieteenala, muistoni kentästä ja pyrkimykseni luoda uutta tietoa tutkimuskohteestani ohjasivat varmasti huomiokykyäni (Heikkilä 2023, 74; ks. Davis 1971, 313). Toiseksi minun ja tutkimuksen muiden osallistujien roolit, tunteet ja toimintatavat vaikuttivat toisiinsa. Kerran haastateltavani esimerkiksi lämmittivät lounaakseen einesslasagnea, mutta olisivat kertomansa mukaan valmistaneet suuritöisempää ruokaa, jos en olisi käynyt haastattelemassa heitä (haast. 4.7.24).

Sain kentällä moninaisia rooleja, mikä vaikutti tutkimustiedon muodostumiseen (ks. Isotalo 2015, 76). Osa tutkimuksen osallistujista yhdisti minut ensinnäkin tätiini ja saattoi kysellä minulta tämän kuulumisia (esim. haast. 1.2.25). Toiset roolini taas perustuivat risteäviin

statuksiini miehenä, kantasuomalaisena ja nuorena aikuisena. Koska tarjouduin avuksi kyläyhdistyksen talkoisiin ja tapahtumien järjestämiseen, yhdistyksen puheenjohtaja kutsui minua humoristisesti ”kesärengiksi”. Kun puolestaan ryhmä kansainvälisen vaihto-ohjelman osallistujia saapui yhdistyksen tansseihin, hän esitteli minut heidän ”tanssittajakseen”. Lisäksi arvioin, että moni valitsi keskustelunaiheet kanssani roolieni perusteella. Koska saavuin tansseihin ilman paria, kanssani lippuja myynyt kyläyhdistysläinen tiesi kertoa, että paikalle olisi saapumassa ”yksinäisiä naisia”. (Mp. 6.7.24.4)

Koin kentällä vaihtelevia tunteita. Kenttätöjaksoiden alussa kuvasin päiväkirjamerkinnöissäni odottavaisuutta, toiveikkuutta, hermostuneisuutta ja levottomuutta. Tavattuani paikallisia taas koin itseni mieteliääksi, yllättyneeksi, iloiseksi, innostuneeksi, masentuneeksi tai nolostuneeksi. (Päiväk. 17.6.24–2.2.25.) Lisäksi arvioin, että toimintani herätti monia tunteita tutkimuksen osallistujissa. Kun tapasin aiempia haastateltaviani kyläyhdistyksen tapahtumissa, moni heistä tunnisti minut, tervehti ja kuulosti ilahtuneelta (päiväk. 9.7.25). Toisaalta toimintani tutkijan roolissa aiheutti muissa myös negatiivisia tunteita. Tein esimerkiksi tutkimuksen joillekin osallistujille lupauksia tapaamisesta uudelleen, joita en ole vielä lunastanut. On mahdollista, että tämä on aiheuttanut osallistujissa epätietoisuutta.

Vaikka kenttätöni vastasivat mielestäni hyvin tavoitteisiini, niissä syntyi ristiriitatilanteita ja osallistumisen esteitä, mikä on tyypillistä etnografialle (esim. Heikkilä 2023, 140–141). En esimerkiksi voinut osallistua joihinkin kyläyhdistyksen tapaamisiin. Tämä johtui ainakin kerran siitä, että tapaamisen osallistujat halusivat käsitellä arkaluontoista tilannetta asianomaisten kesken (päiväk. ja haast. 2.–3.7.24). Tällaiset tilanteet osoittavat, etteivät tutkimuksen osallistujat kerro etnografille kaikkea (Clifford 1986, 7–8), eikä heillä ole siihen velvollisuutta. Vaikka Verlassa ”kaikki tietävät kaikkia juttuja” toisistaan (haast. 1.2.25), tutkijan ei ole tarkoituksenmukaista paljastaa kaikkia niistä.

Tein tutkimuksen osallistujien kanssa 16 haastattelua. Haastattelut olivat yhtä lukuun ottamatta (haast. 2.2.25) yksilöhaastattelun kaltaisia. Haastatteluihin syntyi nimittäin poikkeuksetta roolijako, jossa eniten äänessä oli henkilö, jonka kanssa olin ollut yhteydessä ennen haastattelua. Monissa haastatteluissa oli kuitenkin paikalla myös muita henkilöitä kuten haastateltavan puoliso, ystävä tai lapsia.

Kaikki haastateltavistani oli täysi-ikäisiä ja kognitiivisesti täysikykyisiä (ks. TENK 2019, 9–10). Jokainen kutsui lisäksi itseään nimellä, joka kuuluu suomalaiseen nimipäiväkalenteriin. Nimistä kahdeksan on Digi- ja väestötietoviraston (n.d.) nimipalvelun mukaan yleisimpiä

henkilöillä, joiden juridinen sukupuoli on nainen ja seitsemän miessukupuolisilla. Palvelu osoittaa nimien haltijoiden yleisimmiksi syntymävuosikymmeniksi 1950- ja 1960-luvut. En kuitenkaan yleensä tiedustellut haastateltavilta ikää tai sukupuoli-identiteettiä, sillä en kokenut niitä ”tutkimuksen tarkoituksen kannalta tarpeellisiksi henkilötiedoiksi” (TENK 2019, 12).

Sovin yleensä haastateltavieni kanssa etukäteen, missä ja mihin aikaan tapaan heidät, mitä voi Hodgesin (2008, 151) tapaan selittää kellon merkityksellä tutkimuksen osallistujien vuorokausirytmien yhdistäjänä. Tyypillinen haastattelu tapahtui kasvokkain haastateltavan asuinrakennuksessa alkuiltapäivällä ja kesti noin tunnin. Valtaosa asuinrakennuksista sijaitsi Verlan maailmanperintökohteen suoja-alueella Jaalan puoleisella kylällä; loppujen etäisyys suoja-alueeseen oli alle 500 metriä. Osa paikallisista kuitenkin kieltäytyi haastattelusta asuinrakennuksessaan, minkä ratkaisimme toisinaan haastattelupaikan vaihtamisella tai puhelinhaastattelulla. Lisäksi tapasin yhden haastateltavan kyläyhdistyksen tapahtumassa ja uudestaan työpaikallaan. Haastattelin muita tutkimuksen osallistujia korkeintaan kerran.

Keskustelu haastattelutilanteissa oli suomenkielistä, vastavuoroista ja lähes strukturoimatonta. Haastattelut muistuttivat siten dialogista keskustelua tai teemahaastattelua (ks. Tuomi ja Sarajärvi 2018, luku 3.1). Keskusteluissa viitattiin usein teemoihin, joita haastateltavat ja minä arvioimme toistemme tuntevan (ks. Heikkilä 2023, 100). Osa tutkimuksen osallistujista esimerkiksi viittasi toisiinsa tai tehdasmuseon henkilökuntaan käyttämällä lempinimiä.

Haastattelun aluksi esittäydyin ja kerroin, että teen kulttuurien tutkimuksen opinnäytetyötä Turun yliopistoon. Pysin poikkeuksetta mainitsemaan, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, sen voi keskeyttää milloin tahansa, kysymyksiin voi jättää vastaamatta ilman eri syytä, ja etten kutsu haastateltavia tutkielmassa nimeltä. En kuitenkaan pyytänyt osallistujilta kirjallista suostumusta tutkimukseen, enkä luvannut heitä koskevien tietojen ”täyttä tunnistamattomuutta”. (Vrt. TENK 2019, 8, 12–13.)

Käytin tilannekohtaisesti monenlaisia kysymyksenasetteluja ja keskustelun virikkeitä, joskin monet valintani olivat tiedostamattomia. Käytin kuitenkin lähes poikkeuksetta ”lämmittelykysymystä” (Ruotsala 2005, 66), jossa pyysin haastateltavia kuvailemaan haastattelutilanteen äänimaisemaa. Sovelsin tällaista aistietnografista (Culhane 2016) kysymystä suunnatakseni haastateltavien huomion nykyhetkeen. Pidin huomion ohjaamista lyhyisiin aikaskaaloihin tärkeänä etenkin silloin, jos haastateltava oli tottunut aiemmissa

haastattelutilanteissaan muistelukerrontaan. Yhden haastattelun osallistajat tosin ollettivat kysymykseni syyksi sitä, että asunnossa kuului hiirenkarkottimen ääni.

Yleisimpiä kysymyksenasettelujani haastateltaville olivat pyynnot kertoa heidän rytmeistään haastattelupäivänä sekä eri vuodenaikoina. Käytin tosin ”rytmin” sijaan usein ”rutiinin” tai ”arkiaskareen” käsitteitä. Moni keskustelunaihe liittyi asumiseen ja kotitalouteen. Lisäksi kysyin kysymyksiä luonnosta, työstä, asioinnista, median käytöstä, vuotuisjuhlista sekä Verlan paikallisyhteisöstä, jota nimitin yleensä ”kyläyhteisöksi”. Haastateltavat suhtautuivat arjestaan kertomiseen eri tavoin joskin arvioni mukaan yleensä myönteisesti. Tulkitsen, että yksi haastateltava leikkitteli kysymykselläni aamurutiineista vastaamalla kysymykseen parodisella tarkkuudella. Hän kertoi muun muassa kironneensa sitä, ettei saanut unta ja ”laittaneensa päähänsä kuusi papiljottia”.

En kysynyt haastateltavilta kysymyksiä aihepiireistä, jotka liittyvät ”erityisiin henkilötietoryhmiin” (TENK 2019, 11) tai muihin teemoihin, jotka oletin arkaluontoisiksi. Tällaisia aihepiirejä olivat ainakin uskonto, poliittiset mielipiteet, taloudellinen tilanne, terveydentila, kuolema, päihteet, seksuaalisuus ja eritteet. Osa haastateltavista kuitenkin viittasi omaehtoisesti terveysongelmiinsa, edesmenneisiin läheisiinsä tai vaikkapa vessassa käymisen rytmiin. Sen sijaan esimerkiksi kuukautiskierto ei esiinny aineistossani, minkä taustalla saattaa olla sukupuoleni ja häveliäisyyteni ohella tutkimuksen osallistujien iäkkäys.

Jos palaisin kentälle, toimisin haastatteluissa osittain toisin. Ensinnäkin kannustaisin haastateltavia kuvaamaan enemmän tunteitaan ja merkityksenantojaan, sitä miten he toimivat itse ja miten he toisaalta arvioivat muiden verlalaisten toimivan. Toiseksi pyytäisin heitä toisinaan tarkentamaan, millaisia osatoimintoja kuhunkin heidän rutiiniinsa kuuluu (ks. Werner ja Schoepfle 1987, 111–117). Kolmanneksi en pyytäisi haastateltavia arvioimaan eri muistojen vuosilukuja, sillä ajoitusten tekeminen vaikutti usein vaikealta heille. Lisäksi kertoisin haastateltaville tarkemmin heidän henkilötietojensa käsittelystä ja tutkimusaineiston käyttötavoista (ks. TENK 2019, 13, 22).

Kenttä ikuistettuna

Dokumentoin kenttätöni Verlassa monin tavoin. Dokumentointini tavoitteena oli sekä aineiston luominen analyysia varten että tutkimuksen etenemisen seuranta (Ruotsala 2005,

70). Kirjoitin Bernardin (2006, 389–394) jaottelun mukaisesti henkilökohtaista päiväkirjaa (engl. ”diary”) ja tutkimuksen seuranta päiväkirjaa (”log”) sekä työ- ja kenttämuistiinpanoja (”jottings” ja ”fields notes proper”), jotka tosin yhdistin osittain toisiinsa. Lisäksi käytin visuaalisia dokumentointimenetelmiä: otin valokuvia (valok.) sekä piirsin esineitä, maisemia ja rakennusten pohjapiirroksia osaksi kenttä- ja työmuistiinpanoja.

Valokuva ja piirros maisemasta (valok. ja mp. 25.6.24). Yövyin sekä kesä- että helmikuussa yhden yön maailmanperintöalueella sijaitsevassa asunnossa. Koska asunnosta avautuu näkymä Verlantielle ja tehdasmuseon edustalle, heräsin aamulla havainnoimaan kylän tapahtumia asunnon ikkunasta. Lisäksi dokumentoin asunnon sisustusta, tilaratkaisuja ja muuta asumiseen liittyvää toimintaa. (Mp. 24.–25.6.24 ja 3.–4.2.25.)

Kenttä- ja työmuistiinpanojeni (mp.) tehtävänä oli pelkistää, karsia, yhdistellä ja merkityksellistää havaintojani (Kupiainen 2017, 27; ks. Heikkilä 2023, 30–31). Kirjoitin muistiinpanoja Sotirinin (1999, 18), Prippin ja Öhlanderin (2011, 136) suosittelemaan tapaan muun muassa paikoista, esineistä, toimijoista, toiminnasta ja aistimuksistani, joskaan muistiinpanoni eivät olleet strukturoituja. Järjestelin kaikki muistiinpanot kirjoittamisajan perusteella (ks. mt., 134). Kirjasin osan havainnoistani preesensissä mahdollisimman reaaliaikaisesti, toiset taas imperfektissä mökille palattuani:

Istun ravintola Verlan ulkopöydässä. 2 hnk. kävelee ohi ja katsoo kuivaamoa: ”onks toi joku kummitustalo?” ”-- ei, mutta näyttää siltä, että olisi halloween-asussa” (Mp. 1.7.24 klo 11:50)

Ajoimme Vanhalle Kelolle syömään. Siellä oli lounaspöytä, jonka valitsimme. L:n mukaan listaruokia ei välttämättä saisikaan, johtuen talvesta. (Mp. 6.2.25)

Dokumentoin myös haastattelut äänittämisen sijaan (vrt. Heikkilä 2023, 138) kirjoittamalla reaaliaikaisia muistiinpanoja, joiden päivämääriin viittaa tekstissä (haast. 24.6.24–3.2.25).

Valintaani oli useita syitä. Se kevensi työmäärääni, rentoutti haastattelutilanteita sekä loi yhteyksiä haastattelu- ja havainnointiaineiston välille. Lisäksi haastateltavilla oli periaatteessa mahdollisuus pyytää minua erikseen pitäytymään kirjoittamasta yksittäisistä teemoista. Muistiinpanojen kirjaamiseen kuluva aika taas antoi heille mahdollisuuden jatkaa puheenvuorojaan ja kehittää ajatuksiaan. Muistiinpanoni koostuivat haastattelun referoinnista, mahdollisimman sanatarkoista lainauksista sekä omista kommentteistani:

Talviaamuna hellaan tulet, puuro hellalle ja kahvi tulemaan, kesällä ei hellaan tulia. ”Sitten alkaa miettimään, mikä on päivän työ”. Katsoo yhdet uutiset, aamu-tv:tä ei jaksa, kuuntelee radiota, Radio Pooki ”tullut isännän mukana” (oli päällä haastattelun aikana)

Koska tutkimuskohteenani ei ole aineisto itsessään vaan sen erittelemä todellisuus, en pitänyt muistiinpanojeni sanatarkkuutta yleensä välttämättömänä. Sen sijaan muistiinpanojeni kirjoittaminen aloitti haastatteluiden jäsentämisen todellisuuden tulkitsemisprosessin (ks. Heikkilä 2023, 60). Toisaalta valintani heikkous oli rajallinen mahdollisuuteni tulkita haastatteluiden sävyjä ja äänenpainoja.

Pidin lisäksi päiväkirjaa (päiväk.), jossa sanoitin ajatuksiani, kokemuksiani, tunteitani ja tulkintojani. Toisaalta en kirjoittanut kentällä joka päivä vaan olin toisinaan kyllästynyt kirjoittamiseen, mikä on tyypillistä etnografeille (Heikkilä 2023, 95). Tunnistin kyllästymiseni liittyvän lopulta myös aineistoni kylläntymiseen:

Huomaan, että käsialani on hieman heikentynyt tutkimuksen aikana :D ehkä kyse on siitä, että koen jo olleeni kentällä riittävän kauan, eikä uusi teksti ole enää yhtä arvokasta kirjoitettavaksi? (Päiväk. 2.2.25.)

Fyysisten kenttätöideni jälkeen tekstuaalinen kenttäni koostui laajasta joukosta tutkimusaineistoja. Olin kirjoittanut yhteensä runsaat 200 sivua kenttä-, työ- ja haastattelumuistiinpanoja (mp. ja haast.) ja noin 40 sivua päiväkirjamerkintöjä (päiväk.) sekä ottanut satoja valokuvia (valok.). Lisäksi hallussani oli noin 200 sivua Verlan talot -projektin muistiinpanoja (Ahlbom ja Ylitalo 3.–28.6.24) sekä yli 30 sivua kyläyhdistyksen historiikkien tekstiä (hist. A–F). Nämä aineistot muodostavat perustan tulkinnoilleni ja tämän tutkielman tuloksille. Koska en pyytänyt tutkimuksen osallistujilta erillistä suostumusta aineiston jatkokäyttöön, tuhosin kaikki luomani aineistot tietoturvalisistä ennen tutkimuksen julkaisemista.

Kenttä kertomuksena

Kuvaan tässä alaluvussa prosessia, jonka avulla jäsensin tekstuaalisen kenttäni etnografiseksi kertomukseksi eli tutkielmatekstiksi. Prosessi koostui toisiinsa kietoutuneista osatoiminnoista, kuten tutkimusaineistojen ja -kirjallisuuden luennasta, analyysistä ja kirjoittamisesta.

Luin eri aineistojani ja tutkimuskirjallisuutta ristiin eli toistensa läpi (ks. Barad 2007, 92–93). Luentani tapa vaihteli tavoitteellisen ja vapaan välillä (ks. Kouri ja Mahlamäki 2022, 391). Etsin aineistoista varsinkin analyysin alkuvaiheessa säännönmukaisuutta, en poikkeuksia (vrt. Tuomi ja Sarajärvi 2018, luku 4.4.3). Hyödynsin säännönmukaisuuden etsimisessä Zerubavelin (1985) kysymyksiä siitä, milloin, missä järjestyksessä, kuinka pitkään ja kuinka usein ilmiöt toistuvat arjessa. Lefebvren (2004) rytmin määritelmän mukaisesti kiinnitin huomiota sekä siihen, mikä on toistunut samanlaisena että siihen, millaisia muutoksia rytmeissä on esiintynyt.

Tein analyysia toistamalla samankaltaista työnkulkua useita kertoja. Jäsensin ensin esiymmärrykseni perusteella mielessäni jonkin laajan teeman kuten ”luonnon”. Luin kaikki muistiinpanoni ja päiväkirjamerkintäni, ja merkitsin niihin teippimerkeillä kohdat, jotka hahmotin teemaan liittyviksi. Loin samalla aineiston koodauksen, jossa eri väriset teippimerkit kuvasivat eri alateemoja. (Päiväk. 24.6.25.) Erittelin esimerkiksi luonnon erääksi alateemaksi ”säätilat, lämmön ja valon”, toiseksi taas ”vesillä kulkemisen, uinnin ja luonnonvedet”. Käytin koodauksessa toisinaan teoreettisia käsitteitä, joiden muistin liittyvän aiempaan tutkimukseen (esim. Cresswell 2011). Yleensä koodieni yhteys tutkimuskeskusteluihin oli kuitenkin Daviesin (1998, 207–211) tapaan implisiittinen ja ’viaton’. Arvioin, että koodini perustuivat siis ainakin arkiajatteluuni, opintoihini ja esiymmärrykseeni Verlasta.

Kun sain koodauksen valmiiksi, järjestelin kutakin teemaa koskevat muistiinpanoni tekstitiedostoiksi tietokoneelle (päiväk. 24.6.25). Poistin tiedostot ennen tutkimuksen julkaisemista. Tiedostoja oli kaikkiaan neljä, ja muodostin niistä lopulta analyysilukujeni aihiot: ”luonnon”, ”liikkuvuuden”, ”vuotuisjuhlat” ja ”kesälauantain”. Luetteloin tiedostoihin samaa aihetta koskevia mainintoja kaikista tutkimusaineistoistani:

- Muut ry:n joulutapahtumat
 - vuosittaiset joulumyyjäiset
 - joku oli kuulemma kysynyt ”eikö joulutori ollut jo”, kun Verlan Joulu oli pidetty, mutta ry:n joulutoria vielä ei (Mp. 7.7.24)
 - [N.N.] näki kansalaiskoulukaverinsa joulumyyjäisissä -23, ja jutteli paljon tämän kanssa. Sanoi miehelle, että ”mene sinä kahville”. Muuten [N.N.] ei näe enää paljoa koulukavereita Verlassa. (Ahlbom ja Ylitalo 18.6.24)
 - jouluaskartelukurssit kuutena vuotena 2008–2018 (Hist. E, 1)
 - joulukortin painaminen 2012 (Hist. ?, ?)
 - jouluruoan/-herkkujen teko 2016–2019 (Hist. E, 1)

Käytin lisäksi tilannekohtaisia analyysimenetelmiä. Ensinnäkin tein laskennalliset analyysit Verlan työläiskotinäyttelyn vieraskirjamerkintöjen määrästä (mp. 20.7.25) sekä liikennemääristä Verlantiellä (mp. 25.6.24 ja 4.2.25). Toiseksi piirsin alalukuja ”Luonnon rytmit” ja ”Milloin toripöydän saa paljastaa?” varten ajatuskartat, joiden avulla tein näkyviksi koodaamieni teemojen välisiä yhteyksiä ja eroja (ks. Douglas-Jones 2021). Kolmanneksi erittelin Verlan tutkimushistoriaa johdantoluvussa noudattamalla epämuodollisesti Smithin (2006) tapaa tehdä analyysia kulttuuriperintödiskursseista. En kuitenkaan nimeä johdantoani diskurssianalyysiksi vaan käytän tutkielmassa väljemmin kerronnan käsitettä.

Tutkielmani muodostama etnografinen kertomus alkaa sen otsikosta. Viittaaan otsikossa Atkinsonin (1990, 3) tapaan aiempaan tutkimukseen. Pääotsikkoni kunnioittaa Ahveniston (2008) väitöskirjaa; alaotsikko taas vastaa Ingoldin (2011, 238–239) kehotukseen nimetä tutkimus ensi sijassa osallistujiensa, ei tutkimuskohteensa avulla.

Jatkan piileviä viittauksia johdantoluvussa, jonka otsikko viittaa *Verlan aika* -keskiaikatapahtumaan. Tapahtuman vuotuinen järjestäminen lopetettiin tulkintani mukaan siksi, ettei se sopinut osaksi kerrontaa Verlan teollisesta menneisyydestä (ks. Sillanpää 2016). Huomio vastaa johdannon teemaa, jonka mukaan institutionaalinen kerronta Verlasta perustuu tehdastoiminnan aikaskaalaan.

Johdannon ensimmäinen alaluku toimii Wernerin ja Schoepflen (1987, 294–295) suosittelemaan tapaan tutkimuksen alkukliimaksina. En kuitenkaan kuvaa heidän suosituksestaan poiketen tutkimuksen alussa tärkeimpiä johtopäätöksiäni vaan keskityn paikantamaan itseni osaksi fyysistä ja tekstuaalista kenttääni.

Tässä pääluvussa olen hyödyntänyt laajasti *tunnustuksellista* tyyliä (engl. ”confessional”), jonka avulla olen osoittanut, että olen vaikuttanut tutkimukseeni ja tutkimus minuun (ks. Van

Maanen 1988, 73–100). En kuitenkaan väitä, että tunnustuksellisuus tekisi minusta sen parempaa tai huonompaa tutkijaa (vrt. mt., 77, 91–93.)

Seuraava pääluku on ensimmäinen tutkimukseni kahdesta käsittelyluvusta, joissa yhdistän aineistoni osaksi teoreettista viitekehystäni. Alaluvuissa luonnon ja liikkuvuuden rytmeistä painottuu kuvaileva ja *realistinen* tyyli, jossa etäisyyteni kenttään on suhteellisen suuri (ks. Van Maanen 1988, 45–72). Teen esimerkiksi yleistyksiä tutkimuksen osallistujista passiivimuodossa, mutten pyri laajempiin yleistyksiin, vaan kuvaan passiivilla yksinomaan tutkimusaineistoani. Ensimmäisissä alaluvuissa painottuu lisäksi analyttisyys eli aineiston erittely, kun taas alaluvussa ”kesälauantaina” etenen kohti synteisiä eli aineiston osien välisten yhteyksien jäljittämistä (ks. Werner ja Schoepfle 1987, 291–294).

Käsittelylukujeni neljä viimeistä alalukua on tyyliiltään *impressionistisia* (ks. Van Maanen 1988, 101–124). Ne perustuvat kokemuksiini tilanteista, joissa olen ollut itse mukana. Näin ne välittävät lukijalle vaikutelmia kentältä ja pyrkivät luomaan samaistuttavan tunteen kentällä olostani (mt., 103; ks. Heikkilä 2023, 78). Samalla luvut ovat aiempia tulkinnallisempia ja rakentavat kliimaksia tutkimuksen loppua kohti (vrt. Werner ja Schoepfle 1987, 294). Hyödynsin lukujen kirjoittamisessa Kourin ja Mahlamäen (2022) suosittelemaan tapaan ihailemieni etnografisten kertomusten, etenkin Matt Hodgesin (2008) *The Ethnography of Timen* kerrontaratkaisuja.

Teen toisaalta harkittuja poikkeuksia lukujen tyyliin, mutta pidän ne Atkinsonin (1990, 38) suosittelemaan tapaan yleensä erillään muusta tekstistä sisennyksen avulla. Inspiraationani kokeilevassa kirjoittamisessa toimii Lefebvren (2004) tapa verrata rytmianalyttikkoa runoilijaan. Teen kaikkiaan viisi tyylikokeilua, ensimmäinen johdantoluku mukaan lukien. Hyödynnän niissä tyylikeinoina parafraasia, realistista fiktiota ja yhdistettyjä henkilöähahmoja (Atkinson 1990, 30–38, 123–125, 140). Näin pyrin luomaan elämyksellistä tietoa, joka jäisi muuten tutkimuksessa sivuosaan (ks. Highmore 2002, 19–21).

Yhdistettyjen henkilöähahmojen käytön toisena tavoitteena on tutkimukseni osallistujien yksityisyyden suojeleminen. Mainitsen analyysiluvuissa nimeltä vain edesmenneitä henkilöitä, jotka esiintyvät paikallisten muistitiedossa myönteisessä asiayhteydessä. Silloinkin pyrin heitä kunnioittavaan ilmaisuun ja huomioin vainajien läheisten tarpeen yksityisyyteen. (Ks. TENK 2019, 12–13.) Lisäksi pyrin tutkimuksen osallistujien kohtalaiseen anonymiteettiin, joskin tiedostan, että Verlan paikallisyhteisön jäsenet voivat mahdollisesti tunnistaa tekstistä toisensa ja itsensä (ks. Scott 2005, 249).

Lopulta johtopäätösluvussa luon analyysilukujeni tuloksista synteesin, joka vastaa tutkimuskysymyksiini (ks. Werner ja Schoepfle, 291–294). Tutkimuksen viimeisessä kappaleessa päädyn käyttämään Schneiderin (2002, 473) suosittamaan tapaan ”me”-pronominia. Korostan valinnallani sitä, että olen vastuussa tutkimukseni seurauksista yhdessä lukijoideni kanssa.

Tutkielmaani kuuluu tekstin lisäksi visuaalisia osia kuten valokuvia, piirroksia ja taulukoita. Pyrin laajentamaan niillä kielellistä todellisuuden kuvaamista, joka oli tyypillinen ainakin 1900-luvun antropologialle (ks. Kupiainen 2017, 21–23). Visuaaliset osat eivät kuitenkaan ole teoriattomia vaan perustuvat tekstiosien tapaan aiempaan tutkimukseen.

Piirrokseni Verlan perintöprosessista ja vuotuisrytmistä esittävät todellisuuden kuvataiteilija Tuula Närhisen (2016, 272) kiteyttämällä tavalla: ”Maailmaan sijoitetaan kiintopisteitä, pisteet siirretään paperille, ja kiintopisteiden ympärillä tapahtuvat ilmiöt tulkitaan viivoiksi.” Sovellan viivojen kietomisessa yhteen Ingoldin (esim. 2007, 80–82) teoretisointia englanninkielisestä käsitteestä ”meshwork”. Piirrokset kietovat eri aikoina ja paikoissa tapahtuneita ilmiöitä yhteen kuin osaksi samaa maisemamaalausta. Vastaavaa visuaalista lähtökohtaa on kutsuttu kansankulttuurin tutkimuksessa ’deskriptiiviseksi integraatioksi’ (Bratanić 1979, 105–106). Vaikka se ei soveltuisi tulkintojen luomiseen yleisinhimillisistä kulttuuri-ilmiöistä, sillä on mielestäni yhä arvoa etnografialle (vrt. Ingold 2011, 222–243).

4 Arkea osana vuotuis- ja vuorokausirytmijä

Luonnon rytmit

Inhimillinen kulttuuri perustuu toimintaan osana luontoa ja sen rytmejä (Adam 1990, 73). Käsitän *luonnon rytmit* laajasti siten, että ne palautuvat taivaankappaleiden kuten maan ja auringon välisiin suhteisiin: maailma on kuin kello, jonka viisarit kulkevat planetaarisia ratoja pitkin (vrt. Kuusi 1985, 140–141). Luonnon rytmit eivät kuitenkaan toistu samanlaisina kerta toisensa jälkeen. Sen sijaan niissä esiintyy epäsäännönmukaisuuksia ja poikkeuksia, jotka muuttavat samalla ihmisten toimintaa. (Vilkuna 1992, 9; Harrison ja Thrift 2004, 48.) Ensinnäkin auringon valon ja lämmön vaihtelut ohjaavat suoranaisesti ihmiskehoa (Adam 1990, 74). Toiseksi lämmön ja sateen vaihtelut vaikuttavat luonnon kykyyn ylläpitää elonkirjoa, mikä luo puolestaan edellytykset ihmisten toiminnalle yhdessä muunlaisen luonnon kanssa (ks. Ellen 1984, 244; ks. Vannini ja Vannini 2021).

Valo, lämpö ja säätilat vaihtelevat Verlassa osana vuotuis- ja vuorokausirytmiiä, mikä vaikuttaa paikallisyhteisön toimintaan. Tietty arjen toiminnot kannattaa siksi ajoittaa tiettyihin olosuhteisiin. Toisaalta luonnonolosuhteet myös rajoittavat paikallisten toimintaa, ja he joutuvat sopeutumaan luonnon rytmeihin eri tavoin. Kuvailen seuraavissa kappaleissa tällaisia luonnon rytmejä, jotka luovat perustan myöhemmille tulkinnoilleni.

Ensinnäkin lämmin sää sekä mahdollistaa että rajoittaa toimintaa Verlassa. Osa arjen toiminnasta kuten matonpesu ja sahatavaran kuivaaminen helpottuu lämpimällä ja poutaisella säällä (haast. 25.6.24 ja 3.2.25). Vaikka moni verlalainen viettää kesällä aikaa ulkona, liiallinen kuumuus saa toisaalta jotkut vetäytymään sisään, mitä yksi haastateltava perustelee iäkkyydellään (haast. 25. ja 27.6.24; vrt. Karhunen 2007, 29). Kuumuuteen voi kuitenkin sopeutua ainakin jossakin määrin. Yksi haastateltava kertoo ”ikkunakurista”: kun hänen kesämökkkinsä yläkerta uhkaa lämmitä liian kuumaksi, sen ikkunat on pidettävä kiinni päivän kuumana aikana ja auki yön viileinä tunteina (haast. 18.10.24). Moni paikallinen myös ui kesäisin Verlan luonnonvesissä, mikä viilentää kehoa kokemuksen mukaan ainakin hetkellisesti.

Kuumuuden tapaan vesisade saa monet paikalliset viettämään aikaa sisätiloissa. Sateella he eivät esimerkiksi lähde kävelylle eivätkä työskentele ulkona yhtä paljoa kuin poudalla (haast.

17.10.24 ja 3.2.25). Myös monet kyläyhdistyksen tapahtumat kuten kesätori ja yhteislaulut on usein pyritty järjestämään ulkotiloissa. Sateinen sää vaatii siten varautumista tapahtumaan vaikkapa sateenvarjoin ja saattaa vähentää osallistujamäärää. Järjestäjät ovat siksi toisinaan joutuneet siirtämään tapahtumapaikkaa sateen takia. Yleistän, että sade on siis heidän mielestään epäsuotavaa. (Mp. 29.6.24; hist. B, 7–8; valok. 6.7.24.) Toisaalta sateeseen liittyy kesällä myös positiivisia merkityksiä, sillä se mahdollistaa kasvien kasvun (haast. 3.7.24). Sateen merkitykset riippuvat siis sen roolista osana luonnon ja liikkuvuuden rytmejä: kuivan ja lämpimän ajanjakson jälkeen sade on toivottua, kesätapahtuman aikana taas epätoivottua.

Myös poikkeuksellisilla sääilmiöillä on ollut vaikutuksia verlalaisten toimintaan, mikä luo ilmiöille niin negatiivisia kuin positiivisiakin merkityksiä. Epätavalliset luonnonilmiöt toimivat siten muistin kiinnekohtina, joihin voi viitata haastatteluissa vielä vuosien päästä (Huuskonen 2020, 40). Esimerkiksi yksi haastateltava pitää myrskytuulta ja ukkosta epämiellyttävinä. Myrskyssä kaatunut puu voi hänen mukaansa katkaista sähkönjakelun jopa koko kylältä. (Haast. 25.6.24.) Ukkonen taas on vahingoittanut paikallisten mukaan niin Verlan Sahaa kuin ainakin yhtä kylän asuinrakennuksista (haast. 24.6.24; Puolakka 2015, 130). Toisaalta samoilla ilmiöillä voi olla myönteisiä vaikutuksia, sillä tuuli vähentää kesällä hyttysten määrää ja syysmyrskyssä kaatuneen puun voi hyödyntää vaikkapa rakennusmateriaalina (haast. 25.6.24).

Osa verlalaisista liittää talven olosuhteisiin positiivisia merkityksiä. Kaksi haastateltavaa kertoo pitävänsä talvessa levollisuudesta tai tähtitaivaasta. Toinen heistä seisoo siksi talvi-iltaisina yksin pihalla ja kuuntelee hiljaisuutta. (Haast. 31.1.–1.2.25.) Iltojen pimeys ei siis saa häntä muista poiketen viettämään aikaa yksinomaan sisätiloissa (vrt. haast. 27.6. ja 2.7.24; vrt. Karhunen 2007, 29).

Talven olosuhteet mahdollistavat joitakin arjen toimintoja. Pakasteita voi esimerkiksi säilyttää pakkasella ulkona, mikä helpottaa pakastimen sulatusta (mp. 3.2.25). Lumi ja jää taas mahdollistivat 1990–2010-luvuilla sen, että kyläyhdistys juhlisti laskiaista järjestämällä napakelkkailua ja mäenlaskua tehtaan rannassa (hist. E, 4; Niinikoski ja Kujala 2016, 64–65). Järjestämisen perinne kuitenkin katkesi lumettomaan talveen, eikä sitä ole toistaiseksi jatkettu (mp. 6.2.25). Joistakin vuotuisista perinteistä saatetaan siis luopua, jos talvet muuttuvat Verlassa aiempaa vähälumisemmiksi. Toisaalta olosuhteiden muutokset voivat johtaa uusien perinteiden syntyyn, sillä esimerkiksi hiihtoretken voi vaihtaa patikoinniksi. (Hist. B, 9; ks. Latvala-Harvilahti ym. 2025, 228.)

Toisaalta moni paikallinen pitää Verlan seudun talvisia olosuhteita haastavina. Talvikelit aiheuttavat heille ”harmaita hiuksia ja unettomia öitä” (Sorvali 2015, 121), ja siksi ihmiseltä ”vaatii luonnetta asua talvella Verlassa” (haast. 1.2.25). Eräs haastateltava vieläpä kärjistää, että Verlassa on keväisin viimeisenä lunta koko eteläisessä Suomessa (haast. 31.1.25).

Talven olosuhteet hankaloittavat erityisesti liikkuvaa arkea. Esimerkiksi kenttätyöjaksollani Verlassa oli sohjoista ja liukasta, mikä teki autoiluni ja pihoissa kulkemisen hankalammaksi kuin sulalla kelillä. (Päiväk. ja mp. 27.1.–3.2.25.) Lisäksi talvi vaikeuttaa saapumista lumiseen pihaan ja kylmilleen jätettyyn rakennukseen sekä sen lämmitystä riittävän asuinkelpoiseksi (haast. 25.6. ja 18.10.24; Junkala 2000, 133–135). Kylmyys ja lumi siis kannustavat sitoutumaan talvisin vain yhteen asuinpaikkakuntaan ja vetäytymään asunnon sisätiloihin (Sääskilahti 2000, 62).

Ympärivuotiset verlalaiset joutuvat sopeutumaan kylmään säähän eri tavoin, jotta heidän liikkuvuutensa olisi mahdollista talvella. He seuraavat säätiedotuksia, lämmittävät autoja, käyttävät nastapohjallisia, hiekoittavat kulkuväyliä ja tekevät lumitöitä (mp. 29.1.25; valok. 5.7.24; Sorvali 2015, 121). Monet tilaavat lumityöt yhteiseltä paikalliselta tutultaan (esim. haast. 31.1.–1.2.25), jonka hallussa olevaa hiekkaa käytin hiekoitukseen toisen paikallisen luvalla (päiväk. 27.1.25; ks. kuva alla). Tulkitsen, että paikallisyhteisössä toimii siis epämuodollisia työnjaon ja jakamistalouden muotoja, joka tukevat sopeutumista kylmään säähän.

Hiekoitushiekkaa, ämpäri ja lapio (valok. 27.1.25). Kun autoilin Verlassa talvella 2025, kuljetin autossa mökiltä lainaamaani rautalapiota, jotta voisin estää auton juuttumisen hankeen. Myös Sorvali (2015, 121) kertoo, että on joutunut harrastamaan ”lapiotöitä”, jotta on voinut autoilla talvisin Verlan seudulla.

Keskeinen osatoiminto ihmiskehon sopeutumisessa kylmyyteen on lämpimänä pysyminen. Kylmyydeltä voi suojautua ainakin vaatetuksella ja asumisen toiminnoilla. (Junkala 2000, 129–130.) Toiminnot ovat nähdäkseni diffraktiivisia: sisätiloja erotellaan ulkotiloista tai

toisistaan, niissä pyritään tuottamaan ja säilyttämään lämpöä, varotaan ”lämmön karkaamista”, tilkitään jopa avaimenreikiä ja ylläpidetään näin kulttuurista käsitystä sopivasta huoneenlämmöstä (ks. mt., 95–96, 130; valok. 4.–5.7.24). Esimerkiksi maailmanperintöalueella sijaitsevassa asuinrakennuksessa huoneenlämpö oli talven kenttätyöjaksollani noin 22°C kun taas ulkotiloissa ja lasiverannalla oli pakkasta (mp. 3.2.25). Huoneenlämpö ei kuitenkaan pysy aina tavoitellun suuruisena. Sen sijaan jouduin lisäämään vaatetusta nukkuessani maailmanperintöalueella; kyläyhdistyksen joulumyyjäisissä taas jouduttiin käyttämään kerran pipoja ja hanskoja. (Mp. 25.6.24; hist. C, 2.)

Aineistoni perusteella suurinta osaa Verlan asuinrakennuksista lämmitetään kylmänä vuodenaikana polttopuilla, mitä osa haastateltavista perustelee puiden edullisuudella sähkölämmitykseen nähden (haast. 31.1.–1.2.25). Toisaalta moni käytti sähkölämmitystä kenttätyöjaksoillani puulämmityksen ohessa ja ainakin kahdessa asuinrakennuksessa ainoana lämmitystapana (haast. 18.10.24; havainnointi 3.2.25). Sähkölämmitykseen ei tosin liity välttämättä samanlaista vuotuisrytmiä kuin puihin, vaan esimerkiksi yksi haastateltava käyttää kylpyhuoneessaan lattialämmitystä ympäri vuoden (haast. 3.7.24).

Verlalaiset hankkivat polttopuita yleensä omilta mailtaan, sukulaisiltaan tai Verlan Sahalta. Omilta mailta käytetään puita ainakin silloin, kun niitä on kaatunut (haast. 4.7. ja 17.10.24), mutta niitä saatetaan myös kaataa itse. Osa paikallisista taas on tilannut Verlan Sahalta ainakin koivua, haapaa tai vaahteraa. (Haast. 31.1. ja 2.2.25.) Koivun käyttö perustuu sen hyvään lämpöarvoon, joka saatetaan kokea joihinkin tulisijoihin tai vuodenaikoihin liiankin korkeaksi (esim. haast. 2.2.25).

Moni hankkii ja käsittelee polttopuunsa vuosittain, vakiintuneeseen vuodenaikaan. Aineistossani yleisin aika hankkia polttopuut on kevät, minkä yksi haastateltava on kuullut takaavan puiden riittävän kuivumisen (haast. 3.7.24). Toisaalta toinen hankkii ne jo talvella, kolmas taas vasta kesällä. Hän tosin joutuu muista poiketen kuivaamaan puita lieden päälle rakentamallaan telineellä. (Haast. ja valok. 30.1.–1.2.25.) Puiden hankkimisen jälkeen puut toisinaan sirkkelöidään, halotaan tai pinotaan liiteriin. Haastatteluideni perusteella puiden käsittelyn tekee heteroseksuaalisissa parisuhteissa yleensä mies: ”siitä tietää, että mies on tullut vanhaksi, että hän ajattelee vain polttopuita”. (Haast. 25.6. ja 3.7.24.)

Verlan asuinrakennuksissa on aineistoni perusteella poikkeuksetta tulisija, yleensä useampi. Ensinnäkin keittiössä on usein puuliesi ja sen yhteydessä mahdollisesti leivinuuni, joiden käyttö yhdistyy ruoanlaittoon. Kun sää on kylmä, osa haastateltavista valmistaa aamuisin

liedellä puuroa tai leipoo uunissa sämpylöitä (haast. 1.7.24 ja 2.2.25). Lämpimällä säällä taas saatetaan lisätä sähkölaitteiden tai ulkogrillin käyttöä ruoanlaittoon. Myös muissa huoneissa kuin keittiössä voi olla tulisijoja, joskaan kaikki niistä eivät ole välttämättä käytössä.

Tulisijoja lämmitetään usein ainakin aamulla herätessä tai asuinrakennukseen saavuttaessa.

Moni verlalainen lämmittää ajanvietteekseen iltaisin saunaa. Toisaalta saunomisen viikkorytmi vaihtelee: ainakin yhdessä Verlan kotitaloudessa saunotaan lauantaisin, mikä on pohjoismaissa monisatavuotinen tapa (haast. 2.2.25; Vilkuna 1989, 132). Toiset taas saunovat päivittäin. Vaikkei sauna toimisi ensisijaisena peseytymisen paikkana (haast. 4.7.24), sillä voi olla muita käyttötarkoituksia kotitaloustöissä ja siten arjen turvaamisessa (Lamminmäki ja Seesmeri 2025, 141). Esimerkiksi yksi kesäverlalainen käyttää saunan padassa lämmittämäänsä vettä tiskaamiseen (haast. 18.10.24). Osa haastateltavista taas liittyy saunomisen merkitykset erityisesti talveen. Sauna voi toimia ajanvietteenä pimeänä aikana, eikä sitä välttämättä lämmitetä lainkaan kuumalla säällä (haast. 30.1. ja 2.2.25).

Useimmilla verlalaisilla on harrastuksia tai sivuelinkeinoja, jotka perustuvat toimimiseen osana monilajista vuotuisrytmiä. Paikalliset havainnoivat luontoa, pyytävät kalaa, ruokkivat talvella lintuja, keräilevät syksyllä sieniä ja marjoja sekä hoitavat kesällä puutarhaa. Ainakin yksi haastateltava pyrkii takaamaan näillä sivuelinkeinoilla ja metsästyksellä ruokataloutensa omavaraisuutta (haast. 30.1.25). Toisaalta osa verlalaisista kokee, että toimintaan yhdessä muunlajisen luonnon kanssa on liittynyt myös ongelmia kuten epätoivottujen lajien leviämistä tai pidettyjen lajien katoamista ihmistoiminnan takia.

Ihmisten toiminta vaikuttaa Verlan monilajiseen vuotuisrytmiin erilaisin yhteenkietoutunein tavoin. Osa paikallisista esimerkiksi ruokkii pihossaan talvisin lintuja. Osa ravinnosta tippuu maahan, mikä houkuttelee jyrsijöitä ja nämä puolestaan pöllöjä Verlaan. (Haast. 31.1.25; Niinikoski ja Kujala 2016, 81.) Paikallisten suhtautuminen jyrsijöihin vaihtelee: osa on lopettanut lintujen ruokinnan osin niiden takia tai pyrkii karkottamaan hiiriä asuinrakennuksestaan (haast. 4.7.24 ja 2.2.25). Yksi haastateltava taas suhtautuu sallivammin siihen, että hiiret tekevät rakennukseen loppuvuodesta ”invaasion” ja vitsailee, että hänellä on ollut ”kesyhiiri puolielättinä” (haast. 24.6.24). Osa paikallisista yhteensovittaa näin toiminnallaan ihmisten, jyrsijöiden ja lintujen vuotuisrytmejä (ks. Haraway 2016, 73).

Ihmisten vaikutus luonnon rytmeihin Verlassa ei kuitenkaan pelkisty hiirten, lintujen ja muiden eläinlajien vuotuisen toimintaan. Sen sijaan asumisen ja teollisuuden sosiomateriaaliset käytännöt ovat vaikuttaneet muunlajiseen luontoon ylisukupolvisesti.

Esimerkiksi pihlaja yhdistettiin 1900-luvun Suomessa koti-idylliin ja turvallisuuteen, mistä syystä pihlajia haluttiin toisinaan säästää pihapiirissä (Drischenko 2019, 51–55). Pihlaja vaikuttaa puolestaan muihin eliöihin. Maailmanperintöalueella asuva verlalainen näet tunnistaa, että pikkulinnut syövät talvella marjoja pihansa pihlajasta (mp. 29.1.25). Myös Verlan teollisesta käytöstä poistetut rakennukset vaikuttavat monilajiseen vuotuisrytmiin, sillä ainakin isokoskelo ja lepakot saattavat elää kesäisin tehdasmuseon rakennuksissa (Niinikoski ja Kujala 2016, 81, 88).

Lintujen tarkkailu kuuluu joidenkin verlalaisten vuorokausirytmien. Yksi haastateltava kertoo tunnistavansa iltaisin lintujen ääniä, ilmeisesti Jyväskylän yliopiston *Muuttolintujen kevät* -puhelinsovelluksella (haast. 1.7.24). Toinen taas istuu vapaapäivien aamuina keittiön pöydässä, lukee verkkouutisia ja katselee ikkunasta lintuja. Hän on huomannut, että Verlan lintukanta on muuttunut, esimerkiksi varpuset ovat hävinneet ja pikkuvarpuset samalla lisääntyneet. (Haast. 31.1.25; sähköposti 26.4.26.) Monien lintu- ja maaeläinlajien vähentyminen Verlassa johtuu haastateltavien mukaan ihmistoiminnan muutoksista. Vanhoja metsiä on hakattu, puutarhoja on alettu hoitaa tarkemmin ja karjatalouden muutos on vähentänyt lintujen ravinnon määrää. (Haast. 24.6.24; Ahlbom ja Ylitalo 4.6.24; sähköposti 26.4.26.)

Eläinten tarkkailu kuuluu myös moniin verlalaisten sivuelinkeinoihin, joista eräs on kalastus. Pitkäaikainen kalastusharrastus mahdollistaa sen seuraamisen, miten ihmisten toiminta vaikuttaa vedenalaiseen luontoon Kymijoen vesistössä ja muualla. Esimerkiksi Verlan vesistöjen kalakanta on muuttunut yhdessä alajuoksun patoamisen ja yläjuoksulta virtaavan veden samenenemisen kanssa (haast. 18.10.24; Hintsala-Kauppi 2006, 16).

Eri kalastustavat ovat Verlassa tavallisia kunakin vuoden- ja vuorokaudenaikana. Eräs paikallinen esimerkiksi onkii heinäkuun iltoina ainakin lahnaa ja ahventa Verlankosken yläpuolisella vesialueella. Lisäksi hän tuulastaa syksyllä ja uistelee arvioni mukaan tyypilliseen aikaan kesällä, joskaan ei välttämättä Verlassa. (Haast. 24.6.24; valok. 3.7.24.) Hänellä on monien tapaan muistitietoa yökalastuksesta. Paikalliset liittävät muistoihin elämyksellisiä merkityksiä, joihin eläydyn seuraavaksi parafrasoin avulla.

Kesäyön on onni omanani, lukee runossa olohuoneeni seinällä. Talo puhuu, kertoo nuoruuteni öistä. Runon alla on kuva veneestä. Se vie minut öihin saaressa, nuotiolle

tähtitaivaan alla, Suolajärven virtoihin ja tyveniin. Siellä *aika seisoo, nukkuu tuuliviiri*. Järvi kutsuu hiljaa kalastajiaan.¹⁴

Yökalamuksen siirtyminen muistitiedoksi paljastaa, että osa kalastukseen liittyvästä perinteestä on katkennut Verlassa. Esimerkiksi Verlan Sahalla myydään Ahlbomin ja Ylitalon (7.6.24) haastattelun mukaan kalastusmerkkejä, mutta paikalliset eivät enää juuri osta niitä ainakaan sieltä. Toisaalta väitteet kalastuksen loppumisesta eivät aina pidä paikkaansa. Vaikka Hintsala-Kaupin (2006, 16) julkaisema muistitieto väittää verkkokalastuksen perinteen katkenneen Kamposella, ainakin yksi verlalainen verkkokalastaa siellä (ks. liite). Lisäksi hän pyytää muikkua syksyllä ja pilkkii kevättalvella. (Haast. 30.1.25.) Toisaalta osa Verlan kosken alajuoksusta pysyy talvisin avoimena virtauksen takia (Niinikoski ja Kujala 2016, 69). Koska koskessa toimii kaksi vesivoimalaitosta, laitosten juoksutuksen vuotuisrytmi vaikuttanee siihen, missä pilkkiminen on milloinkin mahdollista (Siitonen 2022; ks. Krause 2013, 39).

Kalastuksen vuotuisrytmi perustuu paitsi jäätyneen ja juoksutuksen kaltaisiin aineellisiin muutoksiin, myös paikallisyhteisön sosiaalisiin suhteisiin. Erään haastateltavan puoliso sai siksi moitteita, kun laski verkkonsa vesille talven sijasta kesällä (Ahlbom ja Ylitalo 4.6.24; vrt. Sarmela 1984, 123). Tulkitsen, että kalastaja siis hyötyy sosiaalisesti hyväksytyin vuotuisrytmin noudattamisesta. Kyläyhdistys taas on järjestänyt kalastuskilpailuja, joita yksi haastateltava kutsuu ”sisäpiirijutuksi” (Ahlbom ja Ylitalo 4.6.24). Kalastus voi näin luoda myös eroja toimijoiden välille.

Verlan asuinkiinteistöihin kuuluu yksityinen piha tai puutarha, jonka hoito on yleinen harrastus tai sivuelinkeino. Puutarhojen hoito on osa Verlan paikallisyhteisön arjen ylisukupolvista jatkuvuutta. Esimerkiksi Ahveniston (2008, 100, 238–239) mukaan Verlan tehdaskylä oli ”puoliagraarinen”, sillä maa- ja kotieläintalous sekä pyynti takasivat asukkaiden omavaraisuutta. Haastateltava puolestaan tunnistaa, että verlalaisilla on paljon perinnekasveja ja puutarhanhoidon tietotaitoa. Hän yhdistää perinteen Kymi-yhtiön agronomi Hannes Mäntyseen, joka toi juurikasveja nykyisen laitumen paikalla sijainneelle kasvimaalle. (Haast. 24.6.24; ks. Pukkila n.d., 19, 24.) Paikallisilla taas on ilmeisesti ollut tapana hakea

¹⁴ Parafrasi on osin fiktiivinen. Se kuitenkin perustuu tekemääni haastatteluun ja haastateltavan asuinrakennuksesta ottamaan valokuvaan 24.6.2024. Parafrasien sisältöä tukevat myös Kuusankosken lukion opiskelijoiden tekemät haastattelut 3.6.2024, 5.6.2024 ja 18.6.2024.

tehdasmuseolta kasvien juurakoita (Ahlbom ja Ylitalo 24.6.24). He jatkavat puutarhanhoidon taitojen välittämistä yhä monin tavoin. Yksi on saanut lipstikan taimia ja maa-artistikan mukuloita naapureiltaan, toiset taas jakoivat kokemuksia retiisien kasvatuksesta minulle ja toisilleen osana haastattelutilannetta (haast. 3.7. ja 18.10.24).

Puutarhanhoidon rytmi jakautuu eri vuotuistöihin. Keväällä moni verlalainen esimerkiksi kylvää tai istuttaa viljelykasveja. Yleisin yksivuotinen ravintokasvi Verlan puutarhoissa lienee peruna, sillä ainakin seitsemään puutarhaan tehtiin keväällä 2024 perunamaa. Lisäksi haastatteluissani mainittiin vähintään kahdesti eri kurpitsalajit, porkkana, salaatti, sipuli ja tilli, joista kurpitsoiden merkityksiä käsittelen vuotuisjuhla Elliweenin yhteydessä.

Kevään vuotuistyöt antavat mahdollisuuden aiempien vuosien töiden palauttamiseen mieleen, tulevien suunnitteluun ja siten vuotuisrytmin muuttamiseen (Kouri 2017, 167–169). Se on mahdollista, koska keväällä voi istuttaa uusia monivuotisia lajeja, jättää kasvimaan ensi kertaa tekemättä tai toisaalta päätyä perustamaan sellaisen aiemmista suunnitelmista poiketen (haast. 24.6.–3.7.24). Puutarhaviilijälle on tärkeää suunnitella tulevaisuutta (Sarmela 1984, 122–123), sillä päätös kasvimaan perustamisesta vaikuttaa tekijäänsä vähintään tulevan kesän ajan.

On kesäinen aamupäivä, ja kuljen Kantokoskentieä. Huomaan, että monessa puutarhassa ahkeroidaan. Joku ajaa rannan nurmea ruohonleikkurilla, toinen niittää aidanviertä kuluneella viikatteella, kolmas kastelee kukkia kasvihuoneessa. He ovat arvatakseni heränneet varhain, syöneet aamiaisen ja lähteneet oitis ulos.

Naapureidenkin tekisi kenties mieli, mutta joidenkin kunto on käynyt iän myötä liian heikoksi. Se on sääli, sillä tiedän, että puutarhanhoito on ollut monille takavuosien mieliharrastus. (Mp. ja valok. 3.–4.7.24 noin klo 11–12; haast. 24.6.–3.7.24.)

Monen verlalaisen loppukesään ja syksyyn kuuluu sadon kerääminen niin puutarhasta kuin metsästäkin. Erään haastateltavan puoliso esimerkiksi lähtee toisinaan aamupäivällä kotoa jalkaisin marjaan, kerää astiansa täyteen, palaa kotiin ja saattaa vielä palata illalla marjastamaan (haast. 3.7.24). Sato ja sen kypsymisaika kuitenkin riippuvat luonnon rytmeistä ja vaihtelevat siksi vuodesta toiseen. Kiinnitin kenttätöissäni huomiota siihen, että omena- ja mustikkasato olivat suuria: yksi haastateltava keräsi pihastaan haastattelupäivän aamuna kokonaiset seitsemän kottikärryllistä omenoita. (Haast. 3.7. ja 17.10.24.) Vuonna 2006 mustikoista taas oli kyläyhdistyksen historiikin mukaan puutetta, minkä vuoksi yhdistys

joutui perumaan mustikkaretkensä. Edellisten vuosien tapa valmistaa mustikoista, viilistä ja talkkunasta eväsruokaa kuitenkin korvattiin yhteisellä letunpaistolla. (Hist. B, 7–8.)

Sopeutuminen monilajisiin rytmeihin vaikuttaa kappaleen perusteella sekä kyläyhdistykseen että paikallisten mahdollisuuksiin käyttää satoa ruokataloudessaan. Samalla se tukee

Latvala-Harvilahden ym. (2025) huomiota luonnonolosuhteiden kyvystä muuttaa perinteitä.

Kun haastateltavat kertovat marjastuksesta ja metsässä liikkumisesta, osa heistä jäsentää samalla eroja ihmisryhmien välillä. Yksi haastateltava kertoo, että Verlassa on käynyt marjassa maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, joilta hän hankkii marjoja (haast. 1.2.25).

Toinen taas kohtasi sienestämässä ollessaan ulkomaalaistaustaisen henkilön ja pelästyi tätä (Ahlbom ja Ylitalo 12.6.24). Paikalliset siis suhtautuvat toisinaan eri tavoin siihen, että eri toimijat käyttävät jokaisenoikeuksiaan.

Paikalliset hyödyntävät keräämäänsä tai ostamaansa satoa eri tavoin. Osa heistä säilöö satoa esimerkiksi mehuiksi tai hilloiksi, joita he saattavat nauttia ainakin aamiaisella (haast. 18.10.24 ja 31.1.25). Toisaalta osa puutarhoista tuottaa enemmän satoa kuin niiden haltijat voivat nauttia ravinnoksi Verlassa ollessaan (haast. 4.7.24). Siksi ainakin yksi verlalainen tarjoaa satoa tutuilleen (haast. 25.6.24), toinen taas on aiemmin kuljettanut sitä kotiinsa toiselle paikkakunnalle. Hänen sukulaisensa ovat puolestaan kutsuneet hänet aiemmin Verlaan sadonkorjuuta varten. (Haast. 18.10.24.) Sadonkorjuu voi siten yhdistää verlalaisia osaksi heidän sosiaalisia verkostojaan. Samalla se toimii esimerkkinä siitä, miten luonnon rytmit vaikuttavat ihmisten ja elintarvikkeiden liikkuvuuteen Verlassa ja muualla. Erittelen tällaisia liikkuvuuden rytmejä seuraavassa alaluvussa.

Liikkuvuuden rytmit

Käsittelin edellisessä alaluvussa sitä, miten tutkimuksen osallistujat toimivat osana luonnon rytmejä Verlassa. Heidän toimintansa ei kuitenkaan rajoitu Verlaan, vaan paikallisten arjen rytmiin kuuluu toistuva liikkuminen niin Verlassa kuin muuallakin. *Liikkuvuus* voi tarkoittaa tutkimuksessa niin ihmisten, esineiden, tiedon kuin muidenkin ilmiöiden liikettä sekä tämän liikkeen muotoja, merkityksiä ja yhteyksiä sosiaalisiin valtarakenteisiin (Cresswell 2011, 551–552). Liikettä ei kuitenkaan tapahdu arjessa vain paikkojen vaan myös aikojen välillä. Liikuttu matka ja käytetty aika ovat näet yhteydessä toisiinsa, vaikka yhteys onkin

kulttuurisidonnainen (Pohjanen 2002, 150; ks. 176–194). Liikkuvuutta voi siten tapahtua useissa eri ajallisissa ja tilallisissa skaaloissa (Cresswell 2011, 552).

Verlan kylässä liikkuu vuosittain ainakin 30 000–40 000 ihmistä, joskin määrä on ilmeisesti laskusuunnassa (Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys 2023, 3; ks. Helsingin Sanomat 2002). Keskityn tässä alaluvussa erittelemään Verlan paikallisyhteisön liikkuvuutta Verlan kylässä ja sitä suuremmissa tilallisissa skaaloissa. Yhdistän paikallisyhteisön osaksi liikkuvuuden rytmejä, joihin osallistuu useita ihmisryhmiä kuten kylän asuinrakennusten käyttäjiä, heidän läheisiään, kyläyhdistysläisiä sekä tehdasmuseon asiakkaita ja työntekijöitä. Ihmisten roolit osana näitä ryhmiä kuitenkin limittyvät toisiinsa ja muuttuvat jatkuvasti. Siksi en eritele Verlan paikallisyhteisöä toisistaan erillisiin ryhmiin kuten ”asukkaisiin” ja ”matkailijoihin” (vrt. Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys 2023; vrt. Huuskonen 2020, 62–68). Sen sijaan hahmotan, että liikkuvuuden rytmit luovat asukkaille ja matkailijoille vaihtelevia rooleja osana Verlan paikallisyhteisöä ja sen kulttuuriperintöä.

Kun Verlassa kulkee tietä pitkin Jaalan puoleisella kylällä, monessa pihassa voi nähdä henkilöautoja. Koska kenttätyöjaksollani talvella 2025 Verlassa taas oli lumista, havainnoin ajouria pihoissa ja päättelin niiden perusteella, missä rakennuksissa joku oli hiljattain käynyt (mp. 28.–29.1.25). Oma henkilöauto onkin verlalaisille lähes poikkeuksetta arkinen kulkuneuvo. Vaikka linja-auto ja asiointitaksi kulkevat Verlasta Jaalan kirkonkylälle ja Kouvolan keskustaan tiettyinä kelloon ja kalenteriin sijoittuina aikoina (haast. 18.10.24; blogi A), mukautuminen niiden rytmiin on yleensä toissijainen vaihtoehto. Linja-autoa on kuitenkin käytettävä silloin, kun henkilöauto on rikkoutunut tai alaikäinen matkustaa yksin (haast. 18.10.24; mp. 4.2.25).

Verlalaiset autoilevat useista syistä, jotka ylläpitävät liikkuvuuden rytmejä eri ajallisissa ja tilallisissa skaaloissa. Heistä osa pendelöi päivittäin töihin, ajaa viikoittain harrastusten luokse tai asettuu eri vuodenaikoina eri asuinpaikkakunnille. Myös lyhyitä matkoja kylän sisällä saatetaan taittaa autolla. Kuljin esimerkiksi kyläyhdistyksen talkoo- ja tapahtumapäivinä autoilijoiden mukana eri varastotilojen ja tapahtumapaikkojen välillä (mp. 5.–6.7.24). Lisäksi verlalaisten autoilu itsessään ylläpitää niin heidän kuin muidenkin autoilua. Kun verlalainen autoilija huomaa polttoaineen olevan vähissä, hän saattaa tankata auton vaikkapa Voikkaalla; kun auto on huollon tarpeessa, hän saattaa kutsua autokorjaajan ajamaan Verlaan Myllykoskelta asti (haast. ja mp. 2.–6.2.25).

Verlan asuinrakennusten käyttötavat vaihtelevat osana liikkuvuuden vuotuisrytmejä. Rakennuksia on niin ensisijaisina koteina, ympärivuotisia kakkosasuntoina kuin kesämökkeinä. Kyläyhdistyksen historiikki korostaa eroja käyttötapojen välillä kertomalla, että Verlan seudun ”kesäasukkaiden määrä ylittää vakituisen asutuksen määrän moninkertaisesti” (hist. A, 1). Haastateltavistani ainakin kaksi on sikäli kesäasukkaita, että he asettuvat Verlaan vuosittain noin toukokuussa ja lähtevät yleensä syksyllä (haast. 25.6. ja 18.10.24).

Kesäasukkaiden eronteko vakituisiin asukkaisiin ei kuitenkaan ole selkeä. Sen sijaan ero vaikuttaa perustuvan erilaiseen liikkuvuuteen osana yhteistä vuotuisrytmiä, jossa ajan viettäminen Verlassa painottuu kesään. Siinä missä kesäasukkaat saattavat käydä Verlassa muina vuodenaikoina, vakituiset asukkaat saattavat käydä silloin muualla. Esimerkiksi yksi haastateltavistani asuu Verlassa vakituisesti mutta viettää talvisin muutamia öitä kakkosasunnollaan toisella paikkakunnalla (haast. 1.7.24).

Rakennusten käyttötavat ovat lisäksi muuttuvia ja tilannesidonnaisia. Osa verlalaisista on esimerkiksi muuttanut asumaan ympärivuotisesti rakennukseen, jossa vietti aiemmin vain osan vuodesta tai suunnittelee tekevänsä näin, kun pääsee eläkkeelle (haast. 4.7.24 ja 1.–2.2.25; Ahlbom ja Ylitalo 13.6.24). Yksi verlalainen taas kertoo olleensa kesämökillään talvella 2020 ”koronapakolaisena” (haast. 25.6.24), eli pandemian aiheuttama arjen katkos (ks. Damsholt 2020) muutti hänen liikkuvuuttaan. Liikkuvuuden rytmit siis tuottavat eroja ihmisryhmien kuten vakituisten asukkaiden ja kesäasukkaiden välille, mutta nämä erot muuttuvat jatkuvasti.

Verlalaisten arki muodostuu osana paitsi heidän omaa liikkuvuuttaan, myös heidän sosiaalisten verkostojensa liikkuvuutta. Yhtäältä paikalliset vierailevat läheistensä luona vaikkapa joka toinen päivä tai näiden ollessa sairaana (esim. haast. 1.2.25). Toisaalta läheiset liikkuvat Verlan seudulle, joskin liikkumisen säännönmukaisuus vaihtelee. Olen esimerkiksi tavannut verlalaista tatiäni sukumme mökillä säännöllisesti joka toinen joulukuusi ja satunnaisemmin muina vuodenaikoina. Joidenkin verlalaisten tutut taas vierailevat tai yöpyvät toisinaan Verlan asuinrakennuksissa. Eräs paikallinen on saanut läheisiltään kesäisin apua pihatöissä ja asioinut ystävänsä kanssa toistuvasti museoalueella. (Mp. 25.6.24; haast. 27.6.24.) Toinen haastateltava taas kertoo, että viettää merkkipäiviään yleensä Verlassa ja varasi kerran vierailleen kaikki UPM:n varausmokit (haast. 31.1.25). Liikkuvuuden rytmit toimivat siten verlalaisten tapana ylläpitää sosiaalisia suhteitaan (ks. Poudel 2020).

Paikalliset käyvät säännönmukaisesti asioimassa lähialueen kaupoissa, joista he ostavat päivittäisiä elintarvikkeita. Lähin ja ainut kenttätyöjaksoilla toistuvasti käyttämäni vähittäistavarakauppa sijaitsee Jaalan kirkonkylällä. Haastateltavat perustelevat Jaalan kauppohen käyttöö etäisyyden ohella paikallisten liikkeiden kannattamisella ja henkilökunnan tuttuudella (haast. 30.1.–2.2.25). Asioinnin toistuva rytmi voi siten ylläpitää paitsi paikallisten sosiaalisia verkostoja, myös liikkeiden toimintamahdollisuuksia (DeCerteau, Giard ja Mayol 2013, 92–93). Toisaalta Kuusankosken ja Kouvolan keskustan kauppohen etuna on niiden laajempi valikoima, kilpailu muita liikkeitä vastaan (mts.) ja paremmat mahdollisuudet yhdistää asiointi muuhun liikkuvuuteen. Yhdistämiselle on tarvetta, sillä haastateltavat saattavat asioida kaupassa esimerkiksi työpäivän tai viikoittaisten harrastusten yhteydessä.

Paikalliset liikkuvat säännönmukaisesti myös harrastustarkoituksessa. Ensinnäkin Verlasta liikutaan harrastuspaikkojen luokse, tyypillisimmin kerran viikossa. Osa paikallisista käy viikoittain esimerkiksi kuntosalilla, uimassa, bingossa, pelaamassa biljardia tai tekemässä käsitöitä Verlan lähipaikkakunnilla (haast. 25.6.–4.7.24; mp. 28.1.25). Kun jopa liikuntaharrastusten luokse saatetaan kulkea autolla, syntyy ero liikkuvuuden eri osatoimintojen kuten liikunnan ja liikuntapaikalle liikkumisen välille. Liikkuvuuden rytmeillä on siten kyky erottaa ajanjaksoja toisistaan.

Toisaalta eronteko ei ole yhteinen kaikille harrastuksille vaan liikkuvuus voi muodostaa harrastuksen myös itsessään. Huomio ulottuu ainakin harrastuksiin, joita monilla verlalaisilla on ollut aiempina kesinä: esimerkiksi veneilyyn, polkupyöräilyyn, moottoripyöräilyyn ja leirintämatkailuun (haast. 1.–4.7. ja 17.10.24 sekä 31.1.25). Suomen maailmanperintökohteiden yhdistyksen (2023) painotuksista poiketen harrastaja ei tällöin välttämättä kulje ”matkakohteesta” toiseen tai saavu koskaan ”perille” vaan ajankäyttö liikkeellä olemiseen voi olla itsetarkoituksellista (Ingold 2007, 72–84, 96–103).

Verlalaiset liikkuvat paitsi omaehtoisesti, myös yhdessä. Ryhmämatkailu on nimittäin kuulunut toistuvasti kyläyhdistyksen vuotuisen toimintaan. Matkojen pituus on kuitenkin vaihdellut lähipaikkakuntien, eteläisen Suomen ja Euroopan välillä. Toistuvia matkojen päämääriä taas ovat olleet kylpylät, teatteri- ja musiikkiesitykset, kesätaapahtumat sekä risteileminen. (Hist. B, 2–13; hist. E, 4–6.) Moni paikallinen nauttii matkoista ja osallistuu niille säännöllisesti. Toisaalta yksi haastateltava perusteli pois jäämistä risteilyltä hyttiseuran puuttumisella, toiset taas matkailevat mieluiten läheistensä kanssa (haast. 27.6.24 ja 4.7.24).

Kyläyhdistys ei kuitenkaan ole osallistunut ainoastaan Verlasta muualle suuntautuneisiin matkoihin. Sen sijaan yhdistys on vastaanottanut ainakin 2000-luvun kesinä Verlaan matkustavia ryhmiä eli järjestänyt vastavuoroisia ryhmämatkoja. Koska matkojen rytmille on ollut ominaista liikkuvuuden toistuminen mutta sen suunnan vuorottelu, matkan osallistujat ovat saaneet keskenään yhteenkietoutuneita rooleja niin paikallisina kuin matkailijoina ja niin toisilleen tuttuina kuin vierainakin (ks. Rolshoven 2007, 22–23).

Vastavuoroiset ryhmämatkat ovat suuntautuneet ilmeisesti aina paikkoihin, joilla on yhteisiä piirteitä Verlan kanssa. Ensinnäkin verlalaiset ovat tehneet ”ystävyyssvierailuja” Suomen ja Italian välillä, sillä molemmissa maissa sijaitsee Verla-niminen kylä (hist. E, 4–5; Niinikoski 2022, 26–27). Lisäksi kyläyhdistys on järjestänyt matkoja eri maailmanperintökohteiden välillä. Verlalaiset ja suomenlinnalaiset ovat vierailleet useasti toistensa luona, ja kyläyhdistyksen historiikit kuvaavat Suomenlinnaa Verlan ”kummikyläksi” (hist. B, 9; hist. E, 4–5).

Kyläyhdistys on järjestänyt Verlaan liikkuville ryhmämatkailijoille joinakin kesinä yhteisiä ajanvietteitä. Kun Italian verlalaiset vierailivat Suomessa kesällä 2001, paikalliset kokeilivat heidän kanssaan kyykkää, yhteislauluja, savusaunomista ja kirkkovenesoutua (hist. B, 5; valok. 6.7.24). Kesällä 2008 Suomen verlalaiset taas esittelivät ulkomaisille liikunnanopettajille kenenä-pihapelin (hist. B, 9). Valituilla ajanvietteillä vaikuttaa olevan yhteisiä piirteitä. Kyykkä ja saunominen on ensinnäkin valittu Elävän perinnön kansalliseen luetteloon (Museovirasto 2026). Valli (1988, 1196) ja ainakin osa verlalaisista puolestaan nimeää kenenä osaksi paikallista perinnettä (Ahlbom ja Ylitalo 4. ja 14.6.24).

Matkailijaryhmien vierailut ovat siten saattaneet saada paikalliset arvioimaan, millaisen toiminnan avulla he voisivat jakaa paikalliseksi tai kansalliseksi kokemiaan perinteitä matkailijoiden kanssa.

Tulkitsen edellisten kappaleiden perusteella, että ryhmämatkailu yhdistää siihen osallistuvat yhteisöt osaksi liikkuvuuden monisuuntaisia rytmejä. Ryhmämatkailu voi paitsi hyödyntää paikkojen välisiä yhteyksiä kuten maailmanperintöstatusta, myös luoda yhteisöiden välille yhteyksiä kuten ystävyyttä, kummiutta tai osallistumista kulttuuriperintöön. Kaiken kaikkiaan ryhmämatkailu toimii esimerkkinä siitä, miten paikkojen väliset eli *monipaikkaiset* rytmit voivat toimia paikallisyhteisöiden tapana luoda yhteyksiä useiden heille merkityksellisten paikkojen välille (ks. Rolshoven 2007). Kulttuuriperintöyhteisöt voivat siten olla toimijoina sekä paikallisia että monipaikkaisia.

Luen tämän alaluvun perusteella monet matkailun, asumisen, asioinnin, harrastamisen ja seuranpidon rytmit osaksi Verlan paikallisyhteisön monipaikkaista arkea. Toisaalta olen osoittanut, että verlalaisten liikkuvuus ei pelkisty paikkojen väliseen monipaikkaisuuteen vaan voi saada merkityksiä liikkeellä olemisen käytännöistä kuten pyöräilystä tai risteilemisestä. Paikallisyhteisön monipaikkaisuus muodostaa siten vain osan toiminnasta, joka tapahtuu osana liikkuvuuden rytmejä. Esitän siksi seuraavan alaluvun alussa autofiktiivisen tilannekuvauksen siitä, miten liikkuvuuden ja luonnon vuotuis-, viikko- ja vuorokausirytmit vaikuttavat yhdessä kyläyhdistyksen toimintaan kesälauantaisin.

Kesälauantaina

Heinäkuinen alkuiltapäivä on kuuma. Valkealan puolella on hiljaista, mutta kosken kohina ja ihmisten äänet yltyvät Jaalan puolelle kävellessä. Kapealla sillalla jalankulkijat ja autoilijat yrittävät väistellä toisiaan ja vaivoin onnistuvatkin siinä.

Kuljen eteenpäin jättäen patruunan puutarhan kukat ja jalopähkinäpuut vasemmalle ja museon pysäköintialueen autot oikealle. Oikaisen kallioisen nurmikon halki ja saavun listakopin kulmalle. Tunnen ilmassa paistorasvan maanläheisen tuoksun. Olen siis perillä.

Täällä kaiken keskellä mutta hieman sivussa museoalueen pääkulkureiteistä on kyläyhdistyksen kesäkahvila. Toisin kuin tunnista tuntiin toistuvilla ja aina uuden joukkion kokoavilla museokierroksilla, täällä koen kuuluvani osaksi kyläyhteisöä. Juuri tänne verlalaiset tulevat viettämään aikaa, tapaamaan toisiaan ja vaihtamaan viikon kuulumiset (haast. 18.10.24 ja 29.1.25; Ahlbom ja Ylitalo 3.6.24; hist. B, 6; ks. Lamberg ja Mattila 2007, 93).

Asetun jonon jatkoksi ja huomaa, että katoksen kuluneissa puupöydissä istuu monia, joihin olen tutustunut haastatteluissani. Eräs pariskunta huomaa myös minut ja tervehtii, muut taas ovat keskittyneet juttelemaan pöytäseurueensa kanssa. Myyntipöydän takana seisoo tavalliseen tapaan kaksi henkilöä vihreissä essuissa, toisena heistä tänään kyläyhdistyksen puheenjohtaja. Hän on juuri myymässä pullakahveja edessäni olevalle asiakkaalle, joka tokaisee, että on tullut yhdistyksen ”kannatuskahveille”. (Mp. ja valok. 6.7.24; päiväk. 9.7.25.)

Vuoroni jonossa tulee. Olin jo päättänyt ostaa pullakahvit, mutta yllätyksekseni puheenjohtaja ympäripuhuukin minut tilaamaan vohvelin. Pullatpa ovatkin jo vähissä, ja jos minäkin ostaisin sellaisen, olisi kiire hakea uusi pellillinen kirpputorilta tien toiselta puolelta. Jos vohvelitarvikkeet kuten jauhoseos, hillo, kermavaahto tai Oivariini taas loppuisivat kahviosta, niitä olisi vaivatonta täydentää viereisestä varastosta. Tilaan siis vohvelin, kaadan itselleni kupillisen Juhlamokkaa ja maksan viisi euroa Mobilepaylla. Etsin katseellani vapaata istumapaikkaa ja istuudun odottamaan vohvelin valmistumista. (Mp. ja valok. 29.6.–6.7.24.)

Vohvelikahveilla (valok. 6.7.24). Sukulaiseni pohtivat kahvin ääressä sitä, onko Jaalan kirkonkylän Rauta- ja maatalouskauppa E. Paavolaisella myynnissä uppopumppuja. Tätini välitti kysymyksen viereisessä pöydässä istuvalle seurueelle. "On", vastasi joku välittömästi. "Aika kauan mietit", kommentoi toinen humoristisesti, mihin vastaaja tokaisi: "No kun ei tullut heti mieleen." (Mp. 6.7.24.)

Kahvio on ollut ainakin 2000-luvun alusta lähtien yksi muttei ainut osa toritapahtumaa, jota kyläyhdistys järjestää kesäkaudella lauantaisin (hist. B). Lisäksi yhdistys ylläpitää silloin kirpputoria ja hallinnoi toripöytiä, joiden käyttäjiä erittelen luvussa "Milloin toripöydän saa paljastaa?". Kesätorin osatoiminnot sijaitsevat lähellä toisiaan, ja monet asiakkaat, kyläyhdistysläiset, elintarvikkeet ja esineet liikkuvat niiden välillä. Lisäksi tapahtumien järjestämisaajat sijoittuvat osin yhteen toistensa ja Verlan tehdasmuseon aukioloaikojen

kanssa. Kahvio on kuitenkin keskeinen osa toritapahtumaa, ”kesätorin sydän” ja ”lauantain kohokohta” (haast. 18.10.24 ja 1.2.25).

Kesälauantai on päivä, joka yhdistää paikallisyhteisöä ja muita toimijoita osaksi yhteistä toimintaa Verlassa. Monet paikalliset asioivat ensinnäkin kesätorilla viikoittain. Siellä heillä on mahdollisuus toistensa kohtaamiseen ja seuranpitoon tavalla, johon heillä ei ole mahdollisuutta talvella (haast. 1.2.25). Lisäksi toripäivinä Verlaan kohdistuu erilaista liikkuvuutta kuin muulloin: kävin torilla kenttätöjaksollani toistuvasti sukulaisteni kanssa, ja ainakin yksi haastateltava käy torilla ulkopaikkakuntalaisen ystävänsä kanssa (mp. 29.6.–6.7.24; haast. 27.6.24).

Kesälauantaihin yhdistyy myös muuta kuin viikoittaista toimintaa. Esimerkiksi kyläyhdistys järjestää nykyään vuosittain yhtenä kesälauantaina tanssit Verlan seuratalolla sekä ”Verla laulaa ja soi” -yhteislaulutapahtuman (mp. 6.7.24; hist. F). Yksi haastateltava taas käy joka toinen lauantai paitsi kesätorilla, myös jäätelöautolla (haast. 25.6.24). Kesälauantai toimii siis viikkorytmiin sidottuna kiinnekohtana, jonka yhteyteen voi kerryttää Southertonin (2006) teoretisoimalla tavalla eri arjen toimintoja. Kesälauantaisin toistuvilla toiminnoilla vaikuttaa olevan Verlan paikallisyhteisön arjelle keskeinen ja yhteisyyttä luova, *fokaalinen* (Borgmann 1984, 196–209) merkitys.

Kesälauantain toiminta tapahtuu osana luonnon ja liikkuvuuden rytmejä. Torin aukioloajat sijoittuvat ensinnäkin vuoden ja vuorokauden lämpimimpään ja valoisimpaan aikaan, kesäpäivään. Tori edustaa siten lämpimänä vuodenaikana ulkotiloissa tapahtuvaa toimintaa samoin kuin vaikkapa käynti jäätelöautolla, veneily tai puutarhanhoito. Kesä on lisäksi Verlaan suuntautuvan matkailun, mökkeilyn ja muun liikkuvuuden sesonki (Ahvenisto 2008, 489–490). Kesätori saa paitsi ulkopaikkakuntalaisia liikkumaan Verlaan, myös paikallisia liikkumaan kylän sisällä.

Kesä on Verlan kyläyhdistyksen toimintavuoden aktiivisin vuodenaika. Vaikka yhdistys järjestää toimintaa ympäri vuoden, se ”painottuu kuitenkin enemmän kesäkauteen” (hist. B, 1). Myös muiden vuodenaikojen toiminta ankkuroituu ennen kaikkea kesään: keväällä valmistaudutaan tulevaan kesään, syksyllä taas palaudutaan kesästä. Esimerkiksi 1990-luvulla kyläyhdistyksen jäsenet rakensivat paikan kesätanssien järjestämiseen ja osallistuivat järjestysmieskurssille tansseja varten (hist. A, 2; hist. B, 2). Kenttätöissäni taas osallistuin yhdistyksen syystalkoisiin, joissa siirsimme kesätorin pöydät takaisin talvisäilytykseen. Toisaalta aktiivisen kesäkauden loppuminen mahdollistaa uuden toiminnan aloittamisen.

”Kesäkiireiden jälkeen” (hist. B, 8) voi siksi vapautua toimintaan, jota ei olisi ehditty tehdä kesällä. Koska kyläyhdistyksen alku- ja loppuvuoden toiminta suuntaa kesään, on nähdäkseni kuvaavaa, että yhdistyksen historiikeissa mainitaan usein kevät, kesä ja syksy, muttei juuri koskaan talvea (hist. A–C).

Kyläyhdistyksen rytmillä on useita yhtäläisyyksiä myös tehdasmuseon rytmiin. Ensinnäkin kyläyhdistyksen toimintavuosi on jaettu toisinaan kahteen osaan, joista kesäkausi 1.5.–30.9. on ollut identtinen tehdasmuseon aukioloaikojen kanssa (valok. 6.7.24; UPM Verlan tehdasmuseo 2026). Museon asiakasmäärä puolestaan lisääntyy keskikesällä ja viikonloppuina yhdessä kyläyhdistyksen toiminnan kanssa. Esimerkiksi museon työläiskotinäyttelyn vieraskirjaan on jätetty analyysini perusteella enemmän merkintöjä kesällä kuin touko- ja syyskuussa. Näinä kuukausina taas korostuu viikkorytmi, jossa merkintöjä on viikonloppuisin enemmän kuin arkena. Poikkeuksen tosin muodostavat päiväkotij- ja koululaisryhmien vierailut arkipäivinä. (Valok. 24.6.24; mp. 20.7.25.) Tehdasmuseo ja kyläyhdistys ovat siis osatoimijoita rytmissä, jossa liikkuvuus Verlassa lisääntyy kesäisin ja viikonloppuisin.

Kesä yhdistyy aiempien kappaleiden perusteella Verlassa liikkuvuuteen, toimeliaisuuteen ja kiireeseen. Teemojen välistä yhteyttä voi verrata Uusitalon (2020, 153, 159) tulkintaan, jonka mukaan Pohjois-Karjalan Kolilla matkailun nopea rytmi luo vastakohdan kyläläisten ja luonnon hitaammille rytmeille. Maaseudun arkeen liitetään myös Ruotsissa hitauden merkityksiä (Wollin Elhouar 2014, 137–177). Verlan paikallisyhteisön rytmi ei kuitenkaan ole aineistoni perusteella kesäisin hidas, vaan se nopeutuu yhdessä luonnon, liikkuvuuden ja tehdasmuseon rytmien kanssa. On kuin vuoden kulku Verlassa kiihtyisi aktiivisimpana vuodenaikana (ks. Evans-Pritchard 1939, 203–204).

Tulkintani kesän aktiivisuudesta Verlan vuotuisrytmissä ei toisaalta ole ainoa mahdollinen. Sen sijaan paikallisyhteisö liittyy edellisten alalukujen perusteella toimintaa ja merkityksiä kaikkiin vuodenaikoihin. Lisäksi liikenne Verlassa oli aineistoni perusteella yhtä aktiivista kesäkuun ja helmikuun aamuina, sillä laskin molempina havainnointikertoinani 12–13 moottorikulkuneuvoa Verlantiellä kello 8:05–9:30. Molempiin vuodenaikoihin liittyi lisäksi omanlaistaan liikennettä. Kesällä Verlantiellä kulki tehdasmuseon ajoneuvo ja talvella puolestaan koulukuljetus, jonka rytmiä käsittelen seuraavassa alaluvussa. (Mp. 25.6.24 ja 4.2.25.)

Havaintoni ja tulkintani Verlan vuotuisrytmistä ovat kuitenkin nekin haastettavissa. Niitä vastoin on mahdollista, että Verlan liikenne kiihtyy kesäisin mutta vasta keskipäivisin. Lisäksi suurin osa autoilijoista ei ehkä kulkenut havainnointipäivinäni Verlaan havainnointipaikkani ohi Selänpään suunnasta vaan muista tulosuunnista (ks. liite). Havaintoni paikantuivat siis havainnointiaikani ja -paikkani kontekstiin, eivätkä siten tavoittaneet niistä poikkeavien aikojen ja paikkojen arkea. Koska tutkielmani luoma kertomus Verlasta on näin ollen väistämättä osittainen, keskityn erittelemään seuraavassa pääluvussa niitä tutkimuskohteeni osia, jotka eroavat muista havainnoistani ja luovat eroja Verlan paikallisyhteisössä.

5 Rytmit ajallisina ja sosiaalisina erontekoina

Työaika etätyössä, liikkuvassa työssä ja Verlan Sahalla

Erään haastatteluni ajan istuin haastateltavan kanssa hänen keittiönsä pöydässä.

Huomasimme, että kello tuli kaksitoista, sillä radiosta kuuluivat Turun tuomiokirkon kellon lyönnit. Haastateltava viittasi niihin muistaakseni arkiseen sävyyn, sillä radio on hänen asunnossaan tavallinen ääni. Myös istumapaikkamme oli hänelle ilmeisesti tyypillinen: oli arkipäivä, ja hän olisi tavallisesti etätöissä kannettavan tietokoneensa ääressä. Läppärin paikka voisi tosin olla paitsi keittiön pöydällä, myös olohuoneessa tai silityslaudan päällä. Pöydällä saattaisi olla muutakin, vaikkapa aamukahvi etäpalaverin aikana. Jos työ taas kuormittaisi liikaa, hän voisi pitää tauon ja pilkkoa polttopuita, jotta ”saisi tunteensa purettua”. (Haast. 30.1.25.)

Haastattelu paljastaa, että työhön käytetty aika voi syntyä eronteista muihin arjen osatoimintoihin kuten tauon viettoon, vapaa-aikaan tai lepoon (ks. Aalto ja Varjonen 2014, 37). Erot tuotetaan tilannesidonnaisella toiminnalla kuten halkojen hakkaamisella tai työvälineiden siirtämisellä pois keittiön pöydältä (ks. Damsholt 2020, 140–142). *Työaika* ei siis ole Thompsonin (1967) näkemyksestä poiketen yksittäinen ja muuttumaton vaan moninainen ja kulttuurisidonnainen ilmiö, sillä se voi saada muuttuvia sisältöjä ja rajanvetoja. Lisäksi se voi muodostua samanaikaisesti sekä yksilöllisestä että ihmisiä yhdistävästä toiminnasta. (Adam 1995, 96; ks. Vilks 1946.)

Siinä missä radiolähetykset tuomiokirkosta yhdistää haastateltavan osaksi kanavan kuuntelijoiden kansallista vuorokausirytmää (Postill 2002, 265), etätyö taas yhdistää hänet osaksi työpaikkansa rytmiä. Eri työntekijät tekevät kuitenkin eri töitä ja radion kuuntelijat kuuntelevat eri kanavia. Toisilla verlalaisilla radio on äänessä ympäri vuorokauden, toisilla harvemmin. Samaan tapaan erilaiset työajan sisällöt ja rajanvedot erottavat työssäkäyviä verlalaisia toisistaan.

Vertailen tässä alaluvussa työajan muodostumista kolmessa verlalaisten nykyisessä tai aiemmassa ammatissa: etätyötä suuressa organisaatiossa, perheyrittäjyyttä Verlan Sahalla sekä liikkuvaa työtä paikallisessa henkilöliikenteessä. Keskityn luvussa neljän eri verlalaisen omakohtaisiin kokemuksiin, joita täydennän muulla aineistolla.

Opin kenttätöideni aikana, että Verlan äänimaisemaan kuuluu sahan vinkuminen Kesonmäen puoleisella kylällä (ks. liite). Naapuruston asuinrakennusten käyttäjät tietävät, että ääni tarkoittaa sitä, että Verlan Sahalla ollaan töissä. Ääni voi kuulua ympäri vuoden, ”aamuvarhaisesta iltaan”, maanantaista lauantaihin ja toisinaan sunnuntaisinkin. (Haast. 4.–6.7.24 ja 3.2.25). Äänen keskeytyminen aamupäivällä taas tarkoittaa sitä, että sahalla vietetään ruokatuntia (haast. 4.7.24 noin klo 11:30; haast. 3.2.25).

Sahayrittäjäyys on esimerkki ammatista, jossa työaika voi rakentua ajan viettämisestä työpaikalla, sahan äärellä. Monet ihmistieteilijät ovat aiemmin yksinkertaistaneet, että tällainen työajan muoto on syntynyt osana historiallista kehityskulkua, jossa työpaikalla vietetty aika on erotettu kotona vietetystä ajasta (esim. Räsänen ja Lehtonen 1977, 88). Toisaalta sahayrittäjänkin työaika voi rakentua eri tavoin silloin, jos hän onkin metsätöissä tai kuljettamassa puutavaraa asiakkaille (Puolakka 2015, 130; haast. 3.2.25). Työajan ja muiden ajanjaksojen ero muodostuu silloin liikkuvuuden rytmeistä, ei työpaikalla olemisesta.

Henkilöliikenteessä työpaikka liikkuu vielä selkeämmin työtä tekevän mukana. Verlassa asuu ainakin kaksi alalla toiminutta henkilöä, jotka ovat molemmat kuljettaneet taksia tai pikkubussia vaihtelevissa työtehtävissä. Työ- ja vapaa-ajan ero muodostuu eri työtehtävissä eri perustein: siinä missä ravintola-asiakkaita palvelevat taksinkuljettajat ”eivät tunne käsitettä vapaapäivä”, koulukuljetuksissa työaika taas on sidottu minuutintarkasti koulupäivän rytmiin (Sorvali 2015, 120–123). Koulun ja työn rytmit yhteenkietoutuvat monin tavoin, sillä koulupäivän rytmi puolestaan palautunee tavoitteeseen valmistaa oppilaita työelämän rytmiin (ks. Ollila 2000, 33–40).

Työpäivä toistuu koulukuljetuksissa säännönmukaisempaan kuin sahayrityksessä tai etätyössä. Kuljettaja saattaa lähteä ajamaan työkulkuneuvollaan kotoa vaikkapa kello 6:45, minkä jälkeen toistuu eri kellonaikoihin koulunsa aloittavien oppilaiden vieminen kouluhinsa Kouvolan kunnan alueella (haast. 1.2.25; Sorvali 2015, 120). Haastateltava kertoo, että aamupäivällä hänellä on tauko, jonka hän viettää usein kahviloissa. Iltaapäivällä taas toistuu oppilaiden kuljettaminen takaisin koteihinsa, kunnes kuljettaja itse pääsee kotiinsa noin viideksi. (Haast. 1.2.25.)

Työn säännönmukaisuus voi kuitenkin järkkä ja johtaa rytmihäiriöön eri toimijoiden välillä. Sorvali (2015, 120) kuvaa, että toisinaan kouluilla on tarve muuttaa lukujärjestyksiään, mikä hankaloittaa eri koulujen rytmien yhteensovittamista koulukuljetuksissa. Kerran hän kuitenkin ratkaisi rytmihäiriön ajattamalla koulujen rehtoreita ”toistensa koulukyydeissä” ja

osoittamalla heille tarpeen lukujärjestysten säännönmukaisuudelle. Henkilöliikenne toimi näin osatekijänä koulupäivien ajallisen säännönmukaisuuden muodostumisessa.

Edellisten kappaleiden perusteella työajan rajat muodostuvat eri tavoin eri työtehtävissä. Tämä ilmentää ensinnäkin rakenteellisia eroja eri ammattialojen rytmeissä (Zerubavel 1985, 149–166). Siinä missä esimerkiksi palkkatyöntekijä ikään kuin myy aikaansa työnantajalle (mt., 155), yrittäjä taas on itsenäisempi määrittämään työaikansa rajoja. Etätyötä tekevällä, korkeasti koulutetulla tietotyöläisellä on puolestaan tyypillisesti paremmat mahdollisuudet rajata ja rytmittää työaikaansa kuin matalammin koulutetulla (esim. Breedveld 1998). Toisaalta luku osoittaa, että varsin erilaisiin ammatteihin voi sisältyä myös epämuodollisia mahdollisuuksia jäsentää työajan eroa arkisella toiminnalla, aina läppärin siirtämisestä koulujen lukujärjestyksiin vaikuttamiseen.

Juhannus ja Elliween: kaksi vuotuisjuhlaa

Osallistuin kenttätöissäni kahteen vuotuisrytmin osana toistuneeseen juhlaan, joita tulkitsen tässä alaluvussa. Toinen juhla oli minulle tuttu ennen kenttätöitäni, kun taas toinen oli vieraampi: siinä missä juhannus on osa suomalaista juhlakalenteria, Elliweenin vietto erottaa Verlan paikallisyhteisöä omasta arjestani. Paikallisyhteisön arjessa molemmilla juhlilla on kuitenkin ollut viime vuosina samankaltainen konteksti, sillä kyläyhdistys on järjestänyt molemmat juhlat omistamallaan Levonrannan alueella.

Levonranta on aidattu alue Kantokoskentien varrella, Katajannokan puoleisella kylällä (ks. liite). Kesäisin ranta on vihreä, ja auringonvalo siroaa sinne aamupäivisin kuusten, koivujen ja leppien väleistä (mp. 30.6.24; haast. 18.10.24). Rannassa on myös kyläyhdistyksen pieniä rakennuksia. Niitä käytetään muun muassa grillaamiseen, ruoan tarjoilemiseen sekä tavaroiden säilytykseen ainakin talkoita ja seurakunnan kesähartauksia varten (blogi B; mp. ja valok. 30.6.24). Ennen kuin rannasta tuli kyläyhdistyksen tapahtumapaikka, sitä oli käytetty urheiluseuran venesatamana (haast. 18.10.24). Muutos käyttötavoissa tapahtui, kun Jaalan kunta lahjoitti rannan nimellisellä hinnalla kyläyhdistykselle juuri ennen kuntaliitostaan Kouvolaan vuonna 2007 (hist. B, 8). Samalla yhdistys siirsi sinne osan silloisista vuotuisjuhlistaan kuten juhannuksen ja Elliweenin.

Kokkotalkoot. Valokuvassa limisaumavenettä pystytetään juhannuskokkoon Levonrannassa (valok. 21.6.24 noin klo 15). Vanhan veneen polttamisesta päätettiin kyläyhdistyksen WhatsApp-ryhmässä. Vene nostettiin kokkoon talkoissa, jotka oli kutsuttu koolle epävirallisesti. (Mp. 21.6.24.) Paikallisyhteisön yhteinen juhannuskokko poltettiin Verlassa vuonna 2024 toistaiseksi viimeistä kertaa, sillä vuonna 2025 kyläyhdistys päätti olla rakentamatta kokkoa Levonrantaan.

Juhlien viettopaikan siirtäminen toistui monessa haastattelussani. Haastateltavat muistelivat siirron syitä vaihtelevilla tavoilla ja tuottivat muistelukerronnalla eroja aikaan ennen Levonrantaa. Aiemmin juhlat järjestettiin vaihtelevilla mutta nykyistä keskeisemmillä paikoilla maailmanperintökohteen alueella. Esimerkiksi juhannuskokkoja poltettiin ainakin 1990-luvulla toisinaan saarella Kamposen puoleisella vesialueella (haast. 3.7.24 ja 1.2.25). Juhannuksen viettoon maailmanperintöalueella liittyi myös nykyistä pitkäkestoisempi ja riehakkaampi juhliminen. Paikallisten baariyrittäjien mukaan 1990- ja 2000-luvun juhannuksina baarin ”juhannusbileet kestivät torstaista sunnuntaihin” ja ”väkeä oli liikkeellä mieletön määrä” (Mäkelä 2015, 131; Laine ja Hyppänen 2015, 134). Nykyään juhannuksena taas on hiljaisempaa (haast. 1.2.25), eikä Verlassa toimi tällä hetkellä anniskeluravintoloita.

Paikallisten muistelukerronta vuotuisjuhlista ei kuitenkaan rakenna eroja ainoastaan ajanjaksojen välille. Sen sijaan osa haastateltavista selitti juhannuksen siirtämistä pois maailmanperintöalueelta korostamalla eroa paikallisyhteisön ja UPM:n välillä. Heidän

mukaansa UPM pelkäsi 2000-luvun alussa juhannuksen vieton lieveilmiöitä ja katsoi, ettei sen tehtävä ole enää mahdollistaa paikallisyhteisön juhannusjuhlia (mp. 19.6.24; haast. 18.10.24; Ahlbom ja Ylitalo 24. ja 27.6.24). Tästä syystä UPM sulki tehdasmuseon juhannukseksi, rajasi museoalueen lippusiimoilla ja palkkasi kymmenisen vartijaa valvomaan aluetta ympärivuorokautisesti (haast. 3.7. ja 18.10.24). Toisaalta kaikki haastateltavat eivät suinkaan perustelleet vuoden 2007 juhannuskokoon siirtoa UPM:n toiminnalla vaan esimerkiksi luonnon rytmeillä. Härkälintu oli nimittäin rakentanut pesänsä edellisenä vuonna aiemmalle kokkopaikalle, mistä syystä kyläyhdistys antoi linnulle pesimärauhan (Ahlbom ja Ylitalo 5.6.24; hist. B, 8).

Edellisten kappaleiden perusteella eri toimijoiden ja ajanjaksojen väliset eronteot yhteenkietoutuvat toisiinsa kerronnassa juhannuksen viettopaikan siirrosta. Ne muodostavat yhdessä kertomuksen siitä, kuinka paikallisyhteisön ja UPM:n suhde on muuttunut viime vuosikymmeninä. Haastateltavien mukaan aiemmin Verlassa ”elettiin symbioosissa museon kanssa”, eikä UPM asettanut yhtä paljoa rajoituksia vuotuisjuhlien viettopaikoille kuin nykyään (haast. 3.7.24 ja 29.1.25). Kun paikallisyhteisön ja UPM:n välinen yhteisyys on sittemmin jatkanut heikentymistään (Ahvenisto 2008, 488–490), juhlista on kenties tullut entistä enemmän kyläyhdistyksen omia tilaisuuksia. On kuin juhlien avulla voisi silloin ”vetää rajoja muihin, kilpaileviin organisaatioihin” (Sarmela 1984, 137) kuten UPM:aan, Verlan Tapahtumat ry:hyn tai Verlassa toimiviin matkailuyrityksiin (mp. 20.6. ja 7.7.24).

Paikallisten muistelukerronta ajasta ennen Verlan organisaatioiden välisten yhteyksien heikentymistä kuulostaa minusta kaihoisalta ja ylläpitää siten Ahveniston (2002) tutkimaa, Verlan menneisyyteen kohdistuvaa nostalgiaa. Nostalgia ei kuitenkaan välttämättä ole paikallisyhteisön yhteisesti jakamaa vaan voi luoda eroja myös paikallisyhteisön sisällä. Siinä missä yksi haastateltavani kärjisti, että ”kun Verlaan tuli museo, kaikki meni vituiks”, toinen haastattelun osallistuja kommentoi lausahdusta minulle jälkikäteen toteamalla, etteivät kaikki paikalliset suhtaudu museoon yhtä kriittisesti. Minä ja muut Verlaan vasta 2000-luvulla tutustuneet emme puolestamme ole voineet kokea omakohtaisesti vaikkapa 1990-luvun juhannusjuhlien riehakkuutta, mikä luo sosiaalisia ja ajallisia eroja myös eri sukupolvien välille (ks. Steel 2013, 14, 251–254).

Kun osallistuin Verlan paikallisyhteisön vuotuisjuhliin, osallistuin toisaalta kylän historian välittämiseen (ks. Petrisalo 1985, 221) sukupolvien välillä. Vuotuisjuhlat yhdistivät minut siten osaksi paikallisyhteisön toiminnan ylisukupolvista jatkuvuutta. Tämän osoittaa etenkin

kurpitsankasvatuskilpailu *Elloween*, joka on osa kyläyhdistyksen ”sadonkorjuujuhlaa” (hist. B, 5) eli ”kesäkauden päättäjäisiä” (valok. 24.6.24).

Elloween järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2002. Sen synnyssä avainasemassa oli yksi kyläyhdistyksen nimeämisistä ”kunniaverlalaisista”, ”kylän Grand Old Lady” Elli Vesa. (Hist. C, 2; hist. D.) Kilpailu nimettiin yhdistämällä Vesan etunimi ja angloamerikkalainen vuotuisjuhla *halloween*. Halloween sopi ilmeisen hyvin kurpitsankasvatuskilpailun nimeen, sillä yksi halloweenin tunnetuimmista symboleista on irlantilaista uskomusperinnettä mukaileva kurpitsalyhty (Pyhäranta, Raudaskoski ja Seppälä 2016, 183–185). Elli Vesa osallistui kurpitsankasvatukseen myös itse (Ahlbom ja Ylitalo 5.6.24). Vaikka Vesa on menehtynyt, vuosittainen kurpitsankasvatus toimii nähdäkseni tapana ylläpitää hänen muistoaan ja merkitystään Verlan paikallisyhteisössä (ks. blogi C).

Arvioin, että kurpitsankasvatuksella on muitakin merkityksiä, sillä se erottaa eri vuosia ja vuotuisia ajanjaksoja toisistaan. Marja Huimala yleistää historiikissaan, että Elloweenin osallistujat aloittavat kurpitoiden kasvattamisen viimeistään toukokuussa (hist. C, 2). Kasvatuksen onnistuminen riippuu luonnon rytmeistä: vuonna 2008 Elloweenin suurin kurpitsa painoi ”vain” 12 kiloa (hist. B, 9), kun taas vuoden 2011 ”jättimäisen” voittajakurpitsan kuljettamiseen tarvittiin kuorma-autoa (hist. B, 11). Kun kurpitsat lopulta punnitaan Elloweenissä, vuotuisjuhla päättää samalla sekä satokauden että kyläyhdistyksen aktiivisen kesäkauden.

Elloween ei kuitenkaan ole ainoa Verlan paikallisyhteisön vuotuisjuhla, joka erottaa toisistaan vuotuisia ajanjaksoja. Sen sijaan historiikkien tekstissä myös monet muut kyläyhdistyksen tapahtumat voivat avata tai lopettaa kevät-, kesä- tai syyskauden ja mahdollisesti samalla koko toimintavuoden. Vuosi 2011 esimerkiksi avattiin ”jo” tammikuussa (hist. B, 10), eli vuoden ensimmäinen tapahtuma järjestettiin tavallista aiemmin. Toimintavuosi taas on lopetettu toisinaan pikkujouluihin (hist. B, 2).

Vuotuisjuhlien ja muiden kalendaariperinteiden kykyä erottaa toisistaan vuotuisia ajanjaksoja on pidetty aiemmin yleisinhimillisenä (Hubert 1999; Vilkkuna 1992, 9). Juhlien sijoittaminen osaksi vuotuisrytmiä on toisaalta kulttuurisidonnaista: esimerkiksi Suomen alueen kansankulttuurissa paikallisyhteisöt saattoivat juhlia vuodenvaihdetta milloin tahansa mikkelinpäivän 29.9. ja uudenvuoden 1.1. välillä (Peträsallo 1985, 219). Verlan kyläyhdistyksen toimintavuoden alku ja loppu eivät samaan tapaan ole sidottuja kalenterivuoden vaihtumiseen 1. tammikuuta. Tämä vihjaa, että jokaisessa kulttuurissa voi

olla monia rinnakkaisia ja tilannekohtaisia tapoja erotella vuotuisia ajanjaksoja (ks. Poudel 2020).

Elliween tukee lisäksi aiempaa huomiota siitä, että ajallisia eroja voi tuottaa arkisella toiminnalla. Siinä missä etätyöntekijä voi määrittää työaikansa rajoja sulkemalla läppäriinsä, Elliweenin osallistujat voivat päättää kyläyhdistyksen kesäkauden korjaamalla kurpitsasadon. Koska ajanjaksojen eroja voi tuottaa yhdessä kurpitsoiden, läppäreiden ja muiden esineiden kanssa, ajalliset eronteot eivät ole yksinomaan kielellisiä vaan ne tapahtuvat aineellisessa ja kehollisessa toiminnassa (ks. Barad 2007, 179–180; vrt. Orlove 2003).

Milloin toripöydän saa paljastaa?

Karrikoin tässä analyysini viimeisessä alaluvussa sitä, miten ajallinen säännönmukaisuus on julkisen neuvottelun kohteena Verlan paikallisyhteisössä. Neuvottelua käydään, sillä eri toimijoiden rytmit eroavat toisistaan, mikä voi johtaa rytmihäiriöihin toimijoiden välillä. Käytän esimerkkeinä kyläyhdistyksen tapahtumien ajallisia rajanvetoja kuten talkoiden aloitusaikoja ja kesätorin aukioloaikoja. Aloitan tyypittelemällä havaintojani kesätorin toimijoista karikatyyrimaisiksi henkilöhahmoiksi ja eläytymällä heidän asemaansa.

On kesälauantain aamu, ja olen valmistelemassa kesätoria yhdessä tätini kanssa. Kädessäni on pihaharja, jolla työnnän sadevesiä pois toripöytien päällä olevista muovikatoksista. Kyläyhdistyksen ilmoituksen mukaan tori avautuisi vasta kello 12, mutta huomaan, että ensimmäinen myyjä saapuu jo paikalle. Hän tervehtii minua iloisesti. (Mp. 6.7.24 noin klo 10:30; valok. 24.6.24.)

Paikalle saapunut myyjä on monen muun tapaan Verlan lähipaikkakuntien asukas, jolla on siteitä Verlaan. Hän myy tuotteita, joiden valmistaminen on hänelle harrastus: vaikkapa käsitöitä, leivonnaisia tai puutarhan sadosta valmistettua mehua. (Mp. 21. ja 29.6.24.) Tuotteiden hinta on varsin edullinen, käteinen toimii ainoana maksutapana, eikä myynnin motiivina vaikuta olevan voiton tavoittelu (mp. 29.6.24; päiväk. 9.7.25). Sen sijaan myyjä kertoo, että hän tulee paikalle tapaamaan ihmisiä ja pitämään yllä suhteita tuttuihinsa (mp. 21.6.24). Arvaan, että hän haluaa lähteä autoilemaan kesätoria kohti jo aamulla, sillä torimyynti on hänestä mukavaa ajanvietettä.

Toisena torille saapuu ensimmäinen asiakas. Hän kenties muistaa, että joinakin vuosina torilla tuli olla heti avaamisaikaan, jotta vaikkapa lihapiirakat eivät ehtisi loppumaan (haast. 18.10.24). Siksi hän saapuu tänään paikalle toiveikkaana jo ennen kahtatoista. Asiakas kohtaa kuitenkin pettymyksen, sillä torimyyjiä on kielletty myymästä ennen virallista avaamisaikaa. Kuvittelen, kuinka hän kiroaa mielessään sitä, miten kyläyhdistys vielä ”kehtaa mainostaakin” suljettua toria. Lopulta hän suuntaa listakopin kahviolle ottamaan kantaa epäkohtaan. (Mp. 6.7.24 noin klo 11:45.)

Viimeisenä ammattimainen elintarvikeyrittäjä ajaa paikalle myyntiautollaan noin kello 12:30. Hän on jo ollut aamulla Vuolenkosken torilla ja kertoo, että siellä oli harvinaisen hiljainen päivä. (Mp. 6.–7.7.24.) Yrittäjä kiertää kesälauantaisin useita lähipaikkakuntien toreja, sillä ne kaikki järjestetään säännönmukaisesti samana viikonpäivänä. Muiden liikkuvien torikauppiaiden tapaan hän joutuu valitsemaan, vuorotteleeko hän eri toreilla eri viikkoina (mp. 21.6.24) vai siirtyykö torilta toiselle saman työpäivän aikana.

Lipan alla. Kuvassa sukulaiseni on valitsemassa leikkeitä ja makkaraa myyntiauton valikoimasta. (Valok. ja mp. 29.6.24. noin klo 13.) Arvioin, ettei hän olisi välttämättä ostanut tuotteita, ellen olisi osoittanut kiinnostusta niitä kohtaan. Kuvan asetelma muodostui siis osittain oman toimintani tuloksena.

Edellisten kappaleiden karikatyyrit osoittavat, että kesätorin aukioloajat yhteenkietoutuvat eri toimijoiden kuten yrittäjien, asiakkaiden ja tuotteitaan myyvien harrastajien rytmeihin. Rytmit toistuvat eri aikaskaaloissa aina torikauppiaiden työpäivän aikatauluista puutarhanhoidon vuotuisrytmiin ja asiakkaiden ylivuotiseen muistitietoon. Kesätorin aukioloajat ovat samalla osa alueellisia liikkuvuuden rytmejä yhdessä muiden lähipaikkakuntien torien kanssa. Kesälauantailla vaikuttaa siten olevan fokaalinen merkitys paitsi Verlassa, myös muualla.

Kesätoria käyttävien toimijoiden tavoitteet kuitenkin eroavat toisistaan. Siinä missä elintarvikeyrittäjä kiertää kesätoreja tehdäkseen taloudellista tuottoa (mp. 21.6.24), käsityöharrastaja ylläpitää harrastustaan ja sosiaalisia suhteitaan. Erilaiset tavoitteet ovat samalla yhteydessä erilaisiin rytmeihin, sillä yrittäjä kiirehtii eri torien välillä, kun taas harrastaja haluaa viettää aikaansa Verlassa. Erilaiset toiminnan tavoitteet saattavat näin johtaa rytmihäiriöön eri toimijoiden välillä ja tehdä rytmien yhteensovittamisesta haastavaa.

Keskustelin kesätorin rytmihäiriöistä kyläyhdistysläisten kanssa pian sen jälkeen, kun pettynyt asiakas oli ilmaissut kantansa listakopilla. Päädyimme siihen, että myyjien erilaisia rytmejä ei voi aina yhteensovittaa, sillä mitkään aukioloajat eivät voi tyydyttää kaikkia torin osatoimijoita. Yksi kyläyhdistysläinen ehdotti kompromissiratkaisuksi sitä, että torimyyjät voisivat saapua milloin haluavat, mutta heidän tulisi peittää myyntituotteensa ja paljastaa ne vasta kello 12. (Mp. 7.7.24.)

Kyläyhdistyksen tapa järjestää toritapahtumia ja määrittää niille säännönmukaiset aukioloajat ei kuitenkaan ole nähdäkseni itsestäänselvyys. Sen sijaan pyrkimys voi kertoa jotakin siitä, millaisia arvoja Verlan paikallisyhteisön rytmit ylläpitävät. Huomasin kentällä, että kyläyhdistysläisten pyrkimys ajalliseen säännönmukaisuuteen ei vaikuttanut rajoittuvan kesätorin aukioloaikoihin. Sen sijaan kyläyhdistysläisten neuvottelut tapahtumien järjestämisaajoista ulottuivat kesällä 2024 muihinkin tapahtumiin kuten talkoiden aloitusaikoihin.

Verlan kyläyhdistys on järjestänyt 1990-luvulta lähtien useita talkoita, joissa talkoolaisia on ollut kahdesta joihinkin kymmeneen (hist. A, 2). Esimerkiksi juhannusaattona 2024 Levonrannassa järjestettiin kokkotalokoot, joihin saavuin hieman ennen kyläyhdistyksen sopimaa aikaa. Kanssani talkoisiin saapunut paikallinen oli huolissaan siitä, olisivatko kaikki työt tuolloin jo tehty. Hänen mukaansa joku oli usein saapunut talkoopaikalle etuajassa ja kun talkoot olisivat virallisesti alkaneet, kaikki oli jo ollut valmista. (Mp. 21.6.24 noin klo 15.)

Neuvottelut talkoopaikalle saapumisesta toistuivat kyläyhdistyksen toiminnassa myös seuraavina viikkoina (mp. 5.–7.7.24). Yksi paikallinen esimerkiksi perusteli saapumista etuajassa Verlan seuratalon talkoisiin vesikanisterien täyttämällä, lasijätteen heittämisellä talon jäteastiaan ja valokuvien ottamisella juhlasalin järjestyksestä (mp. 5.7.24). Hän erotti siis yksityisen toimintansa ja yhteisen talkootyön toisistaan ja pyrki näin hoitamaan ”omat hommansa” yhteisen työajan ulkopuolella (ks. Zerubavel 1985, 138–166; vrt. DeCerteau 2013, 62–65). Toinen paikallinen puolestaan kärjisti, ettei yhteisiä talkoita tarvita, jos talkoolaiset saapuvat paikalle omia aikojaan, sillä omalakinen saapumisaika heikentää talkoiden yhteishenkeä (Mp. 7.7.24.) Omien ja yhteisten ajanjaksojen väliset eronteot olivat siten kesällä 2024 kyläyhdistyksen toiminnassa keskeinen neuvottelun aihe. Samalla neuvottelu yhdisti toisiinsa ajallisia erontekoja ja paikallisyhteisön sosiaalisia suhteita.

Ehdotan edellisen kappaleen perusteella, että neuvottelu ajallisesta säännönmukaisuudesta voi toimia myös neuvotteluna arvoista kuten yhteisyydestä. Ehdotusta tukee se, että ajallisella säännönmukaisuudella on viitekehykseni mukaan kyky luoda yhteisyyttä ja harmoniaa ihmisten välille (Zerubavel 1985; Lefebvre 2004). Kyläyhdistysläisten pyrkimys määrittää kesätorille säännönmukaiset aukioloajat ei siis välttämättä perustu yksinomaan haluun yhdistää torin erilaisia osatoimintoja osaksi yhteistä rytmiä. Sen sijaan vaikuttaa kuin se perustuisi myös pyrkimykseen harmonisoida torin käyttötapoihin liittyviä arvoja kuten seuranpitoa ja taloudellista tuottoa. Pyrkimystä säännönmukaisuuteen on silloin mahdollista perustella erilaisten toimijoiden välisellä yhteisyydellä ja riskien välttämällä esimerkiksi kilpailuasetelmien muodostumisesta tai toimijoiden alistumisesta toistensa rytmeihin (ks. Lefebvre 2004, 99–100; ks. Douglas 1992, 5–17).

Tällaista tulkintaa voi toisaalta myös perustellusti haastaa. Ensinnäkin torilla käyneen asiakkaan pettymys osoittaa, että toimijoiden välisiä rytmihäiriöitä esiintyy joka tapauksessa Verlan paikallisyhteisössä. Toiseksi sosiaalinen yhteisyys ei välttämättä sulje pois toimijoiden välisiä kilpailuasetelmia kuten markkinatalouteen kuuluvaa kilpailua (Hopkinson ja Zidaru 2021; Ahvenisto 2008, 498). Kolmanneksi on mahdollista, että ihmisiä yhdistävät tapahtumat kuten talkoot voivat samalla myös sulkea toimijoita pois yhteisöistä (Tuomaala-Özdemir 2021, 123–125). Verlan paikallisyhteisön neuvottelut ajallisesta säännönmukaisuudesta voivat siis yhteenkietoutua osaksi monimutkaista sosiaalisten suhteiden ja erontekojen kokonaisuutta. Kaiken kaikkiaan ne osoittavat, että ajallisella säännönmukaisuudella on kyky sekä yhdistää että erottaa.

6 Johtopäätöksenä yhdistävät ja erottavat rytmit

Olen tuottanut tässä tutkielmassa tietoa arjen ajallisesta säännönmukaisuudesta yhdessä Verlan paikallisyhteisön kanssa. Esitin tutkielman viitekehyksessä, että ajallinen säännönmukaisuus jäsentyy vuotuis- ja vuorokausirytmiksi, joilla on samanaikaisesti kyky sekä yhdistää että erottaa arjen osatoimintoja kuten toimijoita ja ajanjaksoja. Seuraavissa kappaleissa erittelen näitä rytmien vaikutuksia Verlassa vuosina 1993–2025 ja vastaan siten tutkimuskysymyksiini viitekehykseni lähtökohdasta. Sitten kiedon tulokset yhteenvedoksi siitä, millainen merkitys ajallisella säännönmukaisuudella on arjen yhteismuotoutumisessa. Lopuksi tulkiten tuloksia tutkielman kunkin sidosryhmän lähtökohdista: etnologien, Verlan paikallisyhteisön ja kulttuuriperintöalan instituutioiden.

Rytmit yhdistävät tulosteni perusteella Verlan eri toimijoita kuten kylän asuinrakennusten käyttäjiä, kyläyhdistystä ja tehdasmuseota. Olen keskittynyt tässä tutkielmassa luonnon ja liikkuvuuden vuotuis- ja vuorokausirytmieihin, joiden osana eri toimijoiden arki tapahtuu Verlassa. Arjen rytmit perustuvat ensinnäkin vaihteluihin aineellisissa olosuhteissa kuten valon, lämmön, sateen ja Verlankosken virtaaman määrässä. Luonnon kyky ylläpitää elämää vaikuttaa lisäksi kasvien ja eläinten toimintaan ja luo siten perustan ihmisten toiminnalle yhdessä muunlajisen luonnon kanssa. Tällaista toimintaa edustavat esimerkiksi kalastuksen, lintujen tarkkailun ja kurpitsankasvatuksen rytmit. Lisäksi arki tapahtuu Verlassa osana ihmisten liikkuvuuden kuten matkailun ja monipaikkaisen asumisen rytmejä. Monia Verlan rytmejä yhdistää toimeliaisuuden lisääntyminen kesäisin, päivisin ja viikonloppuisin.

Yhteiset rytmit voivat luoda tulkintani mukaan yhteisyyttä toimijoiden välille. Tämä ilmenee ainakin kesälauantain fokaalisessa merkityksessä Verlan paikallisyhteisölle ja kyläyhdistyksen neuvotteluissa tapahtumien ajallisesta säännönmukaisuudesta. Pidän yhteisten rytmien tuottamaa yhteisyyttä ennen kaikkea myönteisenä, sillä se voi aiemman tutkimuksen perusteella parantaa elämänlaatua ja ehkäistä syrjäytymistä (Korvela 2014, 324).

Toisaalta rytmit erottavat Verlan toimijoita eli toimivat sosiaalisina erontekoina toimijoiden välillä. Ensinnäkin Verlan paikallisyhteisössä esiintyy erilaisia rytmejä kuten eroja eri ammattien työajoissa. Toiseksi paikallisten kerronta muutoksista juhannuksen rytmeissä luo eroja paikallisyhteisön ja UPM:n välille. Kerronnan kyky luoda eroja osoittaa, että sosiaalisia eroja voi tuottaa tilannesidonnaisen toiminnan toistoissa. Esimerkiksi vastavuoroisen

ryhmämatkan osallistuja voi saada liikkuvuuden suunnan perusteella tilannesidonnaisia rooleja paikallisena tai matkailijana. Samaan tapaan monipaikkaisen asumisen rytmit voivat luoda alati muuttuvia eroja kesäasukkaiden ja vakituisten asukkaiden välille. Tällaisilla sosiaalisilla eroilla voi olla viitekehysten mukaan myönteinen vaikutus arkeen silloin, jos ne perustuvat vastuunottoon erilaisuudesta ja muodostavat yhdessä harmonisen kokonaisuuden (Barad 2007; Lefebvre 2004).

Nämä tulokset vaikuttavat tukevan tutkimuskeskusteluja sosiaalisten erojen *performatiivisesta* tuottamisesta ihmisten välisessä toiminnassa (ks. Butler 1999, 122). Vaikken ole tukeutunut tässä tutkimuksessa performatiiviseen vaan toimijuusrealistiseen tieteenfilosofiaan (Barad 2007, 225), tutkimus on herättänyt minussa kysymyksiä rytmisyyden ja performatiivisuuden välisestä suhteesta. Tämä suhde sopisi mielestäni jatkotutkimuksen aiheeksi: missä määrin toiminnan päivittäinen tai vuotuinen toistaminen voi tuottaa sosiaalisia kategorioita?

Tulosteni perusteella rytmit erottavat paitsi toimijoita, myös ajanjaksoja eli toimivat ajallisina erontekoina Verlassa. Ensinnäkin tapahtumien kuten Elliweenin rytmit erottavat toisistaan vuotuisia ajanjaksoja kuten kyläyhdistyksen aktiivista kesäkautta. Liikkuvuuden ja eri ammattien rytmit voivat puolestaan erottaa toisistaan päivittäisiä ajanjaksoja kuten työaikaa, lepoa ja liikuntaa. Tällaiset ajalliset erot tuotetaan sosiaalisten erojen tapaan arkisessa toiminnassa kuten kurpitoiden kasvatuksessa tai liikkumisessa liikuntapaikalle. Lisäksi ne voivat perustua sosiaalisten erontekojen tapaan eettiseen harkintaan, mitä havainnollistin kyläyhdistyksen neuvotteluilla tapahtumien ajallisesta säännönmukaisuudesta.

Toisaalta rytmit yhdistävät ajanjaksoja, sillä toiminnan toistaminen luo toimintojen välille jatkuvuutta. Kaikki arjen rytmit edustavat nähdäkseni ajanjaksojen välistä jatkuvuutta, vaikka jatkuvuus tapahtuukin eri aikaskaaloissa. Siinä missä vuodenajat, monipaikkainen asuminen ja vuotuisjuhlat luovat Verlassa jatkuvuutta vuosien välille, työajat ja kesätorin aukioloajat voivat luoda jatkuvuutta vuorokausien välille.

Vaikka olen keskittynyt tässä tutkielmassa jäljittämään jatkuvuuksia vuoden ja vuorokauden skaaloissa, tulokseni ja tekstuaaliset lähteeni viittaavat siihen, että Verlan paikallisyhteisön rytmit voivat luoda jatkuvuutta myös pidemmissä ajallisissa skaaloissa. Ensinnäkin kyläyhdistyksen historiikkien julkaisu on toistunut viisivuosittain, kun taas ainakin vuotuisjuhlat, asuminen ja puutarhanhoito voivat luoda ylisukupolvista jatkuvuutta. Tulosteni vertaaminen Ahveniston (2008, 21) tuloksiin puolestaan vihjaa, että ainakin luonnon rytmit ja sukulaisuussuhteet voivat yhdistää Verlan paikallisyhteisön rytmejä 1993–2025

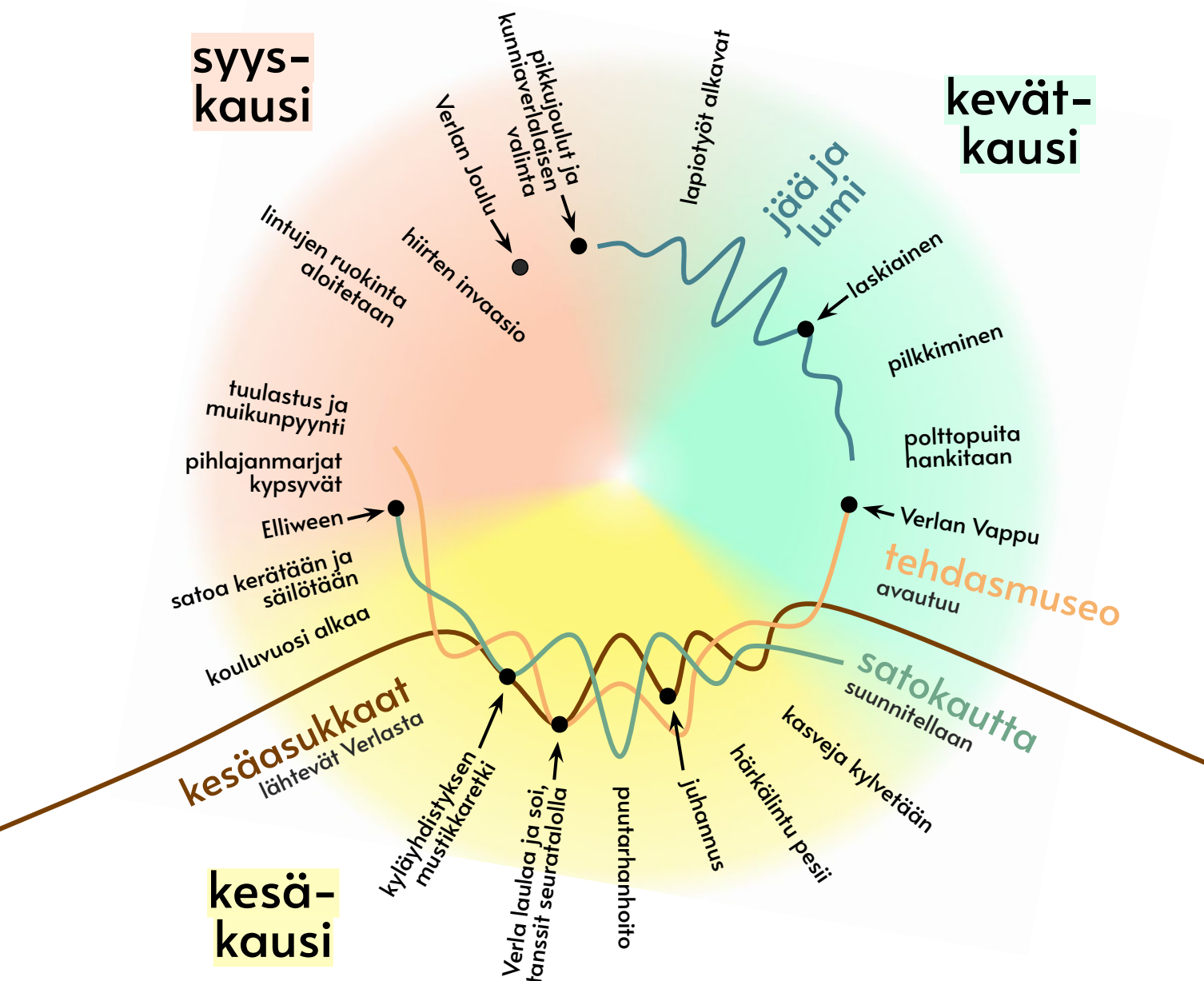
tehdasryhdyskunnan rytmeihin 1870–1960-luvuilla. Rytmit siis paitsi yhdistävät eri vuosia ja vuorokausia, ne yhdistävät eri pituisia ajanjaksoja toisiinsa.

Edellisten kappaleiden perusteella rytmit sekä yhdistävät että erottavat niin ajanjaksoja kuin toimijoita Verlassa. Rytmisyyden vaikutukset eivät kuitenkaan ole toisistaan riippumattomia vaan vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi kesälauantain fokaalisuus syntyy näkemykseni mukaan sen kyvystä luoda samanaikaisesti sekä yhteisyyttä että jatkuvuutta (ks. Borgmann 1984, 204). Ajallisia ja sosiaalisia eroja voi tuottaa samaan tapaan yhdessä toistensa kanssa (Maury 2021, 82–92), vaikkapa muistelemalla juhannuksen viettoa Verlassa.

Ajallinen säännönmukaisuus voi lisäksi perustua samanaikaiseen sosiaaliseen järjestymiseen ja eriytymiseen, mitä Pohjanen (2002, 162, 208) havainnollistaa kellonajan avulla. Verlan paikallisyhteisön vuotuisjuhlat, kesätori ja kalastuskilpailut voivat samaan tapaan luoda yhteisyyttä tapahtuman osallistujien välille mutta samalla erottaa toisistaan toimijoita, jotka eivät osallistu tapahtumaan tai joiden toiminta tapahtumassa on erilaista. Paitsi toimijoita, tapahtumat voivat eritellä myös vuotuisrytmiä ajanjaksoiksi mutta samalla yhdistää ajanjaksot osaksi vuotuisrytmin kokonaisuutta (ks. seuraava sivu).

Tulkitsen, että ajallinen säännönmukaisuus ei siis yksinomaan yhdistä tai erota arjen osatoimintoja kuten toimijoita tai ajanjaksoja. Sen sijaan säännönmukaisuudella on kyky yhdistää toimintoja erilleen ja erottaa niitä yhteen (engl. ”cutting together-apart”). Kyky perustuu siihen, että toiminnot yhteismuotoutuvat diffraktiivisessa prosessissa, johon kuuluu samanaikainen eriytyminen ja yhteenkietoutuminen. (Barad 2007; 2014.) Tästä syystä ”toisilleen vastakkaiset ominaisuudet voivat olla olemassa myös yhtä aikaa – ihmisen on mahdollista kokea yhteisyyttä ja erillisyyttä samanaikaisesti” (Ahvenisto 2008, 19).

Olen tutkinut tässä tutkielmassa ajallista säännönmukaisuutta, joka perustuu ilmiöiden toistumiseen arjessa. Sen sijaan ainutkertaisilta vaikuttavat tapahtumat kuten koronaviruspandemia 2019 tai härkälinnun pesintä juhannuskokossa 2006 ovat jääneet kerronnassani sivuosaan, tapausesimerkeiksi rytmeissä tapahtuvista muutoksista. Tulokseni kertovat siten vain rajallisesti ajallisista *epäsäännönmukaisuuksista*. Ehdotan siksi etnologeille jatkotutkimusta siitä, millainen merkitys epä-säännönmukaisuuksilla tai sattumilla (Hieta 2010) voi olla arjelle. Voivatko myös poikkeukset, katkokset tai murrokset luoda jatkuvuutta tai yhteisyyttä?

Vuosikello. Kuvio on yleistys Verlan paikallisyhteisön vuotuisrytmistä 1993–2025. Vuosi muodostaa kuviossa kehän, jota voi lukea kellotaulun tapaan myötäpäivään. Kehämäistä esitystapaa vuotuisrytmistä on käytetty aiemmin ainakin antropologiassa (esim. Evans-Pritchard 1939; Sarmela 1984, 124). Kuvaan kuvion värillisillä viivoilla Verlan eri toimijoita, niiden yhteenkietoutumisia ja vaihteluja toiminnan vaikutusten voimakkuudessa (ks. Gan 2021). Mustat pisteet taas kuvaavat Verlan paikallisyhteisön arkeen eri vuosina kuuluneita vuotuisjuhlia. Vuodenaikojen muodostama väriliukuma (Krause 2013, 30–31) puolestaan perustuu vuodenaikojen jäsentämistapaan kyläyhdistyksen historiikeissa (hist. A–C).

Jatkuvuus ja yhteisyys on aiemmin liitetty leimallisesti perintöyhteisöihin, vaikka kaikissa yhteisöissä on todellisuudessa epäyhtenäisyyttä ja niiden perinteissä epäjatkuvuuksia (Waterton ja Smith 2010; Hodges 2006, 220–225). Olen osoittanut tässä tutkielmassa, että myös Verlan paikallisyhteisön arkeen kuuluvat paitsi jatkuvuus ja yhteisyys, myös ajalliset ja sosiaaliset eronteot. Näiden osatoimintojen tilannesidonnainen yhdistäminen on Hodgesin (mts., 499–501) johtopäätösten mukaan keskeinen tapa taata perinteiden kestävyyttä. Verlan kyläyhdistysläiset tunnistavat samaan tapaan, että kylätoiminnan kestävyys vaatii keskenään erilaisten toimijoiden osallistumista yhteisön toimintaan: ”Tervetuloa uudet ja vanhat, kyläläiset ja kesäasukkaat, yhteistyöllä säilyttämään Verla viehättävänä ja toimivana kyläyhteisönä” (hist. F). Kysyn siksi yhdessä Verlan paikallisyhteisön kanssa, voisiko kylän toimintaa kehittää mahdollistamalla ihmisille tilannekohtaisia ja keskenään erilaisia rooleja Verlan perintöprosessissa.

Vaikka perintöprosessit eivät pelkisty kulttuuriperintöalan instituutioiden toimintaan, instituutioilla voi olla prosesseissa erityisen vastuullinen rooli (Turunen 2024, 49).

Tutkielmani perusteella suurten instituutioiden kuten korkeakoulujen, Unescon ja UPM:n kerronta Verlasta on aiemmin rajoittunut kylän teolliseen menneisyyteen 1800–1900-luvuilla, kun taas kylän paikallisyhteisön arki tapahtuu lyhyemmissä ajallisissa skaaloissa kuten vuotuis- ja vuorokausirytmieissä. Samalla kun Verlan paikallisyhteisön arjen ja instituutioiden kerronnan aikaskaalat ovat eriytyneet toisistaan, kylän toimijoiden yhteisyys vaikuttaa kuitenkin heikentyneen (ks. Ahvenisto 2008, 488–490). Samankaltainen kehityskulku on tapahtunut aiemman tutkimuksen perusteella myös Kymi-yhtiöläisten kulttuuriperinnössä Kuusankoskella (Sannikka 2016, 63).

Tutkielmani viitekehys osoittaa, että Kymi-yhtiöläiset, Verlan paikallisyhteisö, kulttuuriperintöalan instituutiot ja minä emme kuitenkaan ole toisistamme riippumattomia toimijoita. Sen sijaan olemme yhdessä erillämme, mikä mahdollistaa yhteisen vastuunoton (Barad 2007). Olen ottanut tässä tutkielmassa vastuuta siitä, että institutionaalinen kerronta Verlasta tapahtuisi yhdessä kylän paikallisyhteisön kanssa. Olen lisäksi vastuussa tutkielmani vaikutuksista, mutten yksin vaan yhdessä lukijoideni kanssa. Toivon siksi, että voimme jatkaa yhteistä vastuunottoa toimintamme vaikutuksista Verlassa ja muissa yhteisöissä, joiden osana arkemme muodostuu. Silloin voimme luoda toisistamme kertomuksia, jotka jäävät soimaan vastedeskin harmoniassa.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Itse tuotetut aineistot

Haastatteluiden muistiinpanot, 2024–2025. (Haast.)

Kenttä- ja työmuistiinpanot, 2024–2025. (Mp.)

Piippumuistoja. 2024. *Pölyisen piipun perintö*. Piippumuistoja -tutkimushankkeessa tuotettu muistitietoaineisto. Työväenmuseumo Werstaan arkisto. Julkaistu 24.9.2024. muistotkartalla.fi/post-view/piiput-site-183.

Päiväkirja, 2024–2025. (Päiväk.)

Valokuvat, 2024–2025. (Valok.)

Verlan Seudun Kyläyhdistys ry:n historiikit

Verlan Seudun Kyläyhdistys ry. 2013. *Verlanseudun Kyläyhdistys ry historiikki*. 5 sivua. (Hist. A)

— 2018. *Historiikki 2, Verlan seudun kyläyhdistys ry*. 14 sivua. (Hist. B)

— 2018. *Verlan seudun kyläyhdistys ry, historiikki*. Päivätty 27.5.2018. Kirjoittanut Marja Huimala. 4 sivua. (Hist. C)

— 2018. *Verlan seudun kyläyhdistys ry:n historiikki*. Päivätty 27.5.2018. 1 sivu. (Hist. D)

— N.d. Luettelo kyläyhdistyksen tapahtumista vuosina 1996–2022. 10 sivua. (Hist. E)

— 2023. 30 v. historiikki 2023. *Verlan Seutu* (blogi). Kirjoittaneet Pirjo Puolakka ja Arja Sorvali. Julkaistu 28.5.2023. Arkistoitu Internet Archiveen. verlanseutu.fi/30-v-historiikki-2023. (Hist. F)

Muut Verlan Seudun Kyläyhdistys ry:n verkkojulkaisut

Verlan Seudun Kyläyhdistys ry. N.d. Liikenneyhteydet Verlaan. *Verlan Seutu* (blogi). Viitattu 12.7.2025. verlanseutu.fi/bussiaikataulut-verlaan. (Blogi A)

— N.d. Levonranta. *Verlan Seutu* (blogi). N.d. Viitattu 28.1.2026. verlanseutu.fi/tietoa-kylasta/levonranta. (Blogi B)

- 2021. Elliweenit ja kesäkauden päättäjäiset 25.9.2021. *Verlan Seutu* (blogi). Kirjoittanut Arja Sorvali. Julkaistu 29.9.2021. Arkistoitu Internet Archiveen. verlanseutu.fi/2021/09/29/elliweenit-ja-kesakauden-paattajaiset-25-9-2021. (Blogi C)
- 2025. ”Verlan kylätiet ovat sulaneet! 🚗🌧️”. *Instagram*. Julkaistu 4.4.2025. Viitattu 6.5.2025. [instagram.com/p/DICLeWgsinz](https://www.instagram.com/p/DICLeWgsinz). (@verlanseutu)

Virallislähteet

- Euroopan neuvosto. (2005) 2018. Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä. *Suomen säädöskokoelman sopimussarja* 2018 (50): 2–14. Viitattu 20.4.2026. <https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/2018/50>.
- Unesco. (1972) 1987. Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta. *Suomen säädöskokoelman sopimussarja* 1987 (19). Viitattu 20.4.2026. <https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/1987/19>.
- 1996. Inscription: Verla Groundwood and Board Mill (Finland). *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* 20: 64–65. Viitattu 20.4.2026. whc.unesco.org/en/decisions/2983.
- (2003) 2013. Yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. *Suomen säädöskokoelman sopimussarja* 2013 (47): 2–20. Viitattu 20.4.2026. <https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/2013/47>.
- Ympäristöministeriö. 2016. *Päätös Verlan maailmanperintöaluetta koskevassa rakennussuojeluasiassa*. Dnro YM 14/531/2014. Julkaistu 31.3.2016. Viitattu 20.4.2026. [kyppi.fi/to.aspx?id=130.201382](https://www.kyppi.fi/to.aspx?id=130.201382).

Muut

- Ahlbom, Aurora ja Pinja Ylitalo. Muistiinpanot, 3.–28.6.2024. Verlan talot -projekti, Kuusankosken lukio. 184 sivua.
- ChatGPT. 2025. Vastaus pyyntöön ”Voitko luoda yksinkertaisen piirroksen kädestä, joka on täsmälleen tässä asennossa ja tästä kuvakulmasta? Taustan tulisi olla väritön.” Julkaisematon kuvatiedosto. Tuotettu 16.5.2025. OpenAI.
- Das, Sourav. 2019. *Colourful Spectrum after Diffraction of Helium (He) light by Diffraction Grating*. Valokuva. commons.wikimedia.org/wiki/File:Colourful_Spectrum_after_Diffraction_of_Helium_%28He%29_light_by_Diffraction_Grating.jpg.
- Digi- ja väestötietovirasto. N.d. Nimipalvelu. nimipalvelu.dvv.fi.
- Helsingin Sanomat*. 2002. Verlassa jo 300000 kävijää. Julkaistu 26.7.2002. Viitattu 20.4.2026. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004068962.html>.
- Kotimaisten kielten keskus. 2024. Arki. *Kielitoimiston sanakirja*. Julkaistu 19.3.2024. Viitattu 24.2.2026. kielitoimistonsanakirja.fi/#/arki.

- Kouvola kaupunki. 2024. Lukiolaiset perinnetiedon kerääjinä Verlassa. Julkaistu 27.5.2024. kouvola.fi/ajankohtaiset/lukiolaiset-perinnetiedon-kerajina-verlassa.
- Museovirasto. 2009. Verlan teollisuusympäristö. *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY*. Julkaistu 22.12.2009. Viitattu 13.3.2026. rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1277.
- 2026. Elävän perinnön kansallinen luettelo/valitut. *Elävän perinnön wikiluettelo*. Julkaistu 26.1.2026. Viitattu 13.3.2026. wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/wiki/El%C3%A4v%C3%A4n_perinn%C3%B6n_kansallinen_luettelo/valitut.
- Siitonen, Anna. 2022. Verlan ja Siikakosken juoksutukset. *ArcGIS Storymaps*. Kouvola: KSS Energia. Julkaistu 8.8.2022. Viitattu 13.3.2026. storymaps.arcgis.com/stories/4040f6269f9b4096a676f498bdfcfac2.
- Sillanpää, Miina. 2016. Verlan aika ja keskiaikaharrastus kasvaa. Tapahtuman tulevaisuudesta neuvotellaan. *Yle*. Julkaistu 6.8.2016. Viitattu 20.3.2026. yle.fi/a/3-9072409.
- Suomen Kuvalehti*. 1953 (44): 28–29. Elävä teollisuusmuseo. Saatavissa Utu-tunnuksilla: digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1143578.
- Tilastokeskus. 2024. Väestöruutuaineisto 1 km x 1 km. Julkaistu 31.12.2024. Viitattu 13.3.2026. stat.fi/fi/palvelut/tilastodatapalvelut/paikkatietoaineistot/vaestoruutuaineisto-1-km.
- Turun yliopisto. N.d. Talven historia. Viitattu 23.2.2026. sites.utu.fi/talvenhistoria.
- TYKL/vk/16746–16762: Verlan rakennuksia ja asukkaita 1972. Kuvaaja: Henri Nordberg. Etnologian kokoelman valokuva-aineistot. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkisto, Turun yliopisto.
- UPM Verlan tehdasmuseo. 2026. Yhteystiedot ja aukioloajat. Viitattu 8.3.2026. verla.fi/info/yhteystiedotjaaukioloajat.

Kirjallisuus

- Aalto, Kristiina ja Johanna Varjonen. 2014. Arjen kollektiiviset rytmit tutkimuksen kohteena. Teoksessa *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa*, toimittaneet Pirjo Korvela ja Terttu Tuomi-Gröhn. 32–45. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. hdl.handle.net/10138/229929.
- Adam, Barbara. 1990. *Time and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- 1995. *Timewatch. The Social Analysis of Time*. Hoboken: John Wiley and Sons Ltd.
- Aho, Timo. 2019. *Tuhansia töitä, valvottuja öitä. Etnografinen tutkimus rekkamiesten työnteosta ja rekkamieheydestä tiekuljetusalan käytännöissä*. Sosiologian väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7736-8.

- Ahvenisto, Inkeri. 2002. *Elävä kylä ja idylli. Verlan tehdaskylän moniääninen menneisyys. Julkaisematon kulttuurihistorian lisensiaatintyö*. Turku: Turun yliopisto.
- 2008. *Tehdas yhdistää ja erottaa. Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Kulttuurihistorian väitöskirja. Helsinki: SKS. urn.fi/urn:nbn:fi:sks-dor-000587.
- Apo, Satu. 1995. *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Atkinson, Paul. 1990. *The Ethnographic Imagination. Textual Constructions of Reality*. Abingdon: Routledge.
- 1992. *Understanding Ethnographic Texts*. Thousand Oaks: Sage.
- Autio, Hanna. 2014. ”Siksi, että osaan”. *Tilaushistorioiden tekijöiden kirjoittajaidentiteetit ja identiteetin rakentuminen*. Kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201409042716.
- Barad, Karen. 2007. *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press. monoskop.org/log/?p=7430.
- 2014. Diffracting Diffraction. Cutting Together-Apart. *Parallax* 20(3): 168–187. doi.org/10.1080/13534645.2014.927623.
- (2003) 2019. Posthumanistinen performatiivisuus. Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy. Teoksessa *Performanssifilosofiaa. Esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofiasta performanssiajatteluun*, toimittaneet Tero Nauha, Annette Arlander, Hanna Järvinen ja Pilvi Porkola. Suomentanut Annette Arlander. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. nivel.teak.fi/performanssifilosofiaa/posthumanistinen-performatiivisuus-kohti-ymmarrysta-siita-miten-materia-merkityksellistyy.
- Bernard, H. Russell. (1989) 2006. *Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham: Altamira Press.
- Birkeland, Inger. 2015. The Potential Space for Cultural Sustainability. Place narratives and place-heritage in Rjukan. Teoksessa *Theory and Practice in Heritage and Sustainability. Between Past and Future*, toimittaneet Elizabeth Auclair ja Graham Fairclough. 210–226. Abingdon: Routledge.
- Boon, James A. 1982. *Other Tribes, Other Scribes. Symbolic Anthropology in the Comparative Study of Cultures, Histories, Religions and Texts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borgmann, Albert. 1984. *Technology and the Character of Contemporary Life. A Philosophical Inquiry*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bratanić, Branimir. 1979. Ethnological Cartography and Atlases. Teoksessa *Europe as a Cultural Area*, toimittanut Jean Cuisinier. 95–122. Berliini: Walter de Gruyter.
- Breedveld, Koen. 1998. The Double Myth of Flexibilization. Trends in Scattered Work Hours, and Differences in Time-Sovereignty. *Time & Society* 7(1): 129–143.

- Butler, Judith. 1999. Performativity's Social Magic. Teoksessa *Bourdieu. A critical reader*, toimittanut Richard Shusterman. 94–112. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc. api.semanticscholar.org/CorpusID:209314666.
- Clifford, James. 1986. Introduction. Partial truths. Teoksessa *Writing culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, toimittaneet James Clifford ja George E. Marcus. 1–26. Berkeley: University of California Press. monoskop.org/James_Clifford.
- Cohen, Judah M. 2008. Shadows in the Classroom. Encountering the Syrian Jewish Research Project Twenty Years Later. Teoksessa *Shadows in the Field. New Perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*, toimittaneet Gregory Barz ja Timothy J. Cooley. 206–217. Oxford: Oxford University Press.
- Crapanzano, Vincent. 1990. On Dialogue. Teoksessa *The Interpretation of Dialogue*, toimittanut Tullio Maranhão. 269–291. Chicago: The University of Chicago Press.
- Cresswell, Tim. 2011. Mobilities I. Catching up. *Progress in Human Geography* 35(4): 550–558. rebalancemobility.eu/tim-cresswell.
- Culhane, Dara. 2016. Sensing. Teoksessa *A Different Kind of Ethnography. Imaginative Practices and Creative Methodologies*, toimittaneet Denielle Elliott ja Dara Culhane. 45–68. Toronto: University of Toronto Press.
- Damsholt, Tine. 2020. Times of Corona. Investigating the Temporalities of Everyday Life during Lockdown. *Ethnologia Europaea* 50(2): 137–155. doi.org/10.16995/ee.3020.
- Davies, Charlotte Aull. 1998. *Reflexive Ethnography. A Guide to Researching Selves and Others*. Abingdon: Routledge.
- Davis, Murray S. 1971. That's Interesting! Towards a Phenomenology of Sociology and a Sociology of Phenomenology. *Philosophy of the Social Sciences* 1(4): 309–334.
- DeCerteau, Michel. (1980) 2013. *Arkipäivän kekseliäisyys. 1: Tekemisen tavat*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen alkuteoksesta ”L’Invention du quotidien. 1: Arts de faire”. Tampere: niin & näin.
- DeCerteau, Michel, Luce Giard ja Pierre Mayol. (1984) 2013. *Arkipäivän kekseliäisyys. 2: Asuminen, ruoanlaitto*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen alkuteoksesta ”L’Invention du quotidien. 2: Habiter, Cuisiner”. Tampere: niin & näin.
- Douglas, Mary. 1992. *Risk and Blame. Essays in cultural theory*. Abingdon: Routledge. monoskop.org/Mary_Douglas.
- Douglas-Jones, Rachel. 2021. Drawing as Analysis. Thinking in Images, Writing in Words. Teoksessa *Experimenting with Ethnography. A Companion to Analysis*, toimittaneet Andrea Ballesterio ja Brit Ross Winthereik. Durham: Duke University Press. archive.org/details/experimentingwit00unse.
- Drischenko, Maiju. 2019. *Maagisesta rajapuusta kodin symboliksi. Pihlajan rooli suomalaisessa kansanperinteessä suhteessa naiseuteen*. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019062421710.

- Edvardsson, Johannes, Gunnar Almevik, Linda Lindblad, Hans Linderson ja Karl-Magnus Melin. 2021. How Cultural Heritage Studies Based on Dendrochronology Can Be Improved through Two-Way Communication. *Forests* 12(8): 1047. [dx.doi.org/10.3390/f12081047](https://doi.org/10.3390/f12081047).
- Ellen, R.F. 1984. *Ethnographic Research. A guide to General Conduct*. Lontoo: Academic Press.
- Ellis, Carolyn. 2007. Telling Secrets, Revealing Lives. Relational Ethics in Research With Intimate Others. *Qualitative Inquiry* 13(1): 3–29. doi.org/10.1177/1077800406294947.
- Enqvist, Johanna. 2024. Toisten perintö ja monilajisten perintöyhteisöjen mahdollisuus. Teoksessa *Kenen kulttuuriperintö? Tunteet, tilat, teot*, toimittaneet Tuuli Lähdesmäki, Satu Kähkönen, Rita Paqvalén ja Johanna Turunen. 365–380. Tampere: Vastapaino. urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202506105111.
- Erixon, Sigurd. (1938) 1958. Eurooppalaisen kansatieteen päämäärät ja metodit. Teoksessa *Kansatieteen ongelmia. Tutkielmia kansatieteen alalta*, toimittanut Toivo Vuorela. 27–54. Suomennettu alkuteoksesta ”Några kapitel svensk folklivsforskning med belysning av dess arbetsuppgifter och metoder”. Helsinki: SKS.
- Evans-Pritchard, E. E. 1939. Nuer Time-Reckoning. *Africa. Journal of the International African Institute* 12(2): 189–216.
- Felski, Rita. 1999. The Invention of Everyday Life. *New Formations. A Journal of Culture, Theory & Politics* 39: 15–31.
- Gan, Elaine. 2021. Diagrams. Making Multispecies Temporalities Visible. Teoksessa *Experimenting with Ethnography. A Companion to Analysis*, toimittaneet Andrea Ballesterio ja Brit Ross Winthereik. Durham: Duke University Press. archive.org/details/experimentingwit00unse.
- Geertz, Clifford. 1973. Thick description. Towards an Interpretive Theory of Culture. Teoksessa *The interpretation of cultures. Selected essays by Clifford Geertz*. 3–32. New York: Basic Books. archive.org/details/interpretationof00geer.
- 1988. *Works and Lives. The Anthropologist as Author*. Redwood City: Stanford University Press. archive.org/details/workslivesanthro00geerrich.
- 1998. Deep Hanging Out. *New York Review of Books* 45(16): 69–72.
- Gell, Alfred. (1996) 2001. *The Anthropology of Time. Cultural Constructions of Temporal Maps and Images*. Oxford: Berg. monoskop.org/Alfred_Gell.
- Glennie, Paul ja Nigel Thrift. 2009. *Shaping the Day. A History of Timekeeping in England and Wales 1300–1800*. Oxford: Oxford University Press.
- Grahn, Maarit 2014. *Perheyhtiö ja paikallisuus. A. Ahlström Osaakeyhtiön historian perintö Noormarkussa*. Kulttuuriperinnön tutkimuksen väitöskirja. Pori: Turun yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5601-2.

- Haanpää, Riina, Laura Puolamäki ja Eeva Karhunen. 2019. Local conservation and perceptions of heritage in Old Rauma World Heritage Site. *International Journal of Heritage Studies* 25(8): 837–855.
- Haraway, Donna J. 1997. *Modest_Witness@Second_Millennium.FemaleMan[©]_Meets_OncoMouseTM. Feminism and Technoscience*. Abingdon: Routledge. monoskop.org/Donna_Haraway.
- 2016. *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press. monoskop.org/Donna_Haraway.
- Harrison, Stephan, Steve Pile ja Nigel Thrift, toim. 2004. *Patterned Ground. Entanglements of Nature and Culture*. Lontoo: Reaktion Books. archive.org/details/patternedgrounde0000unse.
- Hassan, Robert. 2010. Globalization and the "Temporal Turn". Recent Trends and Issues in Time Studies. *Journal of Policy Studies* 25(2): 83–102. doi.org/10.52372/kjps25205.
- Heikkilä, Eino. 2023. *Narratiivinen tutkijuus ja tietäminen etnografiassa*. Etnologian väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-952-6655-34-5.
- Heimo, Anne. 2010. *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Folkloristiikan väitöskirja. Helsinki: SKS.
- Herlin, Ilkka. 1997. Kustaa Vilkuna. Tieteen ja politiikan yhdistäjä. *Tieteessä tapahtuu* 15(7). journal.fi/tt/article/view/58799.
- Hieta, Hanneleena. 2010. *Mukautuva museo. Kolmen eurooppalaisen kansanelämämuseon muutostarina 1970-luvulta 2000-luvun alkuun*. Kansatieteen väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4329-6.
- Hieta, Hanneleena ja Helena Ruotsala. 2008. 100th Anniversary of Professor Ilmar Talve's (1919–2007) Birth. *Ethnologia Fennica* 45(1): 103–107. doi.org/10.23991/ef.v45i0.75941.
- Highmore, Ben. 2002. *Everyday Life and Cultural Theory*. Abingdon: Routledge.
- Hintsala-Kauppi, Salme. 2006. *Kalaa ei saa jalkaa kastamatta. Kalastusta Jaalassa*. Jaala: Jaalan–Palojärven Maaosakaskunta.
- Hodges, Matt. 2008. *The Ethnography of Time. Living With History in Modern Rural France*. Lewiston: Edwin Mellen Press.
- Hopkinson, Leo ja Teodor Zidaru. 2021. What Competition Does. An Anthropological Theory. *Social Analysis. The International Journal of Anthropology* 66(4): 1–25. doi.org/10.3167/sa.2022.660401.
- Hovi, Tuomas. 2014. *Heritage through Fiction. Dracula Tourism in Romania*. Folkloristiikan väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5765-1.

- Hubert, Henri. (1905) 1999. *Essay on time. A brief study of the representation of time in religion and magic*. Kääntänyt Robert Parkin alkuteoksesta "Étude sommaire de la représentation du temps dans la religion et la magie". Oxford: Durkheim Press.
- Huuskonen, Riikka. 2020. "Suomenlinnasta on niin helposti se semmonen vähän siloteltu, pittoreski kuva, niin itse asiassa Suokki ei oo sitä." *Tutkimus Suomenlinnan asukas yhteisön paikkasuhteista ja kulttuuriperinnöstä*. Kulttuuriperinnön tutkimuksen pro gradu -tutkielma. Pori: Turun yliopisto. urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020101283732.
- Hylland Eriksen, Thomas. (1995) 2015. *Small Places, Large Issues. An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. Lontoo: Pluto Press.
- Hytönen-Ng, Elina. 2016. Tutkijana ja ystävänä. Läheisyys ja etäisyys etnografisessa kenttätutkimuksessa. Teoksessa *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, toimittaneet Jukka Jouhki ja Tytti Steel. 270–302. Helsinki: Ethnos.
- Ilomäki, Henni. 2001. Aika suomalaisessa kertomusperinteessä. Teoksessa *Ajan taju. Kirjoituksia kansanperinteestä ja kirjallisuudesta*, toimittaneet Eeva-Liisa Haanpää, Ulla-Maija Peltonen ja Hilpi Saure. 17–32. Helsinki: SKS.
- Immonen, Visa. 2012. Heritageisation as a material process. The bishop's crosier of Turku Cathedral, Finland. *International Journal of Heritage Studies* 18(2): 144–159. researchgate.net/publication/233358279.
- Ingold, Tim. 2007. *Lines. A brief history*. Abingdon: Routledge. taskscape.wordpress.com/2011/03/29.
- 2011. *Being Alive. Essays on movement, knowledge and description*. Abingdon: Routledge.
- Isotalo, Anu. 2015. *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset*. Uskontotieteen väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6169-6.
- Istasse, Manon. 2019. *Living in a World Heritage Site. Ethnography of Houses and Daily Life in the Fez Medina*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Jakonen, JP ja Matti Kamppinen. 2017. *Kokonaisuuden näkemisen taito. Johdatus integraaliseen ajatteluun*. Helsinki: Viisas Elämä.
- Junkala, Pekka ja Nina Sääskilähti. 1999. *Kadun risteyksessä. Etnologinen analyysi kaupunkitilasta*. Jyväskylä: Atena.
- Junkala, Pekka. 2000. Tila. Teoksessa *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*, toimittanut Bo Lönnqvist. 93–143. Jyväskylä: Atena.
- Kallio, Jyrki. 2014. *Mestari Kongin keskustelut. Kungfutselaisuuden ydinolemus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kamppinen, Matti. 2003. Aika ja monitieteellisyys. Katsaus etnokronografiaan (osa 1). *Tieteessä tapahtuu* 21(4): 57–62. journal.fi/tt/article/view/57275.

- Kamppinen, Matti, Minna Opas ja Mia Rönkä. 2021. Kosmoksen rytmi. Luontoperusteinen henkisyys tutkimuskohteena. Teoksessa *Tiedeneuvo. Ihmistieteen näkökulmia luonnonvarapolitiikan muotoiluun*, toimittanut Juha Hiedanpää. 93–120. Tampere: Vastapaino.
- Kant, Immanuel (1783) 1953. *Prolegomena to any future metaphysics that will be able to present itself as a science*. Kääntänyt Peter G. Lucas alkuteoksesta ”Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können”. Manchester: Manchester University Press. archive.org/details/immanuelkantprol0000pete.
- Karhunen, Eeva. 2007. Paikallista aikaa. Vanhassa talossa asumisen fenomenologiaa. Teoksessa *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*, toimittaneet Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. 19–34. Pori: Turun yliopisto.
- Karhunkorva, Reetta ja Leena Paaskoski. Museo aineettomassa käänteessä. Metsäsuhteet muuttivat museon. Teoksessa *Aineeton kulttuuriperintö. Käsite, käytäntö, politiikka*, toimittaneet Heidi Mäkelä ja Outi Valo. 276–288. Helsinki: SKS. doi.org/10.21435/tl.296.
- Knuuttila, Seppo. 2014. Tavallisen hyvä elämä. Teoksessa *Työväestö ja hyvinvointi*, toimittanut Matti Hannikainen. 263–271. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Kontturi, Katve-Kaisa ja Milla Tiainen. 2024. Uusmaterialismit ja taiteiden tutkimus. Yhteismuotoutumista kartoittamassa. *Musiikki* 54(4): 89–121. doi.org/10.51816/musiikki.154731.
- Korvela, Pirjo. 2014. Arjen rakentumisen ja rytmien kokoavaa tarkastelua. Teoksessa *Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa*, toimittaneet Pirjo Korvela ja Terttu Tuomi-Gröhn. 318–341. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. hdl.handle.net/10138/229929.
- Koskihaara, Niina. 2023. *Kun kunta lakkasi olemasta. Kylä- ja kotiseutuyhdistykset kuntarakenteen muutoksiin reagoivina toimijoina*. Etnologian väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9495-3.
- Kouri, Jaana. 2017. *Vesi kuljettaa ääntä. Autoetnografinen tutkimus Lyyrtin kylän historiantuottamisesta*. Uskontotieteen väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020100882621.
- Kouri, Jaana ja Tiina Mahlamäki. 2022. Etnografinen kirjoittaminen. Teoksessa *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*, toimittaneet Outi Fingerroos, Konsta Kajander ja Tiina-Riitta Lappi. 379–403. Helsinki: SKS. urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202212025463.
- Krause, Franz. 2013. Seasons as Rhythms on the Kemi River in Finnish Lapland. *ethnos* 78(1): 23–46. doi.org/10.1080/00141844.2011.623303.
- Kupiainen, Jari. 2017. Visuaalinen antropologia 2010-luvulla. Teoksessa *Kuvatut kulttuurit. Johdatus visuaaliseen antropologiaan*, toimittaneet Jari Kupiainen ja Liisa Häkkinen. 17–39. Helsinki: SKS. urn.fi/URN:NBN:fi-fe202104099988.

- Kuusi, Matti. 1985. *Perisuomalaista ja kansainvälistä*. Helsinki: SKS.
- Laine, Mika ja Sari Hyppänen. 2015. Wanha Kievari Werla. Teoksessa *Toimintaa ja elinkeinoja Verlan seudulla. Verlan seudun kyläkirja 2*. 133–134. Kouvola: Verlan Seudun Kyläyhdistys ry.
- Lamberg, Katriina ja Eeva Mattila. 2007. Torill treffata. Teoksessa *Kotina suojeltu talo. Arkea, elämää ja rakennussuojelua Suomessa ja Saksassa*, toimittaneet Outi Tuomi-Nikula ja Eeva Karhunen. 85–96. Pori: Turun yliopisto.
- Lambrechts, Lizabé, Kati Lindström, Lize-Marié Hansen van der Watt, Fernanda Pitta, Nicola Deane, Bruno Moreschi ja Leif Peterse. 2025. Decay without mourning. Future-thinking heritage practices. *International Journal of Heritage Studies* 31(3): 340–357. doi.org/10.1080/13527258.2024.2417062.
- Lamminmäki, Dalva ja Laura Seesmeri. 2025. Sauna. Hyvinvoinnin ja kehollisen kulttuuriperinnön kokemuksellinen tulevaisuus. Teoksessa *Aineeton kulttuuriperintö. Käsite, käytäntö, politiikka*, toimittaneet Heidi Mäkelä ja Outi Valo. 134–160. Helsinki: SKS. doi.org/10.21435/tl.296.
- Latvala-Harvilahti, Pauliina. 2020. Elävä merisuhde suomenlinnalaisten muistoissa, arjessa ja tulevaisuuskuvissa. Teoksessa *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit. Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*, toimittaneet Jaana Kouri, Tuomas Räsänen ja Nina Tynkkynen. Helsinki: SKS. 231–260.
- Latvala-Harvilahti, Pauliina, Kirsi Laurén, Virpio Kaukio ja Marjukka Piirainen. 2025. Elävä luontosuhde. Soiden luonnon- ja kulttuuriperintö 2020-luvulla. Teoksessa *Aineeton kulttuuriperintö. Käsite, käytäntö, politiikka*, toimittaneet Heidi Mäkelä ja Outi Valo. 225–245. Helsinki: SKS. doi.org/10.21435/tl.296.
- Lefebvre, Henri. (1992) 2004. *Rhythmanalysis. Space, Time and Everyday Life*. Kääntäneet Stuart Elden ja Gerald Moore alkuteoksesta ”Éléments de rythmanalyse. Introduction à la connaissance des rythmes”. New York: Continuum. monoskop.org/log/?p=1231.
- Lehtinen, Laura. 2018. *Kaakon kätkeytyt aarteet*. Kouvola: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-148-4.
- Lehtonen, Jussi. 2016. *Skenaarioita maaseudun palveluista. Kaupat, kirjastot, pankit ja postit historiasta tulevaisuuksiin*. Kansatieteen väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6600-4.
- Lévi-Strauss, Claude. 1958. *Anthropologie structurale*. Pariisi: Plon. archive.org/details/anthropologiestr00levi.
- Lukander, Ilkka. Käsikirjoitus. Suur-Suomi-aate 1940-luvun kansatieteellisessä keskustelussa. Etnologian pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Majuri, Ville. 2022. Verlan säilyminen ja suojelu. Teoksessa *Eilinen elää Verlassa. Verlan tehdasmuseo 50 vuotta*, toimittaneet Eero Niinikoski ja Ville Majuri. 41–95. Kouvola: UPM Verlan tehdasmuseo.

- Makarius, Raoul. 1970. Lévi-Strauss et les structures inconscientes de l'esprit. *L'Homme et la société* 18: 241–269. [persee.fr/doc/homso_0018-4306_1970_num_18_1_1361](https://www.persee.fr/doc/homso_0018-4306_1970_num_18_1_1361).
- Marcus, George E. 1995. Ethnography in/of the World System. The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24: 95–117.
- Marsio, Leena. 2025. Kymmenen vuotta Unescon aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen työtä. Teoksessa *Aineeton kulttuuriperintö. Käsité, käytäntö, politiikka*, toimittaneet Heidi Mäkelä ja Outi Valo. 83–94. Helsinki: SKS. doi.org/10.21435/tl.296.
- Maury, Olivia. 2021. *Punctuated Lives. Student-Migrant-Workers' Encounters with the Temporal Border Regime*. Sosiologian väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7014-9.
- Mäkelä, Heidi ja Outi Valo, toim. 2025. *Aineeton kulttuuriperintö. Käsité, käytäntö, politiikka*. Helsinki: SKS. doi.org/10.21435/tl.296.
- Mäkelä, Raija. 2015. Werlan Kievarin historiaa. Teoksessa *Toimintaa ja elinkeinoja Verlan seudulla. Verlan seudun kyläkirja 2*. 131–132. Kouvola: Verlan Seudun Kyläyhdistys ry.
- Niinikoski, Eero. 2001. *Verla. Ainutlaatuinen teollisuusmuistomerkki*. Helsinki: UPM-Kymmene.
- 2022. Tehdasmuseon vaiheet 1972–2022. Teoksessa *Eilinen elää Verlassa. Verlan tehdasmuseo 50 vuotta*, toimittaneet Eero Niinikoski ja Ville Majuri. 5–40. Kouvola: UPM Verlan tehdasmuseo.
- Niinikoski, Eero ja Lassi Kujala. 2016. *Verla. Elävää historiaa = Living history*. Kouvola: UPM Verlan tehdasmuseo.
- Nordberg, Henri. 1974. Verlan ruukkiyhdyskunta 1882–1964. Kansatieteellinen tutkimus puuhioke- ja pahvitehtaan työntekijöiden työ- ja elinoloista. Julkaisematon kansatieteen pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Saatavissa HKTL-arkistossa.
- Närhinen, Tuula. 2016. *Kuvatiede ja luonnontaide. Tutkielma luonnonilmiöiden kuvallisuudesta*. Kuvataiteen väitöskirja. Helsinki: Taideyliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-952-7131-16-9.
- O'Dell, Tom ja Robert Willim. 2016. Kulttuurianalyysin ja etnologisen koulutuksen tavoitteiden uudelleenmäärittely. Kuinka tavoittaa uusia yleisöjä yliopiston ulkopuolella? Teoksessa *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, toimittaneet Jukka Jouhki ja Tytti Steel. 43–80. Helsinki: Ethnos.
- Ollila, Anne. 2000. *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. Helsinki: SKS.
- Orlove, Ben. 2003. How People Name Seasons. Teoksessa *Weather, climate and culture*, toimittaneet Sarah Strauss ja Ben Orlove. 212–240. Oxford: Berg. [researchgate.net/publication/235701773](https://www.researchgate.net/publication/235701773).

- Palmu, Tarja. 2007. Kenttä, kirjoittaminen, analyysi. Yhteenkietoutumia. Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, toimittaneet Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen. 137–150. Tampere: Vastapaino.
- Petrisalo, Katriina. 1985. Maaseutukulttuuri elää. Teoksessa *Sukupolvien perintö. 3: Talonpoikauskulttuurin sato*, toimittaneet Heikki Kirkinen, Toivo Hakamäki ja Martti Linkola. 191–226. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Pink, Sarah 2008. An urban tour. The sensory sociality of ethnographic place-making. *Ethnography* 2008 (9): 175–196.
- Pohjanen, Jorma. 2002. *Mitä kello on? Kello modernissa yhteiskunnassa ja sen sosiologisessa teoriassa*. Sosiologian väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:951-39-1288-4.
- Postill, John. 2002. Clock and Calendar Time. A Missing Anthropological Problem. *Time & Society* 11(2–3): 251–270. [researchgate.net/publication/253560349](https://www.researchgate.net/publication/253560349).
- Poudel, Jiban Mani. 2020. The rhythms of life in the Himalaya. Seasonality and sociality among the Gurung people of the Nhāson Valley. *International Journal of Anthropology and Ethnology* 4. doi.org/10.1186/s41257-020-00036-z.
- Pripp, Oscar ja Magnus Öhlander. 2011. Observation. Teoksessa *Etnologisk fältarbete*, toimittaneet Lars Kaijser ja Magnus Öhlander. 113–145. Lund: Studentlitteratur.
- Pukkila, Hannu. N.d. *Venähmaan puolen kävelyopas menneeseen aikaan. Yhteisöllisyyttä kokien, rauhaa ja yksilöllisyyttä kunnioittaen*. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Arkistoitu Internet Archiveen. verla.fi/fi/tulekaymaan/venahmaanpuolenkavelyopas.
- Puolakka, Ismo. 2015. Verlan saha. Teoksessa *Toimintaa ja elinkeinoja Verlan seudulla. Verlan seudun kyläkirja 2*. 130. Kouvola: Verlan Seudun Kyläyhdistys ry.
- Putkonen, Lauri. 1988. *Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Pyhäranta, Tuija, Joonas Raudaskoski ja Olli Seppälä. 2016. *Adventista ramadaniin. Uskonnolliset juhlat Suomessa*. Helsinki: Kirjapaja.
- Rolshoven, Johanna. 2007. The Temptations of the Provisional. Multilocality as a Way of Life. *Ethnologia Europaea* 37(1–2): 17–25. [researchgate.net/publication/290773166](https://www.researchgate.net/publication/290773166).
- Ruotsala, Helena. 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia. Kansatieteilijä kentällä. Teoksessa *Polkuja etnologian menetelmiin*, toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala. 45–88. Helsinki: Ethnos.
- 2009. Kovan leivän alue vai viinitie? Kulttuurialueita konstruoivasta kansatieteestä eurooppalaiseksi etnologiaksi. Teoksessa *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*, toimittanut Maria Lähteenmäki. 170–198. Helsinki: SKS.

- 2014. Esipuhe. Teoksessa *Osumia. Kansatieteellisiä avauksia muutoksesta, sen hallinnasta ja sopeutumisesta*, toimittaneet Niina Koskihaara, Maija Mäki ja Kirsi Sonck. 6–9. Turku: Turun yliopisto.
- Räsänen, Matti ja Juhani U.E. Lehtonen. 1977. *Kaupunkikansatieteen ongelmia. Tutkimuskohde ja sen kokonaishahmo kulttuurin muutoksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sannikka, Minna. 2016. ”Ilman yhtiöä meittii ei olis.” *Näkökulmia Kymi-yhtiöläisyyteen. Kansatieteen pro gradu -tutkielma*. Helsinki: Helsingin yliopisto. hdl.handle.net/10138/169711.
- Sarmela, Matti. 1984. *Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta*. Helsinki: SKS.
- Schneider, Joseph. 2002. Reflexive/Diffractive Ethnography. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies* 2(4): 460–482.
- Schütz, Alfred. 1951. Making Music Together. A Study in Social Relationship. *Social Research* 18(1): 76–97. Abingdon: Routledge. [scribd.com/document/204605925](https://www.scribd.com/document/204605925).
- Scott, Craig. 2005. Anonymity in Applied Communication Research. Tensions between IRBs, researchers, and human subjects. *Journal of Applied Communication Research* 33(3): 242–257. [researchgate.net/publication/233297229](https://www.researchgate.net/publication/233297229).
- Sivula, Anna. 2013. Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. Teoksessa *Mitä on kulttuuriperintö?*, toimittaneet Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää ja Aura Kivilaakso. 161–191. Helsinki: SKS. urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021042714727.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. Abingdon: Routledge.
- Soirila, Pauno. 2025. Aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen ja käsitteen historia Unescossa. Teoksessa *Aineeton kulttuuriperintö. Käsite, käytäntö, politiikka*, toimittaneet Heidi Mäkelä ja Outi Valo. 57–82. Helsinki: SKS. doi.org/10.21435/tl.296.
- Sorvali, Arja. 2015. Taksina Verlassa. Teoksessa *Toimintaa ja elinkeinoja Verlan seudulla. Verlan seudun kyläkirja 2*. 119–125. Kouvola: Verlan Seudun Kyläyhdistys ry.
- Sotirin, Patty. 1999. *Bringing the Outside In. Ethnography in/beyond the Classroom*. Konferenssijulkaisu. eric.ed.gov/?id=ED437686.
- Southerton, Dale. 2006. Analysing the temporal organization of daily life. Social constraints, practices and their allocation. *Sociology* 40(3): 435–454. [researchgate.net/publication/249825916](https://www.researchgate.net/publication/249825916).
- Steel, Tytti. 2013. *Risteäviä eroja sataman arjessa*. Kansatieteen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9013-4.
- Sui, Daniel ja Dydia DeLyser. 2012. Crossing the qualitative-quantitative divide II. Inventive approaches to big data, mobile methods, and rhythmanalysis. *Progress in Human Geography* 37(2): 293–395.

- Suomen maailmanperintökohteiden yhdistys. 2023. *Verlan puuhiomon ja pahvitehtaan kävijätutkimus 2023*. verla.fi/maailmanperintokohde/tutkimuksiaajulkaisuja.
- Susen, Simon. 2024. The Interpretation of Cultures. Geertz Is Still in Town. *Sociologica* 18(1): 25–63. doi.org/10.6092/issn.1971-8853/18664.
- Sutela, Inkeri. 2015. Maria Mattsson elämässä ja valkokankaalla. Teoksessa *Toimintaa ja elinkeinoja Verlan seudulla. Verlan seudun kyläkirja 2*. 25–31. Kouvola: Verlan Seudun Kyläyhdistys ry.
- Sääskilähti, Nina. 1997. *Kansa ja tiede. Suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5507-6.
- 2000. Aika. Teoksessa *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*, toimittanut Bo Lönnqvist. 11–91. Jyväskylä: Atena.
- 2011. Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri. Nykykulttuurin tutkimuksen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5075-0.
- Talve, Ilmar, toim. 1983. *Pieniä teollisuusyhdykskuntia 1*. Turku: Turun yliopisto.
- 1984. Vuotuiset merkkipäivät kaupungeissa. Sanomalehdet, kansankulttuuri ja sosiaalinen struktuuri. *Informatio* 1984 (5): 1–7. Turku: Turun yliopisto.
- Tarasti, Eero. 1989. Tuleminen ja aika. Teoksessa *Aika ja sen ankaruus*, toimittanut Pirkko Heiskanen. Helsinki: Gaudeamus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019*, toimittaneet Iina Kohonen, Arja Kuula-Luumi ja Sanna-Kaisa Spoof. Helsinki. tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot. (TENK)
- Thompson, E. P. 1967. Time, Work-Discipline and Industrial Capitalism. *Past and Present* 38: 56–97. [scribd.com/document/357017598](https://www.scribd.com/document/357017598).
- Timothy, Dallen J. 1997. Tourism and the Personal Heritage Experience. *Annals of Tourism Research* 24(3): 751–754. [academia.edu/1521983](https://www.academia.edu/1521983).
- Tuomaala-Özdemir, Salome. 2021. Naapuriapu. Ovenavauksia osallisuuden kerroksiin. Teoksessa *Naapurusto. Tarinoita moniäänisestä lähiöstä*, toimittaneet Eeva Puumala, Karim Maïche ja Salome Tuomaala-Özdemir. 118–135. into: Helsinki.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turunen, Johanna. 2024. Kulttuuriperinnön tietopotentiali yhteiskunnallisen muutoksen tulkkina ja mahdollistajana. Teoksessa *Kenen kulttuuriperintö? Tunteet, tilat, teot*, toimittaneet Tuuli Lähdesmäki, Satu Kähkönen, Rita Paqvalén ja Johanna Turunen. 29–56. Tampere: Vastapaino. urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202506105111.

- UPM Verlan tehdasmuseo. 2019. *Hoito- ja käyttösuunnitelma. Maailmanperintökohde Verlan puuhiomo ja pahvitehdas*. Kouvola.
verla.fi/fi/maailmanperintokohde/tutkimuksiaajulkaisuja/hoitojakayttosuunnitelma.
- Uusitalo, Eeva. 2020. *Etnografian reittejä kylien ajallisuuteen ja aineellisuuteen*. Etnologian väitöskirja. Helsinki: Ruralia-instituutti. hdl.handle.net/10138/318092.
- Valli, Aino. 1988. *Iitin ja Jaalan etymologis-kansatieteellinen sana- ja perinnekirja. II osa: K–L*. Ote saatavissa: hahkapaalikat.vuodatus.net/sivut/leikit.
- Van Maanen, John. 1988. *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- 2011. Ethnography as Work. Some Rules of Engagement. *Journal of Management Studies* 48(1): 218–234. doi.org/10.1111/J.1467-6486.2010.00980.X.
- Vannini, Phillip ja April Vannini. 2021. *Inhabited. Wildness and the Vitality of the Land*. Montreal: McGill–Queen's University Press.
- Verlan Seudun Kyläyhdistys ry. 2012. *Elämää ja asumista Verlassa. Oheislukemista työväenkeskityksen näyttelyyn*, toimittanut Inkeri Sutela. Kouvola.
- 2015. *Toimintaa ja elinkeinoja Verlan seudulla. Verlan seudun kyläkirja 2*, toimittanut Inkeri Sutela. Kouvola.
- Viitanen, Pinja. 2014. *Asiakastyytyväisyysanalyysi ja brändin kehittämissuunnitelma Verlan tehdasmuseolle*. Liiketalouden opinnäytetyö. Kouvola: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201402202489.
- Vilkuna, Kustaa. 1946. *Työ ja ilonpito. Kansanomaisia työnjuhlia ja kestitöitä*. Helsinki: Otava.
- (1957) 1969. Kansatieteellisen tutkimuksen keskeisalue. Teoksessa *Kansatieteen periaateoppia*, toimittanut Toivo Vuorela. 7–11. Helsinki: SKS.
- (1959) 1989. Viikon vanhinta historiaa. Teoksessa *Kansatieteilijän työpöydältä. Kokoelma Kustaa Vilkunan tutkimuksia ja kirjoituksia*, toimittanut Janne Vilkuna. 130–158. Helsinki: SKS.
- (1950) 1992. *Vuotuinen ajantieto*. Helsinki: Otava.
- Virtanen, Leea. 1999. *Suomalainen kansanperinne*. Helsinki: SKS.
- Vogel, Else. 2021. Juxtaposition. Differences That Matter. Teoksessa *Experimenting with Ethnography. A Companion to Analysis*, toimittaneet Andrea Ballesterio ja Brit Ross Winthereik. Durham: Duke University Press. researchgate.net/publication/352204037.
- Vuori, Jaana ja Helmi Järviluoma. 2022. Jälkisanat. Jälkipuintia yhdessä tietämisestä. Teoksessa *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*, toimittaneet Taina Kinnunen ja Juhana Venäläinen. 469–476. Tampere: Vastapaino.

- Västerbottens museum. 1997. *5 dagar 1995. Människor och miljöer runt Kvarken. = 5 päivää 1995. Elämää Merenkurkun molemmin puolin*. Uumaja.
- Waterton, Emma ja Laurajane Smith. 2010. The recognition and misrecognition of community heritage. *International Journal of Heritage Studies* 16(1–2): 4–15. doi.org/10.1080/13527250903441671.
- Werner, Oswald ja G. Mark Schoepfle. 1987. *Systematic Fieldwork. Volume 2: Ethnographic Analysis and Data Management*. Thousand Oaks: Sage. archive.org/details/systematicfieldw0002wern.
- Wickman, Thomas M. 2018. *Snowshoe Country. An Environmental and Cultural History of Winter in the Early American Northeast*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Willim, Robert. 2008. *Industrial Cool. Om postindustriella fabriker*. Lund: Lundin yliopisto. portal.research.lu.se/en/publications/industrial-cool-om-postindustriella-fabriker.
- Wollin Elhouar, Elisabeth. 2014. *Tillhör vi Sveriges framtid? En etnologisk studie av vardag och hållbarhet i norrländsk glesbygd*. Etnologian väitöskirja. Tukholma: Tukholman yliopisto. urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-108744.
- Zerubavel, Eviatar. 1985. *Hidden Rhythms. Schedules and Calendars in Social Life*. Berkeley: University of California Press. archive.org/details/hiddenrhythmssch0000zeru.

Liitteet

Verlan kartta

Kartta on julkaistu Inkeri Ahveniston (2008, 89) väitöskirjassa. Olen liittänyt kartan tutkielmaani hänen luvallaan. Kartan on puhtaaksi piirtänyt väitöskirjaa varten Salla Jokela.

